

Књижевне
ВЕРТИКАЛЕ

Број 3 • мај – август 2014.
ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА БЕОГРАДА

**Књижевни часопис
Година II Број 3
мај - август 2014**

**КЊИЖЕВНЕ
ВЕРТИКАЛЕ**

Друштво књижевника Београда

Poštovani čitaoci,

Pred Vama je treći broj Vaših i naših *Književnih vertikala*.

Uredništvo se našlo pred nezahvalnim zadatkom da od velikog broja pristiglih priloga odabere one koji će, pored književnog kvaliteta, ispunjavati i druge estetsko-umetničke kriterijume o kojima smo pisali u prvom broju našeg časopisa.

Mi smo prezadovoljni poverenjem koje nam ukazujete (preuzeto je više od 1000 primeraka elektronskog izdanja prošlog broja), ali verujemo da možemo još bolje.

Molimo književne stvaraocē-saradnike da imaju razumevanja, da ne odustaju i da i dalje šalju što kvalitetnije priloge kako bismo mogli izabrati najbolje i zajedničkim snagama stigli do zacrtanog cilja – reprezentativnog književnog časopisa. Na taj način svi ćemo, zajedno sa našim izdavačem *Društvom književnika Beograda* doprineti poboljšanju stanja na našoj književnoj sceni. Umesto skribomanije i veličanja lažnih vrednosti potrudićemo se da savremena književna reč zadobije zasluženu pažnju koju je imala među čitaocima.

Dragi književnici, Vi nam svoje radove i dalje šaljite elektronskim putem (***drustvokb@gmail.com***), a Vi, dragi čitaoci, posećujte naš sajt (***www.dkb.g.tk***). Nažalost, mi smo tek počeli sa radom i nismo u mogućnosti, iz dobro znanih razloga, jer delimo sudbinu srpske književnosti koja se nalazi u krizi, da honorarišemo autore i delimo besplatne primerke časopisa, ali se nadamo da ćemo to biti u prilici u što skorijoj budućnosti.

Na kraju – pišite nam, kritikujte, predlažite i doprinosite da svaki sledeći broj *Književnih vertikala* bude još bolji...

Do sledećeg broja

Uredništvo

ПРОЗНЕ ВЕРТИКАЛЕ

СОНАТА ЗА ГУГУТКУ

Царево Око

На ивици деда Тодосијеве баште пуне хризантема, салате и парадајза, поред бетонске стазице, попуцале, излокане па крпљене, расло је Царево Око. Латице тамносмеђе кадифе са јасножутим обрубом и зеницом – мрким јастучићем прашника распрскавају се као ватромет на танушним, али чврстим чланковитим стабљичицама из којих избијају уски листићи. Жбунаста свечаност, посебна и изузетна као све што је царско. Ова тајанствена раскош изникла усред мог дворишта под сиротињским, туробним крововима влажних црепова, међу зидовима са којих се круни и осипа малтер и открива циглу, румену и влажну као одрано колено што се невољно открива и показује пред трулим даскама нахерених шупа.

Гледа Царево Око како ту шеткају бетонском стазом две Незапертлане Кримке и две Окраћале Ногавице, па како играју школице, па како скачу са басамака: прво са најнижег – то се не важи, затим са средњег – то јесте скок, али сувише лак, и најзад са највишег, оног са прагом – прави подвиг!

Недељом поподне пођу у Варош две Беле Доколенице у црним Лакованим Ципелицама на каиш, важне и помало усхићене. Тада их Царево Око царски поздрави, као што доликује свечаности.

Гледа Царево Око и две деда Тодосијеве Подлубљене Ципеле-Папуче, старе, толико старе да се више нико и не сећа да су некада биле нове, сјане, шкрипутаве. Сада су то два скорела, разваљена оклопа у које хроми старац завлачи стопала када га каква нужда гони по дворишту. А кад се врата за њим затворе, оне остају пред прагом остављене, разјапљене, у згранутом очајању.

Једна Ципела-Папуча је вођа. Она ступа прва, озбиљно и прибрано. Коракне, па застане, да се уз њу привуче она друга што носи немоћну ногу, док струже по бетону и шушти по трави.

Цак-шшш, цак-шшш ... чује се кроз двориште...

Буба-Јеленак лети на Месец

Деда Љуба је био велики дечак густе беле косе и исто тако белих бркова и румених јагодица. Стакла наочара нису могла да задрже ведрину његових светлих очију под белим обрвама, нити да им намакну строгост. Умео је у зимско јутро, док се још будим са отеченим крајницима, кришом, у моју собу да пусти велики црвени балон.

„Мама! Балон! Дошао ми сам!“

Био је агроном у пензији и мог оца научио је да калемим воће. У наше двориште доносио је најбоље саднице и калемове и све се примало. Тако је из гломазног сандука са добром земљом израстао крај наших врата велики лимун. Шепурио се гумастим, здравим лишћем и начичкан плодовима дочекао моје рођење. А тек бресква у башти пред кујном! Зрела, сочна, мирисна сласт под паперјастим маљницама танке воћне коже.

У целом крају једини телевизор чукао је високо на димљивом зиду фронтловске организације, чак тамо на улици. По двориштима увече лети седело се око изнетих столова пред летњим кујнама. Мирис мокре прашине поливених бетона и земље у баштама. Минђушице и мушкатле у очврканим лонцима, љубичасте ноћне фрајле, божури, певају попци из орошене траве, мали ибрик са ракијом на мушеми...

Такве једне вечери први пут срела сам Буба-Јеленка. У полумраку, на ивици баште ширио је своје рожнате маказе. Велики тврдокрилац, ни птица, ни буба. Боље бежи! Задржао ме је Деда Љубин шапат спуштен право у велику свилену машну на мом темену:

„Пссст...немој да га уплашиш. То је моје другарче, Буба-Јеленак. Он лети. Висоооко, високо. Чак до Месеца! Нас двојица летимо сваке вечери.“

Деда Љуба лако устаје, шири руке, звижди кроз бркове и спрема се да узлети. Гледа нас Месец и већ видим како нас троје горе седимо, смејемо се и машемо свима за столом, и они нама.

„Идем и ја! Питај га да пођем и ја! Хоће ли?“

„Хоће. Ја ћу на његова крила, а ти на моја рамена и – одосмо на пут!“

Спремно скачем на широко седиште око његове главе и држим се за густе, беле праменове. „Довиђења... довиђења! Полећемо!“ Машемо, машу нам.

На Деда Љубиним раменима спрема се узлетање. Прво се ухватимо за његове рогове, онда палимо мотор: крррк – трт – крррк – трт... окреће се пропелер у Буба-Јеленковој гузи све брже, он шири своја јака, тврда крила и ми узлећемо. Кружимо око баште, Деда Љуба поскакује као коњић, мотор бруји, три круга и Месец је тако близу, али Буба-Јеленак је изненада тргнуо и испао му је пропелер. Мотор почиње да штуча и ми се спремамо за принудно слетање. Отварамо падобране и слећемо, ја у мамино крило, а Деда Љуба на мокру траву. Баба Савка грди неку матору будалу што је испрљала панталоне. Буба-Јеленак се покуњио и отишао по мраку да тражи пропелер.

Опраштамо се. Шаљемо пољупце за лаку ноћ:

„Сутра – сигурно!“

Месец нам шеретски намигује. Крешендо зрикаваца расте у небо. Певају звезде.

Много година касније увели су нас у кабинет за биологију и ја сам угледала свог Буба-Јеленка. Био је прободен чиодом и прикуцан за парче стиропора међу осталим мртвим бубицама, осуђеним да труле под прљавим стаклом. Убио га је неко и донео мртвог да се додвори за оцену.

Ту, у прашљивом ваздуху учионице, на гробљу мртвих лептирова и сјајнокрилих буба, видела сам како наши узлети гину неопазиче, далеко од наших очију, а да ми и не знамо кад су већ одавно убијени. Само нађемо мртва крилца, урамљена под мутним стаклом како се круне и нестају.

Води рачуна

Проходаш, порастеш и отац више неће да се држиш за његову руку.

Није морао више да се савија док ме води, могао је да се усправи поред мене и његови прсти брзо и лако извучили су се из дејег стиска. Требало је да идем сама. Прихватила сам лако то древно правило чопора: младунци каскају за својим одраслим родитељима и прате их у стопу. Ишао је испред мене. Упоредо нисмо ни могли, јер сам га сустизала тек кад би на кратко стао. Као мали ној ускакала сам у велике отиске његових ципела, али

та игра брзо би досадила. Била је сведена у један правац, а свет се простирао на све стране: и лево, и десно, и испред, и иза, и ко зна где све још, и звао да завирим, да претрчим, да скочим и доскочим.

Очевим леђима није могао да промакне ни наговештај намере да штукнем некуда. Његово „води рачуна“ кротило је лако необуздану жељу да одлутам, јер сам волела да га послушам.

„Водим Рачуна“, спремно сам одвраћала. Није се освртао. Тако је калио своју веру у мене. Ипак, сваки час говорио ми је: „Води рачуна“.

Радо сам пристала да водим Рачуна. Водила сам га на некаквој подужој узици коју сам добро стискала у шаци. Рачун је трчкарао за мном на својим сићушним ножицама. Кад није могао да ме стигне, морала сам да га повучем, а он би полетео ниско изнад земље као листић, па је слетао у траву. Да није било канапчића, ко зна где би отишао. Био је лаган и сасвим невидљив. Његово чудно име отимало се испрва сваком познатом и јасном облику, али се некако ипак овако приказао: бледоружичаста, округла, пластична плочица са кратким шпицастим репићем, као дебела, главата запета, као „облачић“ за слова у стриповима. У стварности то јесте био бачени делић нечије, ко зна какве играчке. Није могло ни да се наслути шта је, ни чему је служило. Кротко је цупкало за мном, иако није имало ноге. Збуњујуће створење, досадно покорно, није умело да се игра.

„Води рачуна.“

„Водим га. Ево, иде за нама. Окрени се да га видиш“.

Кратка пометеност у великим леђима, као кратке сметње на везама. Отац неће да погледа нашег Рачуна. У тренутку отклања квар и сасвим јасно каже:

„Гледај испред себе“.

Бацам узицу и отпуштам чудног створа. Гледам испред себе. Широка, драга леђа заклањају ми видик.

Одрано колено

„Гледај испред себе!“ Да се то може, не би била одрана колена и изгребани дланови. И не би болело.

Сам ударац о бетон био је увек изненадан и снажан. Згуснути бол распреле и одране коже и избодених дланова разблажило би запрепашћење. Полетиш на ногама некуда, на крај света, у крилатом заносу и уместо да стигнеш чак-тамо-далеко, нађеш се на бетону. Звекнеш и застењеш, али не плачеш. Срамота је. Велики, кад падну, не плачу. Устанеш сам и боли, бога ми. Нико те не теши. Саплести се – сматра се недоличним. Изгрде те мало, јер најболније тек долази. Испирање ране јодом! Пече, пече, пече! Упредаш се, цвилиш кроз стиснуту вилицу, не држе те, јер немаш куд. Страх од бола прикуцао стопало за дно емајлираног лавора, испирају ти колена.

А оно расцветано. Отворио се црвени каранфилић, цурнуло му црвенило у танушном млазу, па се скупило у крупну кап на сред цеванице. Однекут стиже чисти, уредни замотуљак завоја. Овија отворену муку, да је тако обузда и укроти. Мамини прсти спретно воде и слажу белу, чисту траку газе и она се послушно омотава. Превијено чврсто да се не смакне, увезано добро да држи, а да не стеже. Готово!

Иде рањеник. Поносно носи своју часно задобијену рану. Постројени струкови парадајза у башти, привезани уз коље, стоје мирно у шпалиру. Поздрав јунаку!

Прави падови болели су другачије, дуго и подмукло, годинама. Није више било ни завоја, ни руке која би превила и отворене ране морале су да засушују на ноћном ветру, дању овлашно загрнуте просењеним засторима, откриване само кад нико не види, кад останеш сам. Тако неке и нису могле никад сасвим да зарасту. И кад ти се учини да је све прошло, случајни додир разговетно ти каже да дубоко унутра још увек боли.

Дете-Сунце

Био је то један од оних влажних јануарских дана, кад болешљиву децу не пуштају напоље да се опет не разболе.

Мама је с празним кофама отишла на чесму у суседно двориште до улице. Још сасвим рано подложила је шпорет и кујна се загрејала, па је за њом остала топла тишина и ушушкана

осама, која се већ следећег тренутка детету које је само преметнула у досаду.

Прозори нашег стана били су стари, тишљерај дотрајао и попуцао, ко зна кад офарбан црном бојом. Дебели зидови могли су да приме прозоре дуплих правоугаоних крила са квадратним луфтовима изнад. Али, покојни газда Витомир у свему је закидао и себи и другима, па кад је пред рат довршавао ове станове за издавање, преполови и њих. Тако остадоше само по два спољашња стаклена урамљена правоугаоника са својим квадратним крилцима горе. На натрулим шаркама, са поиспадалим парчићима гита, везивани кукицом, наши прозори морали су да преживе и експлозију у барутани, и бомбардовање енглеске авијације, и земљотрес, и грување кађуша. Тата није могао да их поправи, зими је из њих морала да бије хладноћа. Мама је у кухињски прозор стављала савијутак чисте крпарице, а ноћу преко стакала разматавала ролну ребрастог картона. Ноћни мраз умео је ту понекад да ми остави страницу своје ледене сликовнице. Затицала сам ујутру млечнопрозирну арабеску, или предео са падинама и стакленом шумом, или неку сасвим мутну и неразумљиву слику. У оваквим данима кад се није смело напоље, ја сам по цео дан стајала пред оним у кујни и гледала наше двориште.

Сада га је лизнуо хладни ваздух док је мама излазећи за тренутак отворила врата и стакло је прекрила маглица. Кондензација је децјем прстићу неочекивано понудила велико сликарско платно! Мама није могла тако брзо да донесе две пуне кофе воде са чесме и ја сам имала времена да ту створим себи друштво, пријатеља чак, а да за то нико не зна, само окно и ја. Прстић је нацртао круг, да би постао Чича-Глиша добио је очи, две крупне тачке, лепе, кратке мало подигнуте обрве, уста, и одједном – осмехнуо ми се, некако мало замишљено и можда не баш само мени. Брзо сам му додала зраке и десило се право чудо! Сунце! Дете-Сунце стајало је у мом прозору! Гледали смо се и смешили једно другом. Његове топле, крупне очи и у неверици подигнуте обрве, као код изненадне радости, али и наговештај неког тужног предосећања, све у исти мах. Мало, драго биће пуно доброте! Изненадни, мили гост! Дошао да се играмо и причамо! Да буде са мном.

Одједном, из једног па из другог ока Детета-Сунца клизнула је капљица. Расплакало се и што је било још горе, нестајало је пред мојим очима. Топли, дечји прсти учинили су да измаглица на окну почне брзо да чили. С врха наниже Дете-Сунце је нестајало, мали млазеви цурили су са зракова, са главе, обрва, из оба ока. Његов лик упијало је прозирно стакло. Последњи се изгубио осмех. Није се отопио, ни искривио. Само је ишчезао, као привиђење.

Још се у углу прозора тренутак-два беласала крпица измаглице, док није и она нестала. На дну стакла у празнинама из којих су поиспадали одломљени парчићи гита, дрхтуриле су само барице.

Сада се кроз влажно стакло опет видео онај исти црноокувирени приказ голе, блатњаве утрине са низом мокрих нахерених шупа под хладним небом...

Десно, низ стрму калдрму мајка је теглила пуне кофе воде.

Воз

Недељом ујутру одлазили смо возом у село, „на чист ваздух“ како је говорио отац. До железничке станице стизали смо брзо и овај кратки увод у авантуру лако би минуо улицом поред Босна-кафана и Пеке обућара, уз гвоздене капије и дотрајале уличне фасаде, кроз већ отписано загушљиво сивило града у зеленило, у свежину пољских мириса, ка рудини на брду пред дедином кућом са шљиваром, под мирисно грање јоргована у дворишту.

На шалтеру чекаонице са олајисаним подом отац је куповао три карте, три смеђа правоугаона картончића (појавиће се кондуктер у вагону и са досадом пробушиће их својом справицом).

Изазимо на перон. Пруга! Свечана озбиљност колосека, гвоздене шине сијају на црним, науљеним праговима и непогрешиво воде на одредиште. Не можеш сагледати одакле, не можеш знати куда, само осећаш да се пред тобом пружају из бескраја у бескрај господари даљина. Ишчекивање воза, далеки тутањ брзо се приближава, радосни страх пред нечим коначним и неминовним. Сваког тренутка улетеће моћна, гвоздена, захуктала

грдосија. Стежеш мамину руку. И она твоју. Ево је! Низ шине куља застрашујуће думдумдум, пиштање, клопарање, шкрипа и зауставља се клизећи. Бука се намах гаси и чека да се стиснеш и зграбивши рукохват вагона доскочиш на најнижи степенник који је изнад твог колена. Три-четири – сад! Нечија рука лако те одбаци, отац прихвата мене, па маму и – ушли смо.

У купеу правилно сложене у две размакнуте колоне дрвене лакиране клупе са наслонима на којима су отиснути крупни бројеви. На прозорима вагона стакла која се повлаче наниже и мала, тешка гвоздена пиксла. Уз њу у прозорски рам ушрафљена црна метална плочица са изливеним строгим натписом у два реда, ћирилицом и латиницом: „Не нагињи се кроз прозор“. Над наслонима отворене преграде за кофере.

Крећемо! Цимне се и откине па клизне низ шине, полако па све брже у правилним размацама нижу се на далеководима дрвене бандере са белим, керамичким шољама. У лету, мимоилазе те једно за другим сва мала чуда овог света: као у речном брзаку промичу врзине са зрелим купинама, осушено стабло оскоруше, сеновити лескови шумарци, купусиште, њива што је само уз пругу покапана булкама, сине барица на дну просушеног јарка, лете крошње јасенова са гнездима креја, певају точкови:

Токток-тактак... токток-тактак...

Тамо ка средини тока мирно плове ливаде, њиве, ретки кућерци са стоговима сена, овсишта, кукурузи...

Тактак-токток... тактак-токток...

Дуго се бели сеоска школа у далеком шумовитом брду, па и она отплови и с њом бело крило облака што га разносе и растачу невидљиви ветрови у висинама.

Од станице до станице људи улазе и излазе носећи своје кофере, ташне, торбице и корпе са обрамицама.

Нико не може зауставити воз. Он сам полако стане кад треба да сиђемо.

Поморанца

Отац држи поморанцу на длану. Стојимо под упаљеном сијалицом са неугледним, левкастим, емајлираним шеширићем,

гајтаном обешеним о плафон што је прекривен мрежом пукотина. Лустер, омању резедо стаклену куглу, имали смо само у спаваћој соби. Овај у кујни звали смо просто – сијалица. „Упали сијалицу.“ „Прегоре сијалица“.

Умела сам понекад оца да опседам питањима „зашто“ и „како“. Тада сам хтела да причамо о тајнама, а он се радовао верујући да се петогодишња девојчица занима за науку. Ја сам само хтела да посматрам свога тату како је паметан, велики и добар. Пратила сам га колико сам могла, а он се трудио да не одмакне предалеко. „Тата, како постају дан и ноћ?“ Погледао ме обрадован мојим питањем, узео са стола поморанцу и подигао до сијалице: „Ово је планета Земља.“ Затим је неколико пута описивао полако мирисне кругове, замишљену Земљину путању око Сунца испод бљештавог сјаја с плафона. Јабука је била Месец који кружи око Земље-поморанце. Наравно да се та два истовремена окретања око различитих оса, при чему је и поморанца морала да се врти сама око себе, сва та кружења нису могла сасвим спретно извести у један мах. Али то није сметало. Пристала сам да буде тако, смешно упрошћено. Добро – нека сијалица буде Сунце, нека јабука буде Месец, пристала сам да не кварим нашу игру. И вредело је: смена дана и ноћи заиста се догађала. На наранцастој облини воћке смењивала се светлина свитања и сенка сутона. У игроказу мог Великог Дечака Учитеља све је постало јасно, лако и једноставно, чак помало смешно. Знала сам, наша жмирава сијалица није била Сунце, поморанце и јабуке су остале воће. Али његове руке за часак су пред мојим очима превариле гравитацију. Те вечери мој отац заувек је подигао у орбиту оно што би остало непокретно, да трули у чинији.

Ево и сада над зеленом мушемом кухињског стола круже око Сунцасијалице Земљапоморанца и Месецајабука. На Земљипоморанци смењују се светлост и тама и никаква сила не може их бацити на под. Круже и круже, кад год од празног стола подигнеш очи у вис. Чудесну лепоту овог призора нису могле да наруше никакве гравитационе силе минулих година, које теже да све што није на тлу срзају и оборе.

Лисица под отоманом

Касно јесење вече. Угрушци хладног мрака нахватали се под креветима, иза шиваће машине, испод умиваоника са лавором... Слаба сијалица растерује их са стола, али у угловима кујне бубри тама. Иза затворених врата спаваће собе дубоко дише опасни Мрак. Тешим се наивно да то ветар тамо помиче муслинске завесе на отшкринутим прозорима, али удисај постаје дубљи, снажнији и готово је – пробудиће се! А никога нема. Напољу, у дворишту сви су полегали рано и сад спавају. Немушто тиктака будилник. Окрећем дугме на радију. Лутам по скали, Београд–Загреб–Будимпешта–Атина–Скопље, од извора до извора неразумљивих, измешаних гласова из даљина и цијукаве, шкрипаве музике. Чује се меко, кратко „жврћ“ сваки пут пре него што на скали уловим људски говор, али на непознатом, страном језику, строг, хладан, равнодушан.

Отворити врата, протрчати кроз оба дворишта, наћи спас на улици! Али како? Како кад Мрак подмукло чека већ на степеништу! Чак иако протрчим кроз њега, ако му се отнем и утекнем до шупе, улетећу у оно друго са Великом Баром. Ту, у блату, вреба велики гмаз, подиже крљушти на крилима и шири канце, око њега врви и палача клупко змија, кезе се и штекћу поглави патуљци...

Немам куд! Укочена стојим између шпорета и врата. Ако се само помакнем, ако само погледам на другу страну излетеће Лисица. Чека полегла под отоманом и ако само трепнем иза мојих леђа пролетеће подом стреловита сенка и шмугнуће под кревет преко пута. Њене дрске очи подругљиво севају. Тако хоће – да ме плаши. Церека се немо и нетремице чека.

Проваљује плач, забалављена немоћ очајног, нејаког створа, по искривљеним усницама капље слано и горко, гласно и недолично плачем, можда ће неко чути, запомаже слаботиња у мени извргнута ужасима невидљивог света.

Изненада познати кораци у тврдим, радничким ципелама грабе ка мени кроз двориште. Отац стиже из своје вечерње школе, улази нагло, љут је (а уплашен). Пече га љута кривица, али ја видим само прекор упућен некуда преко моје главе, и себи, и свима, и свему...

„Зашто плачеш, па ти си велика!“

Постиђена, бришем сузе. Јесам. Велика сам. И тако велика подижем жанилски прекривач отомана и завлачим се да зграбим Лисицу, да је извучем, да је види.

Тамо, у прабини, мртва лежи одбачена крпарица, млитава, пуна скорелог блата са ђонова, непомична као све што је прегажено.

Такву сам је још много пута доцније затицала пред прагом, увек кад бих се отела мрачном бунилу у које нас живот понекад заточене остави.

Јелка

Вече пред Нову годину. Отац у кујну уноси велику јелку, коју је тог јутра дуго бирао на пијаци, густих, раскошних, симетричних грана, свежу и мирисаву. Морала је тог поподнева да се савлада и мука око њеног постоља. Ова краљица свечаности имала је да стоји усправно и поносито, да се под теретом окићености не нахери или чак преврне. Сваке године отац је изнова успевао да савлада архитектуру њеног престоља, уствари постоља од укрштених дашчица нађених у шупи, чврсто прикуцаних покривљеним ексерима, са ко зна како пробијеном рупом у средини за јелкино стабло. То је био подухват само за велике мајсторе импровизације. Кад би све било спремно, мама и ја смо узбуђене устајале и – јелка је улазила у нашу кујну, уз басамке, кроз широм отворена врата право на кухињски сто, испунивши намах мирисом четинара влажну дотрајалост стана.

Том приликом из витрине хладне спаваће собе пажљиво је изношена једна од оних овећих, чврстих картонских кутија, коју током године нико није отварао. Под њеним поклопцем били су облачићи вате, а у свакоме од њих по једна мала светлуцава раскош од стаклене пене, свака посебна и другачија, толико крхка на додир да сам смела само да гледам: сребрно-златна шишарка, мајушни деда-мраз и „круна“ јелке – купасти врх са „оком“, све то блиставо, као драгуљи. Била је ту и гипсана птичица са лепенастим крилима и репом од шареног папира, па лагана стаклена птичица зеленог врата са кљунићем од црвеног воска за печење пакета, која се њихала на жичаној опружици. А тек „свилене бомбоне“! Омотане тананим листићима жутог, плавог, црвеног и зеленог злата, са белим кићанкама од рецканог креп-папира на обе стране, па ораси увијени у сребрну фолију

сачувану од поједене чоколадице, па највећа кугла – посебно пажљиво чувана са удубљеним „оком“, као да си огледало савио у лопту и оно прогледало; свећице плаве, жуте, црвене и беле, спирално увијен восак око белих фитиља, заривене у своје ружне плехане шешириће-штипаљчице. Окренути наглавачке, шеширићи су морали да узјашу јелкину границу, али како је восак тежак, свећице су увек стајале јогунасто нахерене, свака на своју страну. Само је једна увек остајала усправна.

Те свећице отварале су спектакл вечери кад би их отац на пажљиво окићеној јелци упалио. У новој, изненадној светлости поздрављао нас је празник и ја сам стајала усхићена поред оца и мајке и гледала пред собом и увис ту бајколику, раскошну радост која је могла трајати тек који минут, док разнобојни воштани штапићи не догоре довољно – да би били погашени.

Али, мој отац није пристајао да се та наша чаролија тек тако угаси. Погашено – па готово. Не! Следила је још једна епизода свечаности: он би окићену јелку пажљиво уносио у спаваћу собу, на политирани сточић поред пространих кревета, изнад мог јастука. Могла сам тако, у новој пижами што је мама сашила за Материце, под јорганом, лежећи на леђима, са јастука да удишем мирис четинара тик изнад свога лица. Отац и мајка би се тада повлачили, некуда би нестали, а ја сам гледала како у полумраку собе на гранчицама јелке лако подрхтава светлуцави накит а кад се ујутру пробудим – све је опет било ту, над мојом главом, лепо, а стварно. Има таквих снова које буђење не може да распрши.

Ипак, празници брзо прођу. Иглице моје јелке суше се и посипају ћилим на поду, њено мирисно зеленило чили, бледуњави, па жути и већ трећег дана отац би ме одводио у шетњу. За то време мама би накит овила облачићима вате и положила у ону кутију а огољено, суво, мртво дрвце износила би некуда у друго двориште.

Без јелке, соба је сада била увредљиво свакидашња и мама ту ништа није могла. „Ето, прошло је, али доћи ће опет“, рекла ми је љубав из њених очију. Ја мојој мами то верујем. Зато и чекам.

У селидбама светлуцаве куглице су се поломиле, изгубиле или нестале. Селидбе прогутају или затру човеку много важнога, али ја чувам ону гипсану птичицу шарених, папирнатих крила. Ставићу је на врх јелке, једном, кад празник опет дође.

Ован

Ован убица ударао је слеђа. Савио би шуту главурду, пошао уназад да ухвати залет, па би свом снагом јурнуо у слабине немоћника. Од питоме овце разликовао се тек кад му се сасвим приближиш и кад ти више нема спаса. Једну старицу приковао је за шљиву, а дечака су однели у болницу. О томе се у селу није причало. Таквог брава изрода одмах убију, али овога је сељакова кабадахијска безочност чувала за приплод.

Спарно, летње јутро притискало је знојаве слепоочнице кад смо мама и ја селе у траву. Дрема процветала детелина. Отворена окца камилице, тамна кора шљивових стабала, јежасте бокори уз врзину и тамо, даље, леже овце у гомили.

Мама је била градско дете. Није разликовала овас од пшенице и плашила се да приђе кравима. Једне зиме видела с пута Ђоровске керове како горе у брду јуре по снегу. Мислила да су вукови. Нашли је престашену и промрзлу насред пута. Није смела даље.

Па ипак, волела је да иде у село. Или се тако додворавала моме оцу, као нека велика, добра девојчица. Усхићено ми је откривала лепоту друма што се далеко пред нама протезао међу високим тополама према сеоској цркви, чије се кубе јасно видело још издалека.

Пешачиле смо. У ретким хладовинама брисала је марамицом зној са врата и освртала се унаоколо тражећи приказ који ће ми понудити.

„Боже, што је лепо оно велико дрво! И она кућица тамо у брду. Мирише липа, сине. Пева сеница. Слушај гугутку! Види, лептирић на чичковој ћуби.“

Ослушкивале смо сеоску тишину и жедно испијале гутљаје свежег, питомог, пространства.

Лево од друма одвајала се пречица ка бабиној кући. Преко ливаде, па уз јарак узбрдо могле смо да се завучемо у нечији шљивар. Овце су мировале, на детелини је зукала пчела, црно око купине блистало је у врзини.

„Ако је ту ован ?!“

Није било овнујских рогова, само овце непомично леже.

„Нема га.“

Заверенички смо се погледале:

„Да прођемо полако!”

Опрезно, корак по корак домогле смо се средине шљивара, кад смо се окренуле. Иза нас, полако из траве почела је да се придиже главата, шута грдосија. Устао је, пошао ка нама чудно, некако укосо, као да и хоће и неће да нападне. Онда је стао, окренуо се ка нама и савио главу. Било је јасно да напада, одмах и безусловно, без наде да се бегом спасемо. Измакао се мало уназад и јурнуо свом снагом на нас. Мама се бацила на колена пред њим да рукама дочека и заустави, ако може...

„Бежи, сине, бежи!”, завапила је пригушено. Требало је да буде довољно оштро да је сместа послушам и довољно тихо да ме не престрави, а ја сам чула њен неми лелек у пустом крају под празним небесима.

Следеће шта сам видела било је клупко страха и гнева које клечи на земљи, грчевито скопчано за уши бесловесне главурде која је гура уназад, све ближе амбису, трњем прекривеном пресушеном бунару. Њено мало тело налазило је однекуд снагу да на кратко задржи силу која је бацала лево – десно.

„Бееежиии!”, јекнула је.

Видела сам још њене напрегнуте надлактице и летњу хаљину како се грчи под равномерним ударцима решеним да дотуку.

Оштри врисак детета избацио је кофу из руке жени, онамо код бунара. Одмах се сетила шта је и полетела. Снажна сељанка успут је дохватила мотку са оgrade и дојурила. Чуо се туп ударац по леђима овна. Последње што сам видела била је његова телесина како се пропиње, на хајући за ударце.

Маму и мене умивали су хладном водом, баба је лелекала и клела, стигло је и слатко од купина у тацни, као орден за храброст. Онај сељак ћутке је одбијао да овна преда кланици. Отац је онда положио патрон у своју ловачку пушку и мирно рекао:

„Ја ћу да га смакнем. А теби ћу да платим.”

Мислио је новцем, али сељак није био сигуран да је баш добро разумео то плаћање, па је невољно упрегао краве и утоварио сапето чудовиште.

Ипак, није се тако све завршило. Целог лета за нама двома вукао се селом реп овог страшног догађаја. Пред кафаном, између два чокањчета, кидисало би на нас подругљиво, свирепо жежење:

„ Хи, хи, хиин... опасан онај ован, бога му, ооо-па-саан...”
„ 'Оће он, 'оће... а-хи-хи-хиин...”

Жене су их грдиле, љутиле се и браниле нас.

То давно лето показало ми је да зло има своје јатаке који га поје и гоје, и затварају и пуштају по својој вољи и по рачуну који бачени на колена и пребијени никада неће разумети.

Жар–Птица

У препуној, сеновитој утроби трафике код Пиљарнице, притајена међу свежњевима разних новина, испред кутија дрине без филтера, колинос жвака и шибица, радосно ме је чекала Жар-Птица.

О, какво је то усхићење било! Као кад млаз воде полети увис да би се истог часа прелио у мирну и дубоку радост језера. Капнула би у моју ђачку ташну па смо ђипкале као коњче Жар-Птица и ја улицом поред улаза официрских зграда све до капије нашег дворишта. Тако смо звали две неједнаке усправне греде које су ко зна кад носиле капију дрвене ограде које више није ни било. Висока тараба давно је разнета, па је читаво десно крило са средином дворишта било отворено према улици. Иако је у ствари било разграђено, сви смо пролазили „кроз капију“, ваљда и зато што су баш одатле станари низали једну за другом овеће каменице и цигле, да се избаве од блата.

И тако, са улице кроз капију, па с камена на камен, поред Станоја Циганина, онда утабаном стазом уз ограду пред становима Љубице Официрке и Газдарице, испод њених ораха, обиђи шупу, погледај десно и ето: моје двориште! Чека ме да му утрчим у загрљај! Широка колска калдрмисана стаза предамном спуштала се до Баба Десиних врата. Ако погледаш улево пре него што кренеш калдрмом, нижу се четири собичка приземљуше под једним кровом, урасли у своје баштице. Леје лука, парадајза и хризантема неславно се завршавају отвореним сметлиштем и пољским клозетом, па обором са керовима Трише Пећанца. У истом потезу, ка шупама у дну дворишта води колски затрављени пут обрубљен баштама, иза којих се опет, преко пута оних собичака, нижу станови са летњим кујнама. Ако тим путем идеш до краја, можеш да стигнеш само пред црне дрвене шупе

што стењу под трулим цреповима. У њима у угљеној прабини даве се или леже већ мртве и одбачена хоклица, и даска, и црвоточни војнички сандук, и све оно што беше изгубило своје место у овом свету па остављено да послужи за потпалу. Тамо нисмо пошле, Жар-Птицо моја.

Идемо овуда, право калдрмом... ево... ту је летње вече згуснуло мирисе мокре прашине поливеденог бетона пред вратима и баршунасту сладуњавост тамнољубичастих ноћних фрајли, привезани струкови парадајза, мирођија, царево око... сад лево испуцалим бетоном, тихо, поред Деда Тодосијевих врата и ту смо! Све је ту: моји прозори, басамци, праг, велика врата са простом гвозденом кваком и летња кујна, стари олук, бресква у башти и путањ, бусење троскота, камилица и боквица, попино прасе, маслачак... Малтер се тихо круни и осипа, откривајући голу, румену циглу. Мамина рука полако весла метлицом под прозорима, пловимо...

На чистим крпама чека ме тишина кујне, самоћа креденца и тужна рањивост шамлице поред загашеног шпорета. Моја ђачка ташна на отоману донела те па мирно чека да је отворим, да те узмем.

Жар-Птицо! Твоја шарена крилца од новинског папира, велика као дечији дланови! Сваке недеље појавиш се нова, другачија, а опет исто овако лепа. Раскрилиш се и отвориш ми вилински свет. Уведеш ме лако и безусловно, само прхнем.

Боравим у причи као у јасном, лепом сну и пре него што се уморим Жар-Птица склопи своја крилца и угњезди се ту на сивкастој дрвеној полици.

У самотни живот једног ђачета тако је сваке недеље капнула ведрина оног пространства што нам се целог живота однекуд из даљина осмехује.

Забрањене приче

Језовити свет утвара, дрекаваца, видовњака и разних урока у нашој кући није био добродошао. Такве приче нису биле „за деце уши”, па сам морала добро да пазим док прислушкујем.

Тетка Нату смо сви волели. И она нас. Долазила је о Задушницама, увек са букетом цвећа из њене баште на пуној корпи, за гробље. Троје деце отели су јој рат, болести и зла судбина. Изгубила их је једно за другим и остала да живи у црнини. Љубили смо је као Праведног Јова, као да је баш она примила од Бога да пати за све нас, као да је њен страшни губитак залог за наше мале животе. Последња се откинула Милева, лепа, млада скојевка, нестала у затвору. У списковима стрељаних њеног имена није било. Ни међу мртвима, ни међу живима. Мајка је остала пред зидом ћутања и почела да је тражи у оном вилајету где нестали живе само у нади својих ојађених, у земљи недођији одакле не могу да нам се јаве. Њихове немусте знаке разабирају тек ретка, обдарена створења којима су Тетка Нату често подводили матерински бол и нада очајника. Забрађене жене из удаљених села, које су „знале да гледају” дојављивале су јој дан и час кад ће погашено угљевље објавити црној мајци радосну вест: да је кћи утекла смрти, да је у задњи час избегла стрељање, да негде тајно, у далеком белом свету живи и да не сме да јој се јави.

По спуштеном гласу над трпезаријски столом где су седеле три сестре знала сам да је језива прича потекла: како је прво у башти уз капију опет пронашла „нешто бачено”, овога пута кокошију главу увезану црним концем и прободену иглом. Тако су демонске силе, ти кобни, незвани гости, најављивале своју скорашњу страшну посету.

...Одмакла касна ноћ над варошицом. Влажни ветар залеће се по авлији, рије по јагодњаку, преврће се под димњацима и обара све што дању мирује на ивици, лупка па се ућути прозорски капак, онда изненада тресне, па занеми.

У неко доба поче да лупа. Нека сила, удара бесно, пуца, хоће све да поломи. Тетка Ната, шта ће, устане нечујно из кревета, па полако отшкрине врата. Кааад !!! Има шта и да види! Доле, пред вратима згурио се кепец, кези се и тихо режи.

„О, сирота моја сестро! О, помози, Господе Боже мој Милостиви!”, крсти се моја мама, стиска уснице, окреће главу у страну и стрпљивим, брижним шапатам заклања ми завршетак приче. Тако не могу да чујем ни прве петле, ни како је мала приказа истог трена нестала. Мама устаје са столице да објави крај и ја морам тамо, у другој соби да шмугнем натраг на кревет.

Правим се да спавам и кроз трепавице посматрам италијанску „спаваћу лутку” која седи и укочено зури. Кад је положиш, њени пластични капци клапћу док се склапају. Она ништа не зна.

Зато најстарија сестра, Злата, све зна. Њена „трајна ондулација” и црне, „социјалне” наочари потпуно маскирају најлепшу међу сестрама. Строга је, љута, мора тако. После дедине и бабине смрти неко мора да прихвати родитељско жезло.

„Јеси ли ти полудела?!”, викнула је на моју Тетка Нату.

„И докле ћеш да се правиш луда?! Сви смо те ноћи чули митраљезе!”

Као кад онесвешћеног човека плјуснеш водом, а он устукне пред сопственим нестајањем и у чуду гледа свог суровог спасиоца, тако је и Тетка Натаино лице неколико тренутака покушавало да распозна своју сестру. А онда га је потопила болна увређеност.

Жао ми је. Злата је залупила вратима и ја довлачим ону „спаваћу лутку”. Гурам је у њено крило, хоћу да јој приграбим пажњу. Укрућена, са стакленим очима под поклопчићима, рашчупана и гола, раскречена, смешна, лежи на Тетка Натаиној кецељи. Она се прене, и да ми угоди, кобајаги знатижељно, пита:

„Види, види! Како ти се зове ова лутка?”

„Тетка Злата!”, кажем љутито, а смешно ми је и истог часа због нечег праснемо обе у смех, она ме грли и љуби ми косу. Тако то прође.

После, кад нико не види и кад нико не чује, кажем:

„А ја сам сањала један воз. Само вагони, без локомотиве. И једну лепу девојку како ме гледа и смешка се. И воз одлази, а она ми маше...”

Гледа ме дуго и топло. Из старачких очију по моме лицу шкروпи захвалност. Однекуд замирише тамјан и она прихвати мале прсте и пољуби у дечју руку.

О, Недођијо, која кријеш наше вољене. Где су кључеви твојих вилајета? Окажеш ли се понекад у варљивом сну? Или то проста и тешка туга наша тек слика арабеску на ветру пред уснулим очима? Кад се пробудиш, ничега нема. Само душа плаче.

Фредијеви кликери

Кад су се Фреди и Рози појавили, престала сам да излазим у двориште. Пратила сам њихов долазак из наше влажне спаваће собе, где је прозор-осматрачница био заклоњен густим, муслинским завесама. Нисам изашла да их поздравим. Покривљене кримке и окраћале, искрзане ногавице нису могле да прегризу стид и да се баце пред строго лице Одабраних.

Упловили су са родитељима краљевски. Донео их је из Белог Света шум позлаћене кочије и дочекао дубоки наклон хромог деда Тодосија чија се лепа, белозуба кћи после рата удала за Немца и тамо с њим родила ову милу, принчевску децу. Били су тако мирни, уљудни и насмејани, као са божићне честитке. Цело двориште мирисало је кад су их купали и све моје постајало је намах нахерено, натруло, убого и скуњено. Говорили су тихо на немачком, без вике и галаме, гргутавим гласовима у којима су сажаливо била стишана сва помало обесна задовољства оног њиховог живота што их свакако чека да му се убрзо врате. Овде су само дошли у госте. Два-три дана.

Рози је имала тамне, сјајне, густе шишке које су самоуверено излазиле пред сваког и њен уштиркани, разапети жипон једрио је по трави.

Фредијева таласаста коса боје зреле пшенице била је уредно раздељена. Крупне, светле очи обарао је брзо сваки пут. Био је млађи од мене, стидљиво и плахо, белопуто дете побегло би у дедину кућу кад год бих ја с муком провирила у двориште.

Фреди је износио своје лепе играчке и ређао их око себе по дединим басамцима. Изнео би великог белог лабуда за пливање, други пут питомог коњића са звездом на челу, па авион, па лакирану црвену лопту, али – није се играо. Само их је смркнуто одлагао, мотрећи ме крајичком ока. Између Фредија и мене разапињала се наша стидљивост, сваки пут све више, нарочито кад би нас ко од родитеља шаљивонежном речју гуркао једно ка другом.

Једном је Фреди бануо у моју Тврђаву. Тако сам звала самоникли, високи, цветни жбун, што је штркљао скоро до моје браде на месту где су се делиле две баште, његовог деде и наша. Цветао је целог лета. Могла сам да му разгрнем густе, зелене перјанице, да чучнем и да одатле неопажено посматрам свет:

бубе-златице под каменом, мраве по бетону, зунзару на парчету трулог црепа, залуталог ровца под божуром, глистине грудвице земље... Видела сам га кроз рупицу на завеси осматрачнице како ту криомице стоји, завлачи руку под џемперих, нешто вади и просипа. Осврнуо се и клиснуо.

Тог истог поподнева стигла је у моје двориште она краљевска кочија и однела заувек и Фредија, и Рози, и тиху мелодију њихових гласова, и мирисаву слутњу блиставог, далеког света. Опраштали су се брзо и узбуђено и свечано, прхнули су и нестали. Деда Тодосије се после вратио вукући своју хрому ногу, хукнуо и обрисао своје искривљено лице, кријући га од жене.

Ујутру, баш он похарао је моју Тврђаву. Угледао је у њој Фредијев авиончић и уграбио ми га испред носа. Стиснуо га је под прслук, мислећи да га је ту Фреди заборавио. Авиончић је припадао мени, био је у мојој Тврђави, али неправду нисам могла да исправим. Непријатељски шицнуо ме је погледом и неприкосновено однео га у своју кућу.

Те зиме по снегу трупкале су нове кримке. Пролеће је бануло већ у марту. Оцедила се земља у башти и могла сам да обиђем своју Тврђаву. Чучнула сам међу мртве стабљичице и гле – по њеној влажној земљи били су посејани кликери! Стаклена окца вирила су из блата, утиснута тежином минулог снега и замагљена влагом. Прстима, једног по једног, откопавала сам их и брисала длановима. Пуна прегршт и међу њима још два велика као шљива, краљ и краљица међу стакленцима. У свакоме се разгорева другачије перце, чаролијом залеђени пламичак, жути, зелени, плави, љубичасти, па опет плави, троперци и шестоперци, блистави драгуљи у мојим прстима, моја Тврђава с благом.

О, Фреди! Пронашла сам их! Лепи су, лепи!

Циркус на Пиварском брду

Децу фабричких радника није имао ко да чува. Једини вртић препунио се још док смо о њему само причали. Моје радовање било је кратког века и морало је да се угаси. Рекли су – нема места.

Уместо игре са другом децом добила сам времешну туђинку у строгим собама њеног хладног стана. Читаве те седмице потуцали су се сати од столице до прозора, од немила до недрага и завршавали на капији где сам сатима чекала мајку. Ту сам са длана зобала само мрвице кекса што би ми га мама ујутро, на одласку остављала.

Мајка је радила у малој радионици за крпљење и преправку одеће коју су звали „сервис”. Тако је звучало отменије. Распарани стари капуту, мантили, жакети, кошуље, све у парчићима и покиданим концима и све изврнуто на наличје. Замашћене и похабане крагне и исфлекане поставе окретане су на унутрашњу страну и поново пришиване. Споља је изгледало као ново, прљавштина је остајала унутра. Поред ове радионице Сервис је имао и своју канцеларију са две лепе службенице и директором, чика Божом. Тај добри човек умео је одмах да разуме муку. На своју руку дозволио је да будем код њих, у маминој близини. И тако, у својој шестој години „пошла сам на посао”. И раднице и обе службенице топло су ме примиле, а чика Божа на крају месеца уписао ме на платни списак. Сваког јутра у шест ја сам седала пред пуном кутијом шарених крпица коју су ми жене остављале. У подне шерпицу мог пасуља грејале смо на изврнутој пегли и не знам зашто је мама била тада снуждена. Чак и кад би наишла некаква „контрола”, могла сам да шмугнем у двориште. У нашој канцеларији, на старој машини за куцање брзо сам научила латиницу и све је било добро.

Сервис је био стара предратна зграда са забатом и четири велика излога према стрмој Косовској улици. Низбрдна и поплочана коцком, спуштала се доле, на пругу и даље мирно увирала у раскрсницу. Аутомобили су били ретки. Пројезди фијакер, зазвоне коњска копита, мине бицикл, прође погребна стаклена кочија са поворком (говорило се „иде пратња”).

Стрина је била усечена између високих бетонских потпорних зидова на свом врху. Како силазиш, зид је постајао све нижи и нижи и прелазио у омање земљане насипе испод дворишних ограда.

Једно такво брдашце било је моје, обрасло кржљавим коровом који је ту и тамо цветао. Тек ако чучнеш, могао си да угледаш плаве звездице, сићушне као дечији нокат на малићу. У два-три корака његов врх био је освојен и пободена гранчица

означила је планинарски подвиг. Одатле осматрала сам свет под собом: кровови пекара, бакалница и радњи, улице са тротоарима, пруга. Ако погледаш лево, ту води кратка улица до Пиварског брда. Било је близу, али није се видело. Овамо је допирао само тајновити шум његових огромних кестенова и липа, кроз који су се у кратким налетима пробијали удаљени гласови са игралишта, пригушени тутањ фабричке локомотиве, лавез паса и ко зна какви све далеки одјеци градске вреве. Велико и неистражено мамило ме је својом близином, али четири излога иза мојих леђа ни једном нису одобрила поход.

Изненада, као што се свака новост појављује, потекао је шапат да је на Пиварско брдо дошао циркус.

Одједном, све се покренуло. Плаве звездице, сићушне као дечији нокат на малићу, устрептало су се извијале на ту страну, а два голуба одлетела су да извиде ствар. Нису се вратили. Значи, дошао је! Стигао је и развио шатру горе, на игралишту, на самом врху. Са мог брдашца пропињала сам се на прсте да боље чујем.

Пригушени шумом столетних липа, на махове, долетали су гласови из даљине: са високе трибине неразговорно орио се глас директора циркуса. Позивао је у шатре у којима се отимала сапета рика звери. Тај господар кавеза у скупоценом фраку позлаћеном палицом подизао је плишане засторе где су тужни клоновни жонглирали на точковима. Под платненом куполом по затегнутој жици ходао је као месечар неко раширених руку, издвојен и сам. Доле, с ноге на ногу клатили су се слонови. Кротитељ лавова пуцао је бичем пред разјареним чељустима, а човек од челика покидао је ланце. Из празног цилиндра мађионичар је вадио голуба који се копрцао у његовој белој рукавици. Народ се тискао око трибине. Вриска мајмуна из кавеза мешала се са плусковима аплауза.

Била сам опчињена фатаморганом коју су покретали мукли, далеки гласови и звуци са Пиварског брда. Четири излога мамине радионице узалуд су ме призивала да уђем и поједем ољуштену јабуку. Као затрављена хтела сам у Циркус. Отац је дуго одбијао и најзад невољно пристао да ме тамо поведе.

Горак приказ тамо нас је чекао. Војнички шатор ограђен конопцима. Унутра, на изврнутим сандуцима као на одру, под обешеном сијалицом био је постављен скелет омањег кита. Извучено из дубина и ко зна кад убијено, празно је зјапило то

што је остало од њега. Гомилу крупних и ситних костију држала је на окупу некаква мајсторија. Пршљенови, ребра, глава и зуби као нанизани листови дувана, све огољено и увредљиво као свака подвала. Помпезно понуђено обећање расплинуло се и као неми сведок остала је ова убога грдоба. Узалуд је отац очекивао да нам Пинокио и Ђепето покажу како су се одатле избавили. Око грдног скелета у тихом мимоходу корачале су изношене, покривљене ципеле, тапкале су покорно уморне ноге крај чудног одра. Последњи поздрав ничему. То је било све од Циркуса.

Мој добри отац био је љут. Скупо је платио улазнице. Велики Преварант само је свратио у наш град да покупи харач, да узме сањарину.

„Рекао сам ти да тамо нема ничега”, додао је мекше, док смо поражени силазили низ Пиварско брдо.

Гласови из даљина! Варљиви звуци са високих трибина што заводљиво мамите, сејете лелујаве варке којима хрлимо. Гласови из даљина! У вама слутимо велике, славне представе. Ви засипате видике светлцуавим прахом празних обећања. Ко приђе близу натруниће му се очи, па ће их дуго трљати празним длановима – да прогледа.

Крилате чизмице

Мој млади, тамнопути, насмејани стриц у авијатичарској униформи! На листу сликовнице авион је, као голуб превртач, изводио вратоломне „лупинге” и ја сам видела како горе у облацима језди његов лепо, ведри осмех.

Имао је једва десетак година кад га је мајка испратила у град, у више разреде, код старијег сина и снаје, далеко од њених очију, „да постане човек”. У малим гумењацима крочио је у градску школу и одмах загазио до колена у немилосрдни подсмех у учионици. Чисти, нови опанци тонули су у подругљиви кал и узалуд му је снаја обукла нове, штофане, светле „гетсби” панталоне, долетеле из Америке само за њега. У њима, прозвали су га одмах „дум – беле гаће”, а дечак, наkosten, бранио се неваљалствима. Преко угруваног поноса пљуштале су још и батине. Осамнаест година старији брат мислио је да кућа дечаку

треба да буде привремени полигон за будући живот. Заиста, ту су се вежбали послушност, ред и дисциплина, али четворогодишња обука тешко се одвијала. Жилетом су гребане и преправљане двојке у ђачкој књижици, а после је „радио каиш”. Тек после војног интерната избувцауном дечаку отворили су се велики путеви. На радарским уређајима један стасити, наочити млади човек пратио је летове авиона. Они гумени опанчићи заувек су потонули у каљугу из које се непорециво виноу један од нас.

Јављао ми се разгледницама: Сарајево, Загреб, Сплит, Улцињ, Вис, стизала су и писма, и новогодишње честитке, и пакети са скупим играчкама и обућом из луксузних продавница.

Дах Великог Света омамио би ме и за кратко маглио суморне призоре сиротиње која је често подгревала празан пасуљ, а мало млевеног меса јело се само недељом. Влажни, конфисковани станови, заборављена композиција вагона на споредном колосеку. Зими је било најтеже. У ветровита јутра северац се обрушавао на кровове, па димњак није хтео „да повуче” и шпорет се пушио. Отварали смо врата и ледени ваздух зачас би испунио кујну. Масна пара висила је око главе, све до ручка. Увече, иза зида у суседном стану старачки кашаљ давио се у воњу откуваног веша и прљаве сапунице, пара из лонца са свињским цревима за шкембиће гонила је на повраћање. Ноћу, негде иза затворених врата сиктале су свађе, конвулзије падавице тупо су тукле о под нечије тело, хистерична вриска младе удовице која разјарена задиже сукњу и плеска се по стражњици, загрцнути делек претученог детета, пијано мумлање мокрог човека кога је напустила жена.

Све то као сплачина просута у шахту, као сапрана прљавштина отицало је у сливник и увирало под земљу, кад би се на нашим вратима појавио поштар. Долетео би и из велике торбе пружао ми стричеву пошиљку.

Једном је тако стигао пакет. Овећа кутија уредно омотана смеђим пак-папиром и чврсто увезана канапом са пољупцем црвеног воска на средини. У радосном узбуђењу папир се распарао, расцветао све до поклопца. Кад сам га подигла, у кутији лежале су приљубљене једна уз другу две чизмице од меке, црвене коже, са копчама и шниром, какве имају клизачице на леду.

Врата су била отворена. На конопац за веш слетела је мала гугутка.

„Гу-гууу, гу-гууу”, нешто брижно и узбуђено говорила ми је, али ја нисам могла да је разумем.

Помирисала сам нове, црвене чизмице. Мирисало је на ново, на усхићеност лепо обучених, младих жена пред блиставим излогом продавнице обуће у главној улици великог града. Помирисала сам опет: лака омамљеност што је изазове кап скупог парфема оне тајновите госпођице чије свилене чарапе измичу пред нама улицом. Узалудно грабимо за њом, размак постаје све већи и ми је коначно изгубимо. Остане за часак само мирисави облачић – баш овакав.

„Гу-гууу, гу-гууу”, опет се огласила гугутка, сада већ успаничена мојом јасном намером да их обујем.

Загледам их. На нетакнутим црним ђоновима није било сличуга. Мале клизальке биле би, свакако, сасвим излишне, јер нигде и није било клизалишта. Постојале су зими дуге и кратке клизавице на тротоарима. Којекако залетали смо се и возили на обе ноге и брзо завршавали са туром у угаженом снегу. И на најдужој клизавици сличуге би само донеле болну невољу, какву увек доносе велике могућности стиснуте скученим приликама. Као кад пушташ змаја у соби, а он се одмах уплете око лустера. Онај ко их је направио, добро је знао за све ово. Уместо клизальки, утиснута на ђоновима и склопљена као танане лепезе, била су мала, скоро невидљива крилца. Било је потребно да их обујем и да закорачим, једном па другом ногом, снажна крилца крилца су се раширила, чизмице се винуте високо и однеле ме у далеко, преко девет мора, иза девет гора у Земљу Великих Паунова.

Тамо, у малој столици од абонеса седи девојчица са кикицама боје жита и пише златном оловчицом. Бисер на ланчићу њише се и куцка по надланици. Отац и мајка млади и насмејани. У врту виле играју бадминтон, а онда седају у лимузину и одлазе на излет, у Милочер, на Свети Стефан. У путу опора свежина борових иглица сипи по стазама. Са камене терасе удишемо мирис мора, две чипкасте доколенице у црвеним еспадрилама клате се на Краљичиној столици. Батлер приноси кристалне чиније са куглама сладоледа, онда сламене папуче и лигенштуле и са посебном пажњом велику шкољку-сувенир у

чијој утроби борави шум таласа. После, у сеновитој соби за одмор уносе четку за косу у свиленој кутији.

Пред капијама виле на обали стражаре Велики Паунови. Не може свако да уђе. Само они којима је допуштено.

На небу, у свом извиђачком авиону, мој лепо, насмејани стриц. Маше ми и ја њему. У моје руке полако слеће танка лимена кутија са двадесет и четири дрвене бојице. Цртам, па бојим Степенице за Дугу.

Пролазе године у Земљи Великих Паунова. Све што је скупоцено и гиздаво прилази само и нуди се на сребрном послужавнику. Просенила се усхићења, постаје празњицаво у вртovima, у свили и кадифи једна за другом легу се досаде. Хладан је додир седефа. Плишани балдахини заклањају небо и снови у тебе више не могу да слећу. Сам си. Мама и тата нису се вратили. Хтела бих да дођем кући. Гледам свој спаковани кофер. Сав је облепљен налепницама са путовања. У Земљи Великих Паунова свуда сам била, све сам видела. У шатули од мајолике сачуване поништене карте одасвуд: била сам у Граду Папирнатих Ружа које не вену, не цветају, не миришу; обишла Гробље Звезда, у катакомбама тамо леже њихови мали угарци; боравила у Граду Тужних Војника где добошари шешире и капе претварају у шапке и шлемове, а штапове и кишобране у палице; видела Град Кловнова који будаласто падају у кофе песка... све сам видела. Време је да се вратим.

Авион мога стрица нашла сам у трави. Пао је у својој небеској величини: мали као дечији палац, колики и јесте кад га са земље наше очи гледају. Далеко негде мала гугутка плаче. Хтела бих да се вратим.

Али крилате чизмице не могу више да обујем. Стопало девојке-жене-баке не може да уђе у њих. Сада знам – крилате чизмице не могу да порасту – ето то ми је она гугутка узалуд говорила.

Где да те нађем, мала птицо? Дођи и покажи ми пут.

ROSANDA

(izvod iz romana «Sofa»)

Veza sa Sonjom ni jednog momenta se nije u potpunosti prekinula, ali nad našim glavama stajao je mač nepoverenja, sve oštriji i ubitačniji. Da nemam u sebi centar za pamćenje, bila bi to izuzetna ljubav. Odlazak u njen stan, njena nepregledna ljubaznost, toplina i naravno „Koka Kola“, „Medeno srce“, porodični voćni sladoled koji sam ranije viđao samo u marketima. Hteo-ne hteo i ja sam postajao nežan, izgovarao čitav niz neiskrenih i neubedljivih reči, ističući kako naša ljubav ima perspektivu.

Sonja kao da nije imala takvih nedoumica i previranja. Želela je da sačuva vezu po svaku cenu, izbegavajući bilo kakav razgovor koji može dovesti do nove svađe. Umela je da bude besprekorna, smirena, tolerantna, a takve se osobine ne uklapaju u prevaru i bludničenje. Znala je dokle nešto može da ide, zaustavljala se kada bi trebalo, ali i odlagala konačno izvršenje.

Igra u koju smo upali vrtela se iz dana u dan. Odlazio bih kod nje, ispričali bi se do detalja o svemu, dotakli aktuelna dešavanja, prokomentarisali ih, a onda bi počelo dugo – predugo maženje, grljenje, ljubljenje i na kraju vođenje ljubavi. Seks nam je bio sve inspirativniji, a korišćenje prezervativa odugo-vlačilo egzikuciju, produžavajući zadovoljstvo. Samo jednom je došla do stana gde sam se trenutno nalazio i to nakon mog poziva da odgledamo jedan od aktuelnih filmova na DVD plejeru. Čak ni to nije moglo da funkcioniše bez ikakvih problema. Film koji smo zajedno gledali na trosedu u dnevnoj sobi, počeo je da preskače, ubrzava, gasi se, pa nam nije preostalo ništa drugo, nego da se okrenemo telesnim vratolomijama.

Bilo je previše neobičnih događaja u toku naše veze za koje nije postojalo nikakvo smisljeno objašnjenje.

* * *

Jednog jutra, nakon sličnog večernjeg dešavanja i gotovo neprespavane noći, pomešao sam smene, misleći da radi posle podne. Pozvao sam je preko mobilnog, baš u momentu dok je imala

vannastavnu aktivnost sa svojom decom. Javila se pomalo zbunjena, ako ikada takva može da bude, a onda sam shvatio šta se dešava.

– Sonja, zaboravio sam da si sa decom.

– Ma jesam, evo upravo razgovaramo o nekim važnim pitanjima, deca su potpuno zatečena. – a opet, sa druge strane, sem nje ništa se nije čulo, u potpunoj tišini reagovala je adekvatno za ovakvu priliku.

Kad smo se u popodnevrim satima još jednom čuli, izvinio sam se zbog ometanja nastave, pitao začuđeno zašto u takvim prilikama ne gasi svoj mobilni telefon. Naravno, i tom prilikom je imala odgovarajući odgovor.

– Šta ću, imam ljubomornog dečka, ne treba se igrati sa sudbinom.

– Prihvatao sam njena objašnjenja bez ikakvog daljnjeg udubljanja, prepuštajući se tokovima života koji su me vodili na trase potpuno odvojene od normalnih koloseka. Prošlo je već pet dana od kako sam odustao od prodaje „Kirbi” – aparata, pa sam počeo da tražim neke druge varijante. Obraćao sam se ljudima u Sindikatu, svima koji bi imali bilo kakvu moć, ali bez uspeha. Ostao sam bez radnog mesta, Inspektorat ništa nije preduzeo u okviru zakonske regulative, a Sonjin rođak još uvek nije bio postavljen na staro radno mesto.

Kada je svaka nada utihnula, moj stari saradnik iz nedeljnog magazina „Istina”, znajući za sve šta se dešava sa mnom, ponudio je da mu pomognem u uređivanju i kompju-terskoj pripremi, uz minimalnu novčanu naknadu. I to je bilo nešto, svakako bolje nego da ostajem po ceo dan u stanu. Prikupljao sam tekstove od saradnika časopisa i obavljao sve druge poslove do konačnog izlaženja iz štampe.

Za to vreme događaji sa Sonjom odvijali su se munjevito, priča je dobijala obrise paranormalnog trilera u kojem ona igra glavnu ulogu. Glumila je besprekorno, ono što se dešavalo oko nje izgledalo je tako jednostavno i stvarno, čak na momente nemoguće je postajalo moguće. Sve je bilo pod konac, ona, njen brat, majka, rođak, prijateljice, a da ja i dalje nisam video nikog od njih. Jednom prilikom, sasvim slučajno, upoznao sam njenu najbolju prijateljicu kad sam je iznenadio, došavši ranije od dogovorenog vremena.

Rosanda nije ostavila neki poseban utisak, nisam osetio dobronamernost kakvu treba da ima osoba bliska Sonji. Od ranije sam

znao da pored nje postoje još tri drugarice koje ordiniraju u njenom životu. Želeo sam da steknem blagona-klonost ove jedne jedine, ali izgleda da mi to nije pošlo za rukom. Iz Rosandinih usta već nakon dvadeset minuta, usledio je poluironičan komentar, koji me je u potpunosti zbunio.

– Vas dvoje ste opasni.

Ova rečenica se nije uklapala u početnu fazu upoznavanja i prvi razgovor sa nekim ko je blizak mojoj devojci, pogotovo, što sam trebao i dalje da je srećem. Ali šta da se radi. To je njena drugarica i tačka. Da li je simpatična – ne previše, dobronamerna – ne bih rekao, vidim li tu pravo prijateljstvo – ni u naznakama.

Otišla je nakon pola sata, a svoja razmišljanja obrazložio sam Sonji, rekavši da iako je njena vršnjakinja izgleda dosta starije od nje. Takođe, i da nisam previše impresioniran njenom ličnošću.

Umesto odgovora Sonja je još jednom ponudila ono što u takvim situacijama uvek čini.

ПОЕТСКЕ ВЕРТИКАЛЕ

ВИНОГРАД

Низ падину трсје трси, *Божјим даром дивот плода*
Руји јесен, оку прија, *Грозд до грозда чокот прси*
У милини новог рода, *Једрим зрном драгост клија*
Нектар зрене, лозу свија, *Испод неба, древног свода*
Низ падину трсје трси, *Руји јесен, оку прија*

Трепти трептом лист до листа, *Виноградом смирај мири*
Сунцем грљен, росом рошен, *У богатству боја блиста*
Док низ вреже лахор пири, *Благодарност душом шири*
Разливима нежног киста, *Кишом купан, браздом кошан*
Трепти трептом лист до листа, *Сунцем грљен, росом рошен*

Још пар дана да отраје, *Још пар ноћи миловања*
Да му звезде златом сјаје, *До берача и до брања*
У љубави топлог неба, *Све по реду, како треба*

Па кад стигну мили гости, *Биће сласти за дечицу*
Биће грожђа и радости, *И за пчелу и за птицу*
Биће песме од давнина, *Биће роде доброг вина*

Напомена:

Ово је такозвана вишедимензионална поезија

Стихови песме могу да се читају на више начина:

- хоризонтално: болдирано + неболдирано
- вертикално: само болдирано
- вертикално: само неболдирано

Строфе могу да се укрштају и читају и дијагонално:

- болдирано – неболдирано
- неболдирано- болдирано

Tihomir Škara

ČISTA HEMIJA

Nebo je puder
našminkaj se njime
i ne znam
koliko još noći treba da spavam
jer se ne sećam onoga
što nisam imao

Nemam opravdanje
pa neka sve bude
zašto god hoćeš

Vetar se igrao nama
a ona se igrala vetrom

A onda je vetar umro
i nije više kotrljao
ovu loptu od sveta
ili makar tog našeg dela
i boje su se zaustavile
i tupo pale u vodu
u kojoj sam upecan
dok su negde u prostoru okvira
između dva metka
stajale reči
koje su bez najave
izašle napolje

Ovaj zločin je lep

Sve će biti dobro
neumorni/neodmorni
svete
i ovo će proći

Staze su bile pune viljušaka
i postajale su sve duže
i duže i duže
kao da su rastegljive
a trčanje nije pomagalo
jer bi tako udica
samo još više
kidala i cepala i gulila
kožu

Umesto mene
hodale su samo patike
nameštene negde na Istoku

Dugo nisam video avion
ni čuo voz
anagram od laži
ne ume da žali

Ne znam
da li volim
hemiju

I ko si uopšte ti
da vučeš liniju
između onoga što
nisam trebao
i onoga što
sam želeo

MADIONICAR

Covek bez lica. Tamna sena obmane,
trepteća svetlost iluzije,
koja govori da ipak sve je moguće...

Zavesa se diže... On je tu...
Sva svetla horizonta uperena su u njega.

Ni osmeh, ni suza. Dečačka neozbiljnost
u pokretima, a tuga, ogromna tuga
u njegovim očima...

Možda baš zato, želi svima isto...
Nemo izgovara – Vredim!!
Bolji ili gori, nebitno, ostaje drugačiji...

Bezbrojni pogledi žude za neviđenim,
a on ima farbu da oboji dosadne živote...
Živote željne izazova.

Čvrsto drži je u rukama... pucketanje prstima...
prah... ona nestaje... predstava počinje...

Ljudi vide samo ono što žele da vide.
Gledaju u njega, i čute, u ofarbanim odelima...

Koristi njihovu slabost da svoju sakrije...
Pruž a im svoje ruke... Dlanovi bez linija života
pokreću točak... da magija krene.

Govori rukama, hitrim pokretima,
da ne vide od ruku kako mu oči sjaje...

Trikovima obara kule od karata,
i iznova ih gradi.

Poslednji špil čuva za kraj.
Najvrednija karta je u džepu.

Prstima sve dotaknuto pretvara u želje,
želje svih tih ljudi.
Davno je shvatio da to su samo ljudi.

On je tu da pruži im sve, da natera ih da POVERUJU.
Za večeru im servira iluziju...

Krade i skriva papiriće iz njihovih džepova,
cepa im pred očima, zatim stvara nove, identične
a ipak mnogo vrednije od istih, prvobitnih.

Diše za aplauz, ovacije... Čuje ih i kad spava.
Voli da čuje svoje izmišljeno ime.
To njegova je duševna voda da zagasi
nemirno telo u sebi.

Poslednja karta je ključna. Kad istroši sve boje svog sjaja,
bledilo svoje ispraće svojim nestajanjem...
Ljudi pamte poslednje viđeno...

I nestaje... Kao da ga nikad
i nije bilo tu...

Zaprepašćena lica gledaju kroz prazno.
Prazan kaput, pantalone i bele rukavice
ostaju na horizontu.
Kao i ogledalo koje im se smeši...

Govore da ne veruju, a ipak pričaju o njemu.
To je i želeo.
Prašnjava bina, svetla, galama
je sve što imaju sada...

A on se već sutra pojavljuje
u istom odelu, ali s drugom
kartom u rukavu, negde... u nekom drugom gradu...
Jedino odelo je to koje se ne menja...

Čovek bez lica. Tamna sena obmane,
trepteća svetlost iluzije,
koja govori da ipak sve je moguće.

Dok prstom skidaju prašinu sa trepavice,
ljudi mu pamte samo rukavice,
iako je mnogo više od toga...
Mađioničar...

Đorđe Bogojević

SMISAO

Šta se to događa sa mnom i sa njima;
šta se to dešava sa njima i sa mnom?
Zar ja već ne živim samo svojim nesnom;
zar oni ne žive u mojim snovima?

Zašto mi je slovo „s“ tako prečesto
u ovoj pesmici, kojom snu se rugam?
Sumnjam ja u sebe, da se ne obrukam,
sumnjam u sudbinu, svoje skupo mesto.

Ostavi me, smisle, zauvek napusti,
osvetli svetove što će tek da bdiju,
zapitaj se – čemu, i počehi glavu.

Vi biste bez smisla, čistu parodiju!?
Može, nije problem, jadnom zaboravu
uskočite sad u zlokobne čeljusti.

НАДЕЖДА, РЕВОЛУЦИЈА, МИР

Холокауст седмог разреда сам некако преживио,
а седам година касније нашао сам се пред
сопственим историјским ДА или НЕ.
И ја сам одлучио.
У седмом разреду сам неочекивано постао
експерт за руски језик и историју.
Постојао је сасвим оправдан разлог мог занимања
и за један и за други предмет.
Далеко љепши разлог везан је за љубав према
руском језику.
Тек свршена и савршена професорица овог предмета
дошла је да приправнички одради у мојој школи.
Имала је 23 године и све оно
за чиме су нормални дјечаци жудјели.
Звала се исто као и једна совјетска ријека.
Онако пожељна,
са свим таласима и вировима,
остајући досљедна свом имену,
остављала нас је без даха,
а нешто касније многе од нас и на полагање.
Мене је, вјероватно, с разлогом издвојила
и водала ме на сва такмичења из руског,
а ја сам,
за дивно чудо,
оправдавао позиве и свуда блистао.
Видно ме је завољела, а мени је било непријатно.
С друге стране, експерт за историју сам,
без дилеме,
морао да будем.
Ако је оно из руског било из љубави,
ово је искључиво од морања.
Просто, историју нам је предавао сам Хитлер,
звани Хића.

Имао је чак и Хитлерове брчиће.
Пријетио је да ће јединицаше повјешати,
а остале за сваки случај стрпати у логор
како бисмо у осмом били бољи.
Још тада сам се,
посредством размјене адреса из неког ђачког листа,
дописивао са Надеждом,
правом правцатом рускињом,
из Лењинграда.
Према професору историје ово моје дјеловање
морало је да буде у строгој илегалу,
за разлику од професорице руског
која ме је у томе потпуно подржавала
и некако ми се због тога још више приближила.
Премро сам од страха
када смо код Хиће дошли на 1948-му,
а нарочито када сам изабран да представљам школу
у такмичењу
на тему „Тито, револуција, мир“.
Већ сам знао да ми нема друге
и да ћу пред одлазак на Голи оток
морати да признам да сам крив.
Свако моје писмо адресирано на Русију
завршавало се ријечима
Ја тебја люблю.
Додуше, ово се више односило на Надежду,
али она је Русиња.
За помамне је метафора била више него јасна.
А ја сам Надежду толико волио
да бих цијело црногорско приморје
без поговора
дао за њу.
Онако њежна,
плаве косе и очију,
ни издалека ми није дјеловала злокобно
да бих морао да је се одрекнем.
Као резултат наше конспирације,

још више смо учврстили Информбиоро.
И све би било у реду да наш Хића није био заљубљен
у моју драгу професорицу руског.
Она је о мени и Надежди превише знала,
таман толико да сачини два дебела досијеа.
Хића би био у стању да је мучи
док све не призна,
односно напише,
а тек онда би јој пружио сатисфакцион
што је ова од њега већ почела серијски да добија.
Из безбједоносних разлога било је пожељно
да се пребацам у другу школу.
А до матуре промијенио сам и све остале школе
на простору своје општине
само да бих затурио сваки траг.
Са Надеждом сам се дописивао и у војсци,
гдје је тек изазван прави скандал.
Официр за безбједност је заплијенио једно моје писмо
које сам намјеравао отпремити за Русију
и превео га тако накарадно
да сам одмах заглавио у притвор.
Све њежне ријечи свијета
упућене оној која се воли,
читане војним језиком изгледале су,
најблаже речено,
као позив на рат до истрјебљења.
Нијесам могао да објасним нашу везу са
совјетском подморницом С-363 која се баш тих дана
насукала у близини шведске поморске базе.
Кад сам издржао казну притвора,
чакало ме је ново писмо од Надежде,
али и стрјељачки вод
пред којим је требало да будем изведен.
На њено питање из писма да ли желим да наставим
подривање темеља
Социјалистичке
Федеративне

Републике
Југославије,
пред свима сам морао да изјавим:
НЕ!

А њено стварно питање је било
да ли желим да се оженим њоме?
За безбједност ту није било разлике.
Тако је велики Совјетски Савез
по други пут у својој историји
добрио негативан одговор.
ЊЕТ!

КАФАНА БЕЗ ВРАТА

Останимо..... само још мало.
Да чашама видимо дно,
вредним рукама леђа,
останимо још у времену које, као да је стало,
да избришемо трагове устајалих међа.

Ту, на столове окрзане од чешања – останимо.
Да испразнимо жеље за велика дела,
погледима упијемо најдаље звуке,
утопимо црне у боје имена – „бела”,
да изукрштамо неспретне, уморне руке.

Под слике злутале у времену – остајмо.
да се сећамо оних које и не познајемо,
бришемо прстима усне са врхова чаша,
да на једној ноzi истовремено, у две тачке станемо,
и присвојимо туђу стрелицу за пута..... као да је наша.

Останимо да изрешетамо теме,
да одемо стручнији него што смо дошли,
– они што нас знају падаће на теме,
а и на теме..... и неће знати куда су пошли.

Останимо међу зидине без врата,
али не и без излаза,
на столице без наслона,
али не и без ослонца,
у друштво без речи,
али не и без утехе,
уз музику без песме,
али не и без гласа.

Останимо ту где смо.....
Не лутајмо јер,
само ћемо отићи и опет бити ту,
– али без излаза,
без ослонца,
без утехе,
и без гласа.

Е, то не би преживели.

СИЛАЗАК ПРЕСВЕТЕ

Знам – Ти Пресвета Богородице
сваки дан, нечујно силазиш у свет!
Над меридијаном бди Благо Ти лице.
Дванаест пута обиђеш сваку клијет.

Што овде добро би, ђаволу дасмо!
Олако трули наша крв и душа блуди.
Колико пута Блажена, већ нестасмо?
Човек се рађа, али стасају нељуди!

Колевку спремам – змија се краде!
Циглу зидам – зло у њој вешала крије!
Кад љубих родно, блуд ме спопаде!
О Пресвета, ништа овде рајско није!

Голуба храним, врана му зрно отима.
На благу реч, псовка се тешка чује!
Велики брат вавилона, иде са псима.
У наказе и одбоже нас утерује!

Иштем Господа у немоћи и таји
– легион идола светских ми се нуди.
Закрстим и окадим – смрт је у одаји!
Слутим – напољу већ, мом ближњем суди!

С дванаест апостола и светима свима
знам Пресвета, силазиш и до моје клијети.
Као што мајка дете од звери отима
уздам се – од некрста, Ти ћеш ме узети!

У Бгд: уочи Видовдана 2011.

Владимир Златић

БЕЗ РЕЧИ

Речи ми поплочале пут
Туђе, погрешне речи
Довеле ме овде

Откуда оне у мени?
Уместо правих речи
Да у мојој љуштури зру

Из мене у ветар да се распу
Па скупе у страшно јато
И врате по моју главу

Да облећу око мене
Та јата црних гавранова
Да на мене гракћу и да ме кљују

Да ме вежу невидљивим ланцима
И витлају мноме куд им је воља
Да ме баце у ово беспуће

То нису моје речи
И овај патник овде нисам ја
Вратите ми моје неизговорене речи

Да ме врате на мој пут
Да ме однесу одавде
Тамо где јесам

Чујете ли ме
како дозивам без речи
Како се нем у ветар расипам

ПИЗОЛА – ЛИБЕРТАНГО

Овде се орлови са бурама боре,
овде сунце сија над тамом пропасти
док палмине гране тијано шуморе
лимуни и нари мирисно ће цвасти.

Изнад мене крошњу разапела леска
стојим сама, тиха као кип на слици,
занесена треном изненадног блеска,
задњи титрај душе дајем уметници.

У истом сам трену домаћин и гост
анђеоска светост по души жубори,
нестварни је приказ прекинуо пост,
у трену се јутро у бајку претвори.

И постаде живот уточиште среће,
проструја кроз душу лелујаво стање
мекано и топло као пламен свеће,
и задрхта је душа к`о палмино грање.

Опијена звуком старе виолине,
и мирисом слатким набујалог крина
уз покрете складне и мимике фине
на каменом тргу плеше балерина.

Лабудица бела прави пируету
у сваком јој оку по два сунца горе
као да је сама на овоме свету,
овде где се орли са ветрима боре.

JESENJA BALADA NA OBLACIMA

Mojom ulicom leti zeleni leptir
Od cveta do cveta u krugu
Kao da traga za okusom
Prohujalog leta
A septembar je započeo
Sa narančastim hibiskusom
U poljima kosmosa
Viore se latice u bojama duge
Gore visoko iznad njih
Plove zgusnuti oblaci
Nalik belim jaganjcima
Plahim srnama u šumi penastih sena
Pa za tren izmene oblik
Te nestaju u dalekim prostranstvima nebeskih pučina
Nema krletke za slobodne oblake
Ne možeš saviti oblak kao granu
On sam će plesti lančiće čipke
Od tankih niti u vazduhu
Graditi kule iza ružičaste planine
Prolaziti kroz magličaste slojeve
Pejzaža od rosnih kapljica u kolažu
Otploviti preko livada posutih grmovima lavande
Tamo gde borovi dotiču nebeski svod
Rasuti se kao sitni šljunak sa igrališta
Skriven u dubini džepa
Pod iznenadnim daškom
Ostaviti čisto plaventilo
Odleteti kao labud do
Jasena na kojem šušte note
Lišća pozlaćenog bojama
Jesenjeg tona
Dok svitac ne upali svoj fenjer
Zasvira tiho balada
Kad budemo gledali
Kako se budi mesec
Pored reke oslikane zvezdanim sjajem.

Vera Pavlović

ZA S.

Sunce sja
slikam
slikam skrivene strasti
sjajom sunčanim
spoznanje strave
strašna snoviđenja
slikam skarletom
slikam svetove
slikam strele straha
straha snežne smetove
slikam sebe
samoću stvaranja
sive svodove sanjanja
senke senki sna
sumnje strepnju sećanja
slikam sjaj slanih suza
sunce sja.

Snežana Nikolić Čomor

ZEMLJA MOJA

Once upon a time
i jabuke, šljive, maline, žito, kukuruz, pšenica
i reka, izvor, potok, breg, planina, kanjon,
livada, pećina, peščara, kamen, cvet
i ptica, koza, srna, konj, labud, žaba,
i vuk i zec i medved i fazan
i krv, plesan, grob
i jauk, suza, hleb, rat
i glad, utvara, stećak, ikona, svetac, ropac i još, još...
I bakar, zlato, ugalj i znoj
I smeh, mladost, nada, starost, mudrost, krah i još, još...
do zvezda do Boga....
Once upon a time.
A sada ni ona ime nema.

LAVINA

Bljesnulo je
Sečivo nade
Pokidalo lance
Koji su
Telo umorno sapinjali
Dah zaleđeni
Vrelinom otopilo.
Mogla sam opet
Oslušnuti uzdah
Pokopan ćutanjem.
Osetiti sumce
Kako miluje lice
Pogled uronjen
U zaborav
Ozarila je iskra nade.
I niko nije osetio
Kako se pomeraju
Tektonske ploče
Duboko u zemlji
Dok sapi crnih konja
Podrhtavaju
Na mesečini.
I niko nije video
Kada se zakotrljala
Grudva vlažnog snega
I u njoj sva moja čežnja
Koja je godinama kopnela.
I niko nije saznao
Kako sam zaustavila
Njen pad
Niz strme litice
A ličila je
Na pticu belih krila

I niko nije čuo
Kada sam je utamničila
Bezglasnim krikom.
Ključarka sam
Pred vratima zaborava.
Usamljeni jahači
U širokom luku
Zaobilaze moj zamak
U strahu
Da ih ne pretvorim
U grudvu snega
Koja će okopneti,
A ne znaju
Da je ona grudva
Koja beše nbalik ptici
Mogla postati lavina,
Mogla sve zatrpiti
I ne znaju
Da će se opet pokrenuti
Ako zaspim
Ako počnem da sanjam
Kao nekada
Dok ni slutila nisam
Da snovi kao lavina rastu
Ako im diozvolimo
Da nas savladaju.

Čuvarka sam
Zalutalih vetrova
I porušenih kapija
Nečujnih odjeka i
Ugašenih iskri
Čuvarka sam
Onoga što je ostalo
Od onoga
Što nije ni postojalo
A moglo je biti.

Душан Д. Живанчевић

КОШУТО

Кошуту моја сребрних четинара
Надојена бистрином језера и река
У овај јесењи сутон што озара
Док речима лахориш кô листови смрека...

Да ли знаш

Како крв у мени жубори
Љубављу светом кô молитва?

Кошуту моја с очима пуним сунца
Блештавим кô храброст, боје кестена
Док продиреш лепотом дуге у тишину срца
И кô кап по кап добујеш у њему снена...

Да ли знаш

Како крв у мени жубори
Љубављу светом ко молитва?

11. септембар 2009.

Снежана Милановић

КОМАДИ СТАКЛА

Живот је као чаша вина,
Испија се полако,
А онда разбије.
Остану само
Оштри комади стакла
Који душу режу
Чувајући успомене
Да их време
Не разнесе.

SA HERAKLITOM DO PUČINE, I DALJE

Da se pokrenu slobodna vesla.
Da galiju ispuni crveni mrak.
Da smo ljudi.

Da se izmirimo sa leptirima zla.
Da u iskoraku vlastitog ega
otkrijemo blago zemaljskog pauka.

(Robovi su trkači maratona.
Lovorov venac pomiču...
Pesma je izmigoljila do pučine,
i dalje...
Nimfe vrše masažu pisaćih žila
tvrdih od čekanja...
Hiljadu godina – ako treba.)

Da se pokrene točak do pučine.
I jedno stopalo uz točak.
I dva stopala i više.

I mozak hiljadu puta – ako treba.

Da smo ronioci sa štitom, ili na štitu.
Zdravi kao orlovi okeana.
U golemoj ljusci znanja, nade i spasa.
Da smo ljudi.

Гордана Ђулибрк

ЉУБАВ

Дозивала сам те неуморно
сва снена и занесена
у амбису душе изгубљена
тражила сам ватру што не трне
у води дуго огледала се
на карту смрти заплесала сам
дозвати те нисам могла
Ти спаваш у мени
и не знам како да те пробудим и пренем
да расточим сумњу, раскујем окове
и вечни мир дозовем

OMEĐAVANJE

Ceo život pravio je među
Kako je umeo, kako je znao.
Od bodljikave žice pređu
Kao granicu postavljao.

Između misaonih sfera,
Između zemlje, vazduha, neba,
Između vera i nevera,
Gde god smatrao da međa treba.

Između starih, između novih,
Bez prekog nazora i potrebe,
Između naših i njihovih
I omeđio, na kraju, sebe.

Zoran D. Živković

TI I JA

Ti i ja,
na zapadnoj strani sveta –
dve obale.
Ti i ja –
A jedno umiranje...

Besednik i sanovnik...
Bednik i sveštenik...

Posmatraj me u tišini noći
sa vedrije strane punog meseca
i pokloniću ti dugu od srebra,
sa smaragdnom u očima.

Pogledaj u večje pa mi kaži:
Da li je leptir
lepši no cvet?
Da li svačije ruke
umeju da vole?
Koliko si verna sebi a koliko drugi tebi?

Zato, voli me moja vilo, ma gde me bilo!

Ti i ja, na zapadnoj strani dve obale
Al' jedno umiranje...

Voli me, voli moja vilo, ma gde me bilo!

ЈОШ СЕ НЕ НАГЛЕДАХ ШАРЕНИЛА СВЕТА

Освануо прозор с граном јоргована.
Крећем са сунцем у захукталост дана.
Зелено, зелено, полетно зелено
у видно ми поље улази свечано.

Маслачци из траве промолили главе
и разнобојне друге мирисаве цвасти.
У воћњаку младом бехар трешње руди,
најављује сочне долазеће сласти.

Недалеко бресква румен осмех шаље.
Са белом круном и шљива се буди.
Ка небу стреми јарко жуто шибље,
Прут од дивље руже и јапанске дуње.

Хвала ти Творче за сву ту красоту,
празник за очи и усхит тренутке.
За сва расцветала пролећа и лета,
руј јесени и зимске белине.

И драги Боже, усрдно те молим
за још коју годину у твом бајном врту,
у овом на земљи обитавалишту.
Још се не нагледах шаренила света.

Мирјана Даниловић

УЛИЦА

Попили је кораци пролазника
У јалову земљу
Посејали њено неплодно семе
Поплочали је својим болом
Преварена сама је остала
Да појудном месецу
Гола се показује

Stojan Ratković

KUKOLJI ZEMNI

Zidam sebe,
odmažu drugi,
duh im oronuo.

Vjera se uruši,
u kletvi živimo,
pogledi škilje.

Pravdo starostavna,
otadžbino sa nebesa, oprosti,
kukolji zemni narastoše mnogi.

Предраг Бањеглав

НЕ СУДИ

Не суди тако о себи
Ако те неко икад пита да ли си ме волела – не лажи
Ако те пита да ли сам ти био добар друг – не лажи
Остављам те и нека свако ко жели мисли о мени и теби
Остављам речи и дела теби
Немој се кајати јер ниси ми дала, а нисам ти ни узео ништа,
Остављам те чисту, не брини
Брине ме здравље твоје јер оно почиње да вене
Брину ме осмеси твоји, нестају и они
Глас твој поцепао је небо, те и оно у дубини бледи
Жалити тебе то би значило да нисам поштовао твоју реч
Понекад клечим
То је из поштовања ка теби
Молим се понекад теби као да си светица моја
Онда се тргнем скоро да се кајем јер желим да живиш
Веруј
Једна рука тебе верно држи
Повредити те неће
Умислила си да те мој додир мрзи
Растаћемо се, не криви себе, крива ниси
Ако те здравље изда, ја издати те нећу
Ако одем, то не значи да срести се нећемо
Немој ни помислити...

2014.

**КЊИЖЕВНЕ ВЕРТИКАЛЕ
ЗА ДЕЦУ**

VLADAR REČI

Priča se da je u jednom kraljevstvu živeo vladar reči. U dve je škrinje stavio reči, u jednu teške i uvredljive, u drugu lepe i zavodljive. Svakog dana puštao bi reči iz druge škrinje, a na kraju uvredljivog dana bi pustio reč oprost. Kad bi ružne reči preplavile kraljevstvo, svi su jedni drugima dobacivali uvrede. Na kraju dana bi rekli – oprost. I sam bi vladar svojoj dami tada govorio ružne reči, a na kraju dana – oprost, pa i ona njemu. Sutradan bi pustio lepe reči i svi bi se osmehivali i lepo govorili jedni drugima. Tada bi vladar oblačio svoju damu u najlepše reči i ona bi mu istim uzvraćala, a na kraju dana oboje bi rekli – hvala.

Jednog dana kraljevstvom je prošla moćna vila. Iznenadila se kad je čula uvrede na svakom koraku. Pitala je jednog podanika i on joj je psujući objasnio da je to normalno u ovom kraljevstvu. Kako je bilo veče, završio je sa “oprost”. Vila se uznemireno spremila na počinak, a kad je ustala ujutro, svi su se osmehivali i jedni drugima se lepo obraćali. Tražila je prijem kod vladara i on je bio ljubazan prema njoj. Pitala ga je za čudno ponašanje u njegovom kraljevstvu i on joj je pokazao obe škrinje.

„Zar nema posledica dana ružnih reči?“, pitala ga je.

„Ne, ono oprost na kraju obriše sve“, odgovorio je.

Vila je onda poklonila vladaru škrinju pouke, koju su smeli otvoriti tek kad ona ode. A u škrinji je bio stari pergament na kome je pisalo: „Lepe reči ne brišu posledice ružnih reči. Za svaku izgovorenu ružnu reč onaj ko ju je rekao i onaj kome je rečena dobiće po ožiljak. Posle svake lepe reči dobiće nečiju ljubav.“

Kada se sledeći put vratila u to kraljevstvo, vila je videla i vladara i njegovu damu i sve podanike s mnogo ožiljaka koji su ih naruživali. Ali niko više nije koristio ružne reči, svi su se osmehivali i nastojali zadobiti nečiju ljubav. Vladar se izvinio podanicima i škrinju s ružnim rečima bacio u najdublji bunar, a onu drugu ostavio stalno otvorenu.

ZAŠTO MESEC NIJE OKRUGAO

– Bako! Bako! Zašto Mesec više ne liči na loptu? Je l' drži dijetu?

– He, he, dete moje. Nije Mesec k'o tvoja mama. Hoćeš li da ti ispričam priču o Mesecu?

– Hoću! Hoću!

– Visoko, gore na nebu, živi jedna baka. Ona se zove Danica i ima puno unučica, sjajnih Zvezdica. Svako večer Zvezdice izlaze i igraju se na velikom nebeskom polju. Znaš, one su mnogo nestašne. Uz sav svoj nestašluk, moraju cele noći sijati, a od toga veoma izgledne. Zato njima baka Danica svake večeri sprema veliki okrugli kolač. Ponekad, kada želi da ih razveseli ili nagradi, ona deo kolača umoči u čokoladu. Nekada više, nekada manje, ali ne sme da preteruje, jer slatkiji nisu dobri za bele zubiće. I zato, kada vidiš da Mesec nije potpuno okrugao, seti se da su zvezde bile posebno dobre i da imaju nekoga ko ih mnogo voli.

Mirjana Mirča Cvetković

NEĆU O NJEMU

Pričaću ti, pričaću ti
o lađi na vodi,
o beloj rodi,
o školjci u moru,
o smrdljivom tvorju,
o šašavom hrčku,
o zlatnom tučku,
o princu bez mane,
o dabru kraj brane,
o šarenoj laži,
samo mi to kaži.
Pričaću ti, pričaću ti
o svemu.

Samo neću o njemu!

Neću ti reći kako se smeje,
neću ni da me pogledom greje,
neću da pričam o njegovoj kosi,
o plavom džemperu koji nosi,
neću ti šapnuti da na čošku čeka,
pa me pogledom merka i merka
i kao zvižduće i nije ga briga,
ni kako slučajno ispadne mi knjiga.

Pričaću ti, pričaću ti
o belom snegu,
o visokom bregu,
o cvetnoj bašti
o priči i mašti.
o svakoj knjizi
o macinoj brizi,
o hitrom hatu,
o zlatnom satu.
Pričaću ti, pričaću ti
o svemu.

Samo neću o njemu.

A kad mi se usne
nasmiju dok spavam,
ne sanjam o njemu,
ja san zavaravam.

BAJKA O DVIJE SESTRE

U jednom dalekom gradu, živjeli su otac i majka sa svoje dvije kćeri. Djevojčice su bile veoma ljupke i nježne. Ipak, mada su rođene istoga dana, iste godine, starija sestrice bila je mirnija, povučenija, nježnija. Mlada, pak, bila je opšta suprotnost – vesela, pričljiva, brže je skretala pažnju na sebe i svojim zvonkim smijehom unosila radost i raspoloženje u dom svojih roditelja.

Kada su djevojčice napunile petnaest godina, otac i majka ih pozvaše u vrt: „Djeco, došao je trenutak da vas pustimo u svijet. Ovo će biti putovanje vašeg života. Zapamtite samo jedno – na ovaj put krećete zajedno, ali odluke koje ćete morati donositi na putu - donosiće svaka za sebe. Nakon godinu dana, majka i ja ćemo vas čekati u ovom vrtu. Nadam se da ćete se vratiti bogatije! Želim vam puno sreće!“ Poljubivši curice, otac i majka se oprostiše od njih...

Dvije sestre, držeći se za ruke, krenuše širokim drumom koji je vodio u nepoznato. Smjenivali su se dani i noći. Sunce poput velike narandže bojilo je horizont u bezbroj vatrenih boja. Mjesec iznad njihovih glava igrao se morima i okeanima, kao dječak šarenim klikerima. Djevojke su se ogledale u bistrim potocima, udisale vjekove hodeći četinarskim šumama koje su se kao zelene svilene marame prostrle ispred njih...

Već pomalo umorne, oko podne, jednog nedeljnog dana, dok čula su se u daljini crkvena zvona, a iz šume je dopirao uporan zov kukavice, djevojke stigoše pred napušten zamak. I mada im niko nije rekao, znale su, da je to određište njihovog puta. Ušle su u predvorje zamka, hladno i prostrano. Sa zidova su ih pozdravljale navjerovatno lijepe slike – prirode, lova, berbe grožđa i nepoznatih Bogova i Boginja koji su uživali u svim blagodatima vječnoga života. Ispred njih stajalo je četvero velikih, teških, hrastovih vrata. Znale su da moraju da ih otvore i da uđu u svaku prostoriju iza njih, ma šta ih tamo čekalo.

Otvoriše prva vrata. A tamo u ogromnoj sobi koja se pružila ispred njih, sve je mirisalo na proljeće – tek olistale grane s kojih su se slijevale teške kapi proljetne kiše, cvjetovi divlje trešnje, koji su tako opojno mirisali. Staze ispred njih bile su posute smaragdima. Bezbroj žutih maslačaka bili su prava gozba pčelama i nježnim crvenim Buba-

marama. Sestre se u čudu pogledaše i odlučiše da svaka od njih uzme nešto iz ove sobe, pa kad se vrati kući da pokaže ocu i majci. Mlađoj sestri, pažnju privukoše smaragdi, zeleni kao najljepši virovi Une u avgustu, kad ljetu oboji rijeku. Bez razmišljanja natrpa džepove ovim kamenčićima. Stavila bi ih još u džepove, ali znala je da ih čekaju još tri sobe, a ko zna koliko je blago u njima, kad je ovolika ljepota u prvoj sobi. Starija sestra je razgledala svu tu ljepotu koja je okružuje. Nije znala šta da uzme i ponese ocu i majci, ali kad ugleda cvijet divlje trešnje, okupan suncem, mirisan kao mladost i proljeće, znala je da ne može pogriješiti. Nježni cvijet, bio je ono što je ona ponijela iz ove zelene sobe.

Došao je red da uđu u drugu sobu. Kad su otvorile druga vrata, dočekaše ih zlatna polja pšenice, umorni, dugi avgustovski dan i plavo nebo posuto safirima. Sve je blistalo na suncu. Cvrčci, drozdovi i lagani ljetni povjetarac bili su jedino što se čulo u ovoj sobi. Mlađa sestra ovaj put džepove natrpa safirima. Starijoj na dlan sleti leptir, plav, kao ljetno nebo. Da, ovaj leptir će biti najljepši dar mojim roditeljima.

Treća soba pred njih prosu svu svoju rumen. Ćilibarske šume, riku divljih jelena i krupne, okrugle divlje kestene. Miris ljeta koje je ostalo za njima izazivao je neobjašnjivu sjetu... Bogata soba, prepuna zlačane jeseni nudila je svoje plodove, tako lijepe i sjetne u isto vrijeme... Mlađa sestra iz ove sobe ponese predivne ćilibarske cvjetove ukrašene zlačanim listićima. Starija uze tek jedan divlji kesten koji joj je iznenada pao pred noge. Nisu ni stigle da se nagledaju sve te ljepote i čudesa, kad se treća vrata zatvoriše za njima.

Umorne od puta, držeći se za ruke, sestre otvoriše i četvrta vrata: Srebrna soba protkana najljepšim bijelim biserima stajala je pred njima. Bila je pusta i hladna. Čuo se samo vjetar koji je duvao kroz otvorene prozore ove ledene sobe. Sestre su koračale sobom, koja je bila najduža i najhladnija od svih, ali što su dalje išle, vjetar je postajao sve jači. Mlađa sestra se sagnu da uzme najveći biser koji je ikada u životu vidjela. O, kako će se otac obradovati, kada vidi koliko sam mu blago donijela, pomisli dok je rukama dodirivala ledeni bijeli biser. Odjednom, sjeverni vjetar, poče da duva jače nego ikad... Biser joj ispade iz ruke. Jedino što je uspjela, bilo je da dohvati toplu ruku svoje starije sestre. Sestre se zagrliše, dok ih je vjetar nosio kao dva lista u oluji... Bježeći od zime četvrte sobe, od hladnog predvorja ovog nestvarnog zamka, vratiše se na put kojim su krenule iz

roditeljske kuće. Na putu su shvatile da su sve što su pronašle u sobama ovog dvorca izgubile u četvrtoj sobi. Promrzle i umorne zaputile su se kući.

Roditelji su ih čekali u vrtu. Držeći se za ruke, postidene zbog toga što nikakvo blago nisu donijele, sestre stadoše pred oca i majku. Radosni što vide svoje mezimice nakon toliko vremena, roditelji im potrčaše u zagrljaj. Starija sestra reče: “Oče, zar nisi ljut na nas, što nikakvo blago ne donesošmo?”

„O, kćeri moje drage, kako da budem ljut? Vrativši se iz dvorca koji život predstavlja, vas dvije ste se držale za ruku. Veće blago od toga mi nije potrebno! U životu ćemo sticati i gubiti bogatstvo i tako mora da bude, ali ruka sestre, treba da je uvijek tu za nas, kroz sva doba našega života. To je najveće blago koje nam je život dao!“

САН

Беше поодмакла ноћ. Месец је обасјавао читаво село. Облаци као да су се истопили од јаке месечине. Све је било обавијено сјајном гласном тишином. Звучи су били устаљени. Песма цврчака, топот коња у даљини и жубор воде са старе сеоске чесме, која је отицала већ деценијама заједно са временом.

Кроз Данкин прозор месец је бацао сенке грања са дрвета, које је расло ту од када се њен тата родио. У углу собе горела је мала стона лампа чија светлост није ничему могла служити, сем да начне таму старе сељачке собе. Све је било тихо, и, на први поглед, мирно.

Највећи немир у соби су чиниле Данкине очи, које су пажљиво истраживале по плафону њихање грана, чије сенке је месец слао њој на увиђај. Будна је. Тужна. Све је подсећа на баку које више нема. Данас су је испратили. То није била обична бака, па самим тим, то није био обичан растанак. Данка је немо лежала и дозвољавала да јој сузе силазе из ока лево и десно. Тако су се на јастуку појавила, поред њене главице, два велика влажна круга.

Присећала се Данка свих дана које је провела у овој кући. Код баке је долазила често. Ту је проводила читав распуст. Дани су протицали у испуњавању њених жеља. Игре су осмишљавале заједно. Правила игре је, наравно, одређивала Данка. Из дворишта пуног цвећа и украсног биља могао се често чути сладак смех баке и унуке.

Цео крај би знао када стиже бакино дете у госте. Тада се кућа поспремала, колачи месили, љуљашка поправљала. Вредна бака би све обавезе сеоског домаћинства завршавала пре унукиног доласка, како би им дани били испуњени бескрајним дружењем. Па, и ако би нешто морало да се ради, то би бака замолила комшије.

Дивна сећања у Данкиној души пробудише још већи бунар суза. Кругови на јастуку постајаху све већи. Тихо је јецала да је нико не чује. Родитељи су је изљубили пре спавања и отишли на починак у суседну собу. Да их зове? Зашто. Ништа се неће променити. Њена туга досеже небо... Оте јој се уздах из душе. Обриса сузе. Загледа се у сенке на зиду. У тренутку јој се учини да јој гране, чија сенка пада преко плафона, личе на руке. Да, и то на бакине руке. Онако танке, кошчате прсте, којима јој је сваког јутра кике плела. Преко лица јој пређе благи осмех. Сетила се како јој је бака говорила да када некога волиш ти га носиш у срцу и никада не можеш да га изгубиш. Причала јој је и да... да... Зева Данка. Сан чини сеже.

Још увек види бакине руке. Чује и њен глас. Зове је на доручак. Данки се не устаје, развучи се по кревету. Сунчеви зраци ударају у

њен прозор. Бака долази и мази је по лицу. Говори јој меким и најтоплијим гласом да је дан леп. Тепа јој разним именима од миља. Најзад, Данка устаје. Бака је поранила и све је спремно за игру. После доручка отишле су на оближњи пропланак. То је били омиљено склониште мале девојчице. Увек је говорила да ту воли да се игра јер је нико не прекида.

Играле су се мајке и ћерке. Наравно, бака је била ћерка. Ишла је до потока по воду, брала је пољско цвеће да се украси кућа... била је врло послушна. Данку је то чинило срећном. Њен задовољан гласић одзвањао је по пропланку. У неким тренуцима просто је цичала од среће. Када се уморила спустила је баки главу у крило. Гледала је њене боре, седе власи, старачке руке, које су је мазиле по лицу као лептир крилима. У једном трену бака је упита:

– Данка, дете моје, хоћеш ли обећати нешто твојој баки?

– Хоћу, бако, само реци – одговори унука весело.

– Обећај ми да једнога дана, када се ја одселим са овога света, ти нећеш туговати – рече бака.

– Их, о чему ми то причаш? Ти ћеш, бако моја мила, вечно живети – покушава Данка да причу учини мање озбиљном.

– Нећу, дете моје. Нико није вечно живео. Једном ћу и ја отићи. Али, бићу срећна ако знам да си ми ти добро.

– Бако, никуда ти не идеш и – тачка.

– Слушај, лутко бакина. Када дође тај дан сети се шта ћу ти сад рећи. Умирање није страшна ствар. Оно не доноси крај. Ти ћеш мене изгубити само ако ме заборавиш. Ако заборавиш ове наше игре, овај пропланак, ове кике које сам ти плела...

– Како? Не разумем? – збуњено упита девојчица.

– Ево овако: докле год ме се будеш сећала ја ћу бити ту поред тебе. А, када је неко поред тебе, треба ли за њим туговати?

– Не треба – весело рече Данка.

– Е, то сам хтела да ти објасним – тихим гласом рече бака.

У том трену, лежећи у њеном крилу, на Данкин образ капну суза из бакиног ока. Данка се трже.

Већ је сунце одскочило. Сан се завршио, али је остао диван осећај у души. На вратима собе појави се мајка. Благим молећивим гласом је позва да устане. Рече јој да се ускоро креће на гробље, такав је обичај.

Данка је замоли да седне крај ње. Испричала јој је свој сан. Замолила је да она не иде на гробље, јер она није никога изгубила. На оном пропланку је набрала пољско цвеће и замолила маму да га понесе.

ХАИКУ ВЕРТИКАЛЕ

**TRENUTAK
U VEČNOSTI**

Zaškripa kapija.
Pun mesec obasja
pusto dvorište.

Suve grančice
pucketaju na vatri –
zimski osama.

Starčeva ruka
ljulja praznu kolevku.
Mesec na prozoru.

Zidni kalendar.
Iz januara u juli
prelete muva.

Zavejani stanični
sat. Putnici odlaze
i dolaze.

Starci su prešli –
senke još uvek
prelaze put.

**VEČNOST
U TRENUTKU**

Zatreperi list –
u paukovu mrežu
pade kap rose.

Dedin šljivik
zarastao u korov –
zagrljaj vetra.

Jesenji vetar –
zatreperi na grani
poslednji list.

Utihnu oluja –
na verandi ostalo
polomljeno granje.

Pun mesec
na proplanku obasja
staro groblje.

Jutro na groblju –
na mermernoj ploči
srebrni trag puža.

U STAROM RAMU

U bakinoj sobi
visi pokidana
paukova mreža.

U starom ramu
od nebojenog drveta –
uspomene.

Dedin osmeh
na požuteloj slici
skriva prašina.

Trešnja u cvatu –
prozor dedine kuće
je ram za sliku.

Stara gitara –
umesto žica samo
nit paučine.

Starac za konjem
zaora poslednju brazdu
i svoju senku.

ZALAZAK

Diže se magla.
Još nije izgubio sjaj
mesec nad brdom.

Na svežu humku
pade prva pahulja
i dečja suza.

Seosko groblje.
Između grobova
sneg i visibabe.

Iz trulog panja
sakupljenu kišnicu
pije gugutka.

Kora hrasta –
preko urezanog imena
prelaze mravi.

Zalazak sunca.
Senka kamenog krsta
veća od groba.

ЕСЕЈИСТИЧКЕ ВЕРТИКАЛЕ

Др Миодраг Д. Игњатовић

КЊИЖЕВНА КРИТИКА И ТУМАЧЕЊЕ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА

Наш прилог теми која расветљава односе литературе, као најкомплексније, па и, условно говорећи „најфилозофскије” уметности, са временом и то у сам освит новог миленијума, тицаће се, заправо, „мишљења” саме књижевне уметности. Опредељење, пак, да то чинимо мислећи ону грану књижевности која „мисли” саму књижевност, дакле „мислећи” (да употребимо термин врлог znalца Свете Петровића из његовог значајног дела **Природа критике**) књижевну критику, није ништа друго него израз наше припадности једној тези Гистава Лансона: **да је питање методе, у ствари питање реалитета самог књижевно-уметничког дела.**

КОНТРОВЕРЗЕ ВРЕДНОВАЊА КРИТИКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Није нам ни циљ, па чак ни оперативни задатак да ни овом приликом, а ни на овом месту расправљамо о свим меандрима вредновања критичке делатности. нити као делатности која је иманентна самој, како би Пјер Машреј рекао „књижевној производњи”, нити, пак, као „паразиту” (према америчким новокритичарима) у односу на само дело, а, ни као до краја осамостаљеној делатности која књижевно дело напросто узима у оном емилогурмонском смислу, као повод да би, у ствари, критичар само говорио о себи. Нама је, напросто, ближе одређење, па и **поозбиљавање књижевне критике као социјалне - социјабилне делатности.** Јер, као што сам књижевни стваралац излази пред суд, дакле прихватање или неприхватање јавности (свеједно да ли свог или неког другог, будућег времена!), тако и критичар, рекли бисмо чак и наглашеније, има ако не такву намеру а оно сигурно – бар судбину.

Овај скуп зналаца, дабоме, не би било пристојно подсећати на све не „критичке спорове”, **него спорове са критиком и због критике.** Јер, једноставно, пуна их је књижевност, а и разумљиво, све друге уметности. Осетљивост чак и великана, попут једног Гетеа, па и Толстоја и других, на критичку реч и суд, међутим, нису погубили ни критику, као што ни заиста непродуктивна критика

није, како је луцидно записала Исидора Секулић, довела до тога да стварно врсна дела, са матрицом која савлађује време, „угине” због лоше критике. Усто, нама је најближа одредница коју је инаугурисао управо Светозар Петровић, да **критика „мисли”** дело, а онда и њој, на неки начин сродна – да **критика „суствара”** дело.

У предвечерје једног столећа за које слободнији, лакоречиви мислиоци умеју да кажу да, на жалост, није столеће „велике литературе већ, много више, столеће науке о њој”, усуђујемо се и ми да изрекнемо један радикалнији суд: да, заправо, без науке, као и **без критике, књижевна уметност не би ни у социјабилном смислу била оно што јесте**. Ми ћемо овлаш, на пример, поменути бројне неспоразуме око таквих великана као што су Фокнер, Кафка, Достојевски, као и многи други још загонетнији писци. Управо су наука о књижевности, а слободни смо да кажемо и **„ослобођена”** књижевна критика, успели да развију позорност за такве, сада, на срећу, већ и класичне и монументалне вредности. Значајну улогу у томе, дабоме, одиграла је она критичка мисао која је и сама трагала за сопственим идентитетом, ослоњена не толико на баштину књижевне теорије, као традиције, колико на крилатим подстицајима који су долазили из филозофских изворишта феноменологије, егзистенцијалности, генеративистике, па чак и из трагања за постмодернистичким „праслојевима” света и мишљења.

Чини нам се зато, баш сада пред освит једног новог миленијума, да је **спору „критике или не”** све мање места, односно – да у некаквом, све наглашенијем новом филозофском синкретизму, итекако има места да се подједнако вреднују све гране на стаблу филогенезе. Наравно, ако се искључе једностраности које би да науку о уметности виде само једино као хладан збир проверљивих функционалних појмова, а саму уметност као једину креацију, док би се, нажалост, критика те исте уметности морала да смести у неугледни кутак нечега узгредног, па тиме и много мање вредног.

На жалост, чини нам се да ни гласовита књига управо С. Петровића **Природа критике**, као ни све друге, бројне расправе те врсте, нису још увек успеле да успоставе праве релације или, боље рећи, да с разлогом релативизују **окоштале поделе на „уметност”, „науку” и, дабоме, „критику”**. А до природне симбиозе итекако је и то у многим случајевима дошло, баш као и између поетологије и самог књижевноуметничког дела које, хтели ми то или не, мора и увек говори о свом аутору. Покушаји да се књижевна критика

подаље држи и од науке о књижевности, а чак и од саме књижевности није ни плодотворна, а ни за уметност, па и за саму науку просперитетна, будући да су управо све три део једне **тријаде** где, заправо, нема ни „домаћина” ни „госга”, већ су, на неки начин, сви укућани у оном истом Најдегеровом „језику као кући бића”.

КЊИЖЕВНА КРИТИКА СУСТВАРА И ПОСТВАРУЈЕ ДЕЛО

Овом скупу такође не би било пристојно понављати све оне исказе из науке о књижевности који **свако тумачење**, па самим тим и критичко, сматрају **бар сличним самом чину креирања**. Јер, **креација, као чин означавања**, свеједно да ли је уопште одржив старински појам *sobria ebriates*, само је један крај комуникације. Заправо, то је чин једног комуникатора, а **читање и тумачење је већ чин декодирања, наравно са свим конотатима које људске комуникације, већ сама по себи, носи**. Теоријски назови Јауса и Изера нису, заправо, ништа друго него вечни човеков лик у огледалу јер, да парафразирамо Умберта Ека, па и нашег Јовицу Аћина, „дело у ствари **чита свог читаоца**”. Због тога, наравно, ми смело и врло агитаторски приступамо „другој страни” књижевне уметности: њеној рецепцији у вредном огледалу књижевне критике које, ако не аксиолошки увек, а оно бар уметнички и јесте – највећа афирмација саме – вредне уметничке књижевности.

У хронологијском **испитивању појавности, а и значења књижевне критике у Срба**, односно на српском језику у целини, Предраг Палавестра, а за њим и поуздани научник Новица Петковић утврдили су једну, пажње вредну чињеницу: да је књижевност на српском језику управо у тој области, књижевној критици, **понајбрже и понајпре сустигла поодмаклу Европу**. Заправо, да смо ми већ са Недићем, Богданом Поповићем, а и пре њих, имали позив за једно угодно путовање у европску мислилачку елиту која је, увелико, већ тражила артикулацију за узбудљиве феномене прво бујне романтичне а онда и наступајуће, да тако кажемо „модерне” књижевности. Уосталом, зар и крајем прошлог, а посебице почетком овог века као, уосталом, и у свим другим размеђима, није управо бар један рукавац књижевне критике био аниматор свега што је ново и животворно? Јер, уз оспоравање Лазе Косгића јављала се и, како би П. Б. Шели рекао, „одбрана поезије”. Није то била, дабоме, одбрана са позиција **професорске**, него, пре свега, **уметничке логике** јер,

као и сам живот, и уметност критике мора да предњачи и антиципацији новог, његовој социјалној промоцији, па и смештање у традицијски хоризонт вредности. Стога, дубоко су били у праву писци непролазног теоријског уџбеника, Р. Велек и О. Ворен: да би књижевни историчар могао то да буде, он мора да буде и – књижевни критичар.

Али, за савремену књижевну критику по свој прилици све је мање значајан управо тај оцењивачки, аксиолошки хоризонт. Ниче је био у праву: с нестанком Бога Поретка свако суђење је унапред осуђено бар на сумњу! Јер, да би се уопште судило, морају се најпре канонизирати и социјално прихватити ти исти естетски канони. То, наравно, критику не ослобађа ни права, а ни обавезе да буде аксиолошка делатност, да суди, просуђује и, уопште, буде бар „домаћин” у својој сопственој, критичарској кући. Али, све више се тежиште окреће ка фундаменталном у свему томе: сустварању самог дела односно обављању оне социјалне функције која има за циљ не само да каже да је „А вредније од Б”, него, у ствари, да развија, како су руски формалисти истицали, а С. Петровић много пута понављао, „литерарност”, односно да на фону укупне интенционалности сама критика „производи могућа значења”.

Ми смо, ето, у предвечерје старог, односно освит новог миленијума и у нашој земљи у ситуацији, будући референтни у највећој мери са светом, да као одговор на феномене савремене књижевне уметности, али и на позив да, како би Новица Петковић рекао, већ традицијски успостављен књижевно-историјски контекст наше књижевности бацимо још продорнији, раскошнији споп светлости. Управо је књижевна критика, која је толико урасла у науку да све преплете не бисмо без зле намере никада могли да раздвојимо, допринела да разрешимо и на естетичком, па чак и на социјалном плану многе не критичке, него у ствари социјално-естетичке спорове. Ко би, рецимо, да нисмо имали критичаре-читаче поетске семантике калибра једног Мишића, З. Гавриловића, Михиза, па и Мије Павловића и др., бар у време острашћеног и оспоравања нове уметности, борио и изборио се за савременички књижевно-историјски рукопис управо нашег времена? Или, зар би и данас, да није и научног знања а не само критичарског сензибилитета било могућно, бар онима који чине тзв. ширу читалачку публику, читање, али и разумевање, а онда и уживање у митско-метафоричној

орнаментици савременика попут Борисава Пекића, Милорада Павића, па онда све то Арсенијевића или Басаре?

Време „лаке” литературе изгледа да је чак и за масовног читаоца поодавно прошло, па и он све више посеже за помоћном лектиром, држећи **књижевну критику као Аријаднин конач кроз лабиринте усложеног рукописа модерног времена**. Ту свест о „тешкој литератури”, о **контексту који је, у ствари, у ко зна колико још контекста смештен**, мора, на срећу, да прихвати свака институција којој је поверен посао од „националног” значаја дакле: да васпитава и развија мисаоност савременог и, још више, будућег човека. Тако ми и стижемо до најмасовнијег, а и по свему најодговорнијег инструктора: наш школски систем који је, ето, све више у средишту и књижевно-уметничке рецепције. Ми смо, управо за потребе овог рада, испитали један број врло релевантних, врло референтних читалаца који су, дабоме, одговорни за већину исхода на простору интеракције књижевност – друштвена заједница. Овде ћемо, без наравно превелике елаборације, а и апаратуре и научног инструментарија, изнети неке карактеристичне налазе.

МАРГИНАЛИЗАЦИЈА НАУКЕ О КЊИЖЕВНОСТИ И КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ

Пошто је наш рад углавном усредсређен око питања улоге и места књижевне критике у социјалној промоцији књижевно-уметничких дела, а још уже у пракси су педагошке транскрипције књижевности то смо, бар видно, зауставили на тим границама све, како би Р. Декарт рекао спорове о методи: односно, уз претпоставку да управо књижевна критика једноставно мора да респектује науку о књижевности ако хоће да ми сада обрнемо мисао О. Ворена и Р. Велека – да буде озбиљна и пажње вредна делатност, елаборирали смо хипотезу да, условно говорећи, **постоји извесна бар неусаглашеност педагошке праксе када је настава књижевности у питању са трендовима, тенденцијама развоја саме књижевне критике**.

До такве хипотезе дошли смо углавном још у оно време када се ковала научна теорија управо Светозара Петровића, седамдесетих година. Све касније, а посебно са појавом тзв. **Загребачке критичарско-методичке школе** (И. Франгеш, Росандић, Шицел и др.), ишло је у прилог тврдњи да се управо у интересу књижевног

образовања популације младих у школском систему мора поставити питање: у којој мери је књижевна критика уопште и озваничена, с једне стране као неодвојиви део саме књижевности, а с друге као уметничко-социјална делатност, **као како-тако равноправан учесник у једном масовном обучавању људи за „мишљење”, а онда и разумевање књижевности?**

Сам Светозар Петровић, који се нимало није устручавао да проговори чак и о лаицизму „армије” наших наставника књижевности којима је, ето, поверено да развијају и „литерарност”, а самим тим и укус и аксиолошке хоризонте читаве нације, није и поред низа убојитих расправа и књига од респекта, успео да разреши, пре свега, стручну енигму: **шта је, заправо, књижевна критика.** Али, његови радови, као уосталом и једно велико испитивање Виде Марковић, професора англистике на Београдском универзитету **Прилог епистемологији књижевности (1978. год.),** нису даље одмакли од почетне тврдње: да управо **видна теоријско-критичарска необавештеност наставника књижевности** доприноси и врло слабој, могло би се чак рећи импровизаторској, превише социологизираној, па и импресионистичкој рецепцији књижевности код највећег броја оних што се школују. И то, на жалост, све до универзитетског нивоа.

Идући управо по оваквим траговима следећи путоказе које су и С. Петровић и В. Марковић, али и истакнутији методичари књижевности (Росандић, З. Диклић, М. Солар, М. Николић, Ч. Ребић и др.) поставили у својим испитивањима, ми смо, прво, прегледали и то у једном врло дугом следу од 80-тих година прошлог века па све до данас, прво наставне програме за обавезне школе (државне институције). Попис наставних тема, па и јединица у њиховом окружју и, посебно **испитивање тзв. васпитно-образовних задатака** који су, уствари, оперативни налози наставницима, није нам на жалост, омогућио да одговоримо позитивно на питање: у којој мери је наставни рад у то време доведен у координатни систем развоја саме књижевне уметности. Позитивно одређење могло би се потврдити само у случајевима када су идеолошки налози у питању, па је та и таква дискреција, наравно када су књижевно-естетски задаци у питању, слободно се може рећи остала, такорећи, све до данас.

Истина, при крају 90-тих година, с преласком на нови школски систем, односно напуштањем тзв. „усмереног образовања”

(1987-88. година), највероватnije под све већим притиском управо захтева да и модерна књижевна наука добије своју педагошку транскрипцију, чему су изузетно допринели с једне стране Загребачка књижевно-методичка школа, а с друге снажан продор, пре свега структурализма и семиотике као доминирајућих методолошких инструмената и у самој књижевно критичарској пракси и на подручју Србије и Црне Горе, долази до значајних промена управо у делу тзв. „циља и задатака наставе књижевности у оба нивоа (основном и средњем) наших школа.” Наставни програми, заправо, од тада и уважавају, а и операционализују савремене књижевноуметничке и књижевнонаучне појмове, а долази, бар декларативно, до спајања методичких са методолошким поступцима у школској интерпретацији књижевних дела.

Књижевне критике, на жалост, чак ни у овако, рекли бисмо „револуционарним” променама школских програма, а путем њих, надамо се и педагошке праксе, и даље такорећи у официјелном виду нема осим што се она уводи кроз персонализацију једног броја баш књижевних критичара. Али, суштинског споја између књижевне уметности, њене критичке концепције, као ни науке о књижевности, а онда и историје књижевности, још увек нема, па се догађа, рецимо, да се међу оперативним задацима у „учењу” књижевности и то у завршном, IV разреду гимназије још и сада налазе упуте да се ученици упознају са „структуралним” или „феноменолошким” методом интерпретације књижевног дела, а међу укупно пет-шест критичара који ће се евентуално изучавати налазе се и они чија је критичарска провинијенција – управо импресионистичко-есејистичка ...

Као генерални закључак који у овом сумару можемо да понудимо оправдано би се могло рећи: иако откривање интенционалног богатства истински вредних књижевних дела *sui generis* зависи од инструментарије, дакле метода саме интерпретације, у нас педагошка пракса још није изградила ни свој став, а ни методичке приступе. Пионирски радови једног броја методичара (Росандић, М. Николић. посебно Ч. Ребић и то у односу на књижевну критику) више су фрагменти, него систем и целовита педагошка доктрина. При томе, у посебно неповољном положају је баш књижевна критика која, према нашим испитивањима, такорећи и нема официјелни статус у наставним програмима, већ је њено евентуално коришћење у циљу потпуније рецепције од стране самих

ученика, од самих програма, па све до уџбеничке литературе и праксе у настави, препуштено знању. а и процени самих наставника.

ЗА НАГЛАШЕНИЈУ УЛОГУ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ У НАСТАВИ

Наше истраживање, по природи ствари. морало је управо због још увек **научно-методолошки неконзистентних наставних програма** да се пренесе на, условно говорећи, „конкретизацију” педагошке транскрипције књижевно-уметничких дела. Такође у једном дужем следу, од 70-тих година прошлог века, конкретно од појаве **Читанчице** за матерњи језик Стојана Новаковића па све до данас, испитивали смо управо кроз званичне школске уџбенике, с једне стране присуство руководећих научних тенденција у књижевној науци, а с друге, евентуално **методичко коришћење саме књижевне критике**. Испитивања су, нажалост, показала такође велику дискрепанцију чак и у раздобљима бурних научно-естетичких расправа, између школске, на једној. и научне и критичке интерпретације књижевно-уметничких дела. Сеизмику књижевно-естетичких гихања, каквих је иначе бивало у запаженом обиму, нису антиципирале ни школске читанке, ни књижевне историје, а на жалост чак ни тзв. „теорије књижевности” (дакле – науке о књижевности).

Све то упућује на закључак да су књижевна уметност, па и њена наука, а с њом и критика, ишли својим, а школа и педагошка пракса опет својим путем. Штавише, не мали број познатих у то време посланика на плану школских уџбеника (читанке, теорије књижевности, историје књижевности) држао се девизе да се држи подалје од естетичко-научних спорова, па су **многе школске књиге остајале готово без икаквих указа како би се поједина дела могла уопште и тумачити**. У српској методичкој литератури, на пример, у таквој, условно говорећи педагошкој иманентности, односно ставу да „уџбенике треба очистити од било каквих других текстова осим текстова саме књижевности”, посебно су дуго истрајавали управо писци школских књига са најдужим ауторским стажом: поред осталих, мање познатих, пре свега **Андра Гавриловић** и **Зора Димитријевић**. Тек с појавом Теорије књижевности Паулине Лебл-Албале и Драгише Лапчевића као средњошколских уџбеника, почињу, истина више него скромно

(нпр. психолошки метод у литератури и сл.), да се профилишу тадашња методолошка жаришта, док је са појавом **читанки Радмила Димитријевића и Димитрија Вученова**, рекло би се, управо књижевна критика закорачила – а и дуго се одржавала – у тзв. „**дидактичку обраду**” већине и писаца а и њихових дела. Управо у овим школским уџбеницима, који су за више од 30 година на неки начин формирали укус, а и пружали знање о књижевности бројним генерацијама, редован је такоређи случај да сва дела имају уза се бар један критичарски текст, овећи фрагмент, а понекад, као у случају Његошева дела, обим таквих фрагмената због сложености интерпретације и бројности приступа – запрема чак и више простора него што то чине фрагменти из самог књижевног дела!

За овај преглед врло је употребљив, да тако кажемо, „случај” нашег истинског великана, па и историчара књижевности: **Јована Скерлића**. Управо изричући свој суд о школском, условно говорећи „учењу” књижевности, Скерлић је недвосмислено захтевао наглашеније присуство баш књижевне критике, а и смелије увођење „гимназијалаца” у њу. Скерлић је то, с разлогом, оправдавао управо интелектуалном зрелашћу омладине, а и **потребом да критика буде доведена и у школском раду у исту раван са теоријом и историјом књижевности**, будући да ова последња, као и сада, није израз истинских научно-естетичких вредности за које управо војује актуелна књижевна критика!

Сличне захтеве Скерлићевим имала је када је **књижевна критика, као путоказ и младима, а и осталима у сазнавању објективног реалитета књижевног дела и „произвођењу” могућих смислова**, и Исидора Секулић. Штавише и она, као и Ј. Скерлић, управо у улози рецензентата школских књига оставили су видан траг и доказ свог страсног и високог вредновања управо књижевне критике када је школска настава у питању. Наравно, не без опонената који су, на срећу, као минорни посленици баш на пољу књижевности и заборављени (нпр. Г. Герих и др.).

Контроверзе о улози и месту књижевне критике у настави, дакле најмасовнијем, организованом, а и институционализованом облику школовања „народа”, могла би се, такође, пратити и кроз неке, додуше не и превише бројне, расправе и научна проучавања односа наставе књижевности у нашим школама са управо научно-естетичким догађањима на самој књижевно-научној, а онда књижевно-уметничкој сцени. Нажалост, чак ни тако исцрпне

студије, какве су књиге др. Ђорђа Бајића **Средњошколски уџбеници историје српске књижевности до Првог светског рата** (докторска теза, одбрањена на Филозофском факултету у Београду 1964. године у рукопису) или др. Миливоја Урошевића **Естетичка и књижевно-критичка схватања у српској књижевности (1860.-1870.)**, изд. Завода за уџбенике и наставна средства Србије, Београд 1968. па ни релативно најновија о Милошу Савковићу као књижевном историчару, чији су уџбеници историје књижевности били деценијама школски уџбеник, др. Гвоздена Ерора **Путеви и странпутице историје књижевности (Милош Савковић)**, изд. СКЗ. Београд, 1987. године, не откривају нам оно што је најдрагоценије – у којој мери и обиму су школски уџбеници књижевности били у сагласју са руководећим, по нама и неизбежним идејама и донетима књижевне науке и естетике свог времена ...

Вероватно, догађа се управо оно што др. Г. Ерор у једном фрагменту своје студије, у коме конкретно одсликава сукобе у најширем програмском телу просветне власти, Просветном савету, наводи: да млади М. Савковић, поникао и оформљен у Француској и њеним научно-естетичким школама, замера „старомодном” А. Барцу. Али – шта му и из којих разлога замера – е, то што је најжалосније, нисмо сазнали!

Ако је – као што несумњиво јесте (Види: К. Гиљен, **Књижевност као систем**) највећи део васпитног, па и образовног рада бар у два основна система образовања, тзв. основној и средњој школи, усредиштен управо око наставе књижевности и матерњег језика, онда је читав, по свему изузетно широк значењски круг испреплетаних друштвених, личних, политичких, па и свих других већа и интеракција, у ствари круг виталних друштвених интереса. Наше залагање би стога желело у ствари да афирмише или, још пре да с поштовањем означи једну од књижевних дисциплина: књижевну критику. **К. Гиљен** је с разлогом подсетио да је у програму организованог учења у историји школства управо настава књижевности била и остала „носећа” образовна дисциплина око које се, на неки начин, спрежу многе друге науке. Сваки народ, па и наши народи, итекако су заинтересовани да своју омладину васпитавају, прво са стваралачким критичким осећајем за друштвене, а онда и естетичке појаве, а друго, да је управо кроз

мишљење и друштвених, а и уметничких феномена оспособе не увек и не само за уметничку креацију. него, пре свега, за тоталитет живота са свим његовим манифестацијама.

А пошто су управо у књижевности одражени и то на најдубљи гносеолошки, па и филозофски начин, сви видови личног човековог, као и колективног живота, то се оспособљавање за понирање у такве егзистенцијалне вртлоге, али и естетичке законитости мора и може сматрати приоритетним. У решавању још једног задатка цивилизације, каква је једначина „Књижевност на крају XX века”, многи су, можда још и непознати чланови. Један од њих је сигурно и – како читамо и како ћемо прочитати „рукопис” управо нашег времена.

Познато је, међутим, да рукопис овог века у ствари треба да буде читљив и у будућности. Наше залагање да се и критици, а и тумачењу садашњости предатој семиотици књижевне уметности, обучи управо омладина, у ствари је залагање за **књижевност, уметност која је, још од Лесинговог Лаокона па до данас, уметност с највишим сазнајним хоризонтом, а и најприснијим односом према колективној интими.** Познату мисао естетике Богдана Поповића „умети видети и умети рећи шта се видело”, ми, на завршетку овог прилога, трансформисамо свесно у максимум: научити младе да у историјском огледалу књижевности виде, прво свој лик, а онда и будућност која је већ сада почела. Књижевна критика је управо тај окулар и стајна тачка са које се и наша омладина може упутити у будућност.

(Саопштење на научном скупу
“Language and Literature
at the end of XX century”,
Herceg Novi, 1996.)

Prof. dr. Umberto Ortega Viljasenjor

Alonso Santijago Ortega Gonzales

POETSKA GENEZA U JEDNOM SCENARIJU BEZ ISKRICA¹

Rezime

U ovom članku pokušaćemo da analiziramo određene aspekte posthumnog dela *Eureka, pesma u prozi*, severnoameričkog pisca Edgara Alana Poa. Tekst je prvi put objavljen 1848. Radi se o delu koje je izazvalo dosta polemika zbog različitih razloga, između ostalog zbog teške umetničke karakterizacije, dubine njegovog kognitivnog uticaja i udara na svet nauke, posebno na fiziku i astronomiju. Prvo ćemo se baviti panoramnim pregledom pisčevog doprinosa van granica Sjedinjenih Država i interesom koje je njegovo veliko književno stvaralaštvo probudilo u Francuskoj i Hispanoameričkom svetu. Potom nastavljamo analizom veze koju Eureka ima sa samom književnom karijerom Edgara Alana Poa kao i sa ostalim vidovima i poljima kulture. Analiziramo odnos nauke i umetnosti sa filozofijom, estetikom, a pre svega sa astronomijom tog vremena. Na kraju se ispituje i vaga o perspektivnoj, naprednoj dimenziji dela, kroz pitanje koliko se Eureka zaista odmakla od vizije svemira koju imamo danas i koji je uticaj mogla da proizvede na savremene tehnološke i naučne promene.

Ključne reči: kompleksnost, univerzum, poezija, slika, prospekcija, prostor, vreme.

¹ Ovaj članak je bio prikazan kao likovna postavka na Četvrtom internacionalnom festivalu pisaca, istraživača, izdavača i umetnika: *Intelektualni dijalog kroz srpski i međunarodni umetnički iskaz*, koji se odvio u Valjevu od 1. VI 2012. do 3. VI 2012. godine na koji je bio pozvan i profesor-istraživač sa Univerziteta u Guadalahari, Umberto Ortega i Viljasenjor. Originalni naziv izložbe je bio *Širenje univerzuma* i obuhvata vezu između umetnosti, književnosti i nauke koja je bila predmet njegovog projekta *Veza između književne kreativnosti i drugih medija i promena koje se javljaju u budućnosti na tehnološkom i naučnom polju. Jedno komparativno-prospektivno istraživanje utemeljeno na epistemičko-poperijanskom pristupu 2010-2013*. Ortega i Viljasenjor je takođe pozvan od strane organizatora da bude jedan od osnivača *Novog internacionalnog centra umetnosti u Rajkoviću u Srbiji*. Alonso Santijago Ortega Gonzales je postdiplomac na katedri za fiziku Univerziteta u Guadalahari, trenutno piše tezu na polju kosmologije.

Pozadina i sadržina dela : Po u literarnom kosmosu

Edgar Alan Po je jedinstveni severnoamerički pisac. Rođen je 19. januara 1809. godine u Bostonu, umire relativno mlad i to u četrdesetoj godini. Bio je izrazito plodan pisac, pesnik, romantični kritičar i novinar, poznat kao jedan od majstora kratke priče, forme koju je među prvima počeo da koristi u svojoj zemlji. Smatra se obnoviteljem gotskog romana, a posebno je ostao upamćen po svojim horor i kriminalističkim pričama, kao i po delima koja se mogu svrstati u žanr fikcije.

Komemoracija povodom stogodišnjice njegove smrti svečano je održana u mnogim delovima sveta 2009. godine. Kako Emron Esplin navodi, mora se istaći uticaj Poa na književni svet kao i uticaj sveta na savremenu sliku o Edgaru Alanu Pou i to sve zahvaljujući istaknutim piscima koji su njegova dela preveli. Prema Esplinu, E. A. Po gotovo sto godina nije bio sasvim priznat u svojoj zemlji. Naprotiv njegova dela su u XIX veku najpre na najveće odobravanje naišla u Francuskoj, a potom u XX veku popularnost se širi na špansko govorno područje i ostale zemlje.

Esplin takođe ističe da poput Bodlera i Kortasara, Po nailazi na velike branitelje njegove umetnosti i to kod pripadnika drugih kultura i jezika.

„Neretko su se među najistaknutijim pristicama nalazili i vrlo priznati pisci tog vremena pa i danas. Među tim braniocima našla su se tri čuvena francuska pisca Bodler, Melarme i Pol Valeri koji su često prevodili i u svojim zabeleškama branili delo E. A. Poa. Lu Sjun, jedan od očeva moderne kineske književnosti, doneo je Poa u Kinu tako što je svom bratu Zuo-ren-u iz Japana poslao primerak knjige *Zlatna buba*. Maćado de Asis, jedan od najistaknutijih brazilskih pisaca, preveo je *Gavrana* na portugalski jezik i u svojim delima često primenjivao tehniku E. A. Poa. Fernando Pessoa, poznati portugalski pesnik takođe je preveo *Gavrana* na portugalski jezika i ova lista bi mogla da ide beskonačno.” (Esplin 2011; 200)

Kasnije zahvaljujući prevodima i širenju dela E. A. Poa na špansko govorno područje pre svega od strane R. Daria, H. Kortasara, H. L. Borhesa i H. Kiroge, ovaj pisac nastavlja da živi kroz svoju književnost i u XX veku.

Esplin to objašnjava ovako:

„Nudeći svojoj publici najistaknutija prozna dela E. A. Poa, kolege Argentinci Hulo Kortasar i Borhes uradili su u XX veku za špansko

govorno područje ono što je Bodler za francusko u XIX, približili su čitaocima ovih prostora život i delo E. A. Poa. Pre Kortasara neka dela Poa su već bila prevedena na španski jezik, bila su to dela fikcije. Međutim do ove dvojice gore navedenih niko nije ni pokušavao da prevede druga dela. Prvi je Kortasar koji je 1956. godine objavio dva voluma kompletne proze E. A. Poa na univerzitetu u Porto Riku i u časopisu *Revista del Occidente de Madrid*, objavljuje *Dela u prozi E. A. Poa*. Četrnaest godina kasnije takođe u dva voluma za izdavačku kuću *Alianza Editorial*, Kortasar objavljuje svoju prerađenu verziju prevoda priča i to pod naslovom *Priče*. Godine 1968. Kortasar prevodi jedini roman E. A. Poa *Avanture Artura Gordona Pima*, dok 1972. godine posvećuje se prevodenju kosmološkog dela *Eureka*.” (Esplin, 2011: 201)

Na kraju, posao koji je Kortasar obavio kao prevodilac omogućio je da dela E. A. Poa u hispankom svetu nikada ne padnu u zaborav. Slika Poa koja je predstavljena publici odiše uticajem H. Kortasara i to kroz biografiju *Život E. A. Poa* koju je objavio kao prolog za *Dela u prozi* iz 1956.

„U ovom prologu Kortasar piše o životu ovog poznatog pisca osvrćući se na knjigu *Israfil: Život i delo Edgara Alana Poa* od Hirvi Alena, a ne na tri već popularne biografije objavljene na španskom jeziku: *Edgar, život i delo* (naslov na španskom jeziku korišćen za prevod poznatog prologa Bodlera), *Retki R. Daria* i prolog Armanda Basana za popularnu zbirku priča E. A. Poa prevedenih od strane različitih prevodioca i to pod naslovom *Kompletan opus E. A. Poa* iz 1944. godine. Ovi zapisi se u većem delu bave romantičnom stranom piščevog života, u njima je Po je predstavljen kao čovek tragičar čija glavna muza je bio alkohol.” (Esplin, 2011: 202)

Kortasar ga više opisuje kao čoveka namučenog, a ne inspirisanog alkoholom. Pravi jednu humaniju sliku pisca, predstavlja otvorenu borbu jednog brilijantnog uma sa teškim životnim problemima koji su više bili prepreka njegovom umetničkom stvaralaštvu nego inspiracija. Prolog H. Kortasara je u mnogo čemu bio popularan i pojavljuje se i u mnogim interpretacijama Kortasarovog teksta iz 1956. pa sve to poslednjeg reizdanja iz 2008-2009 godine. Biografija koju je Kortasar napisao i dalje opstaje kao protivteža viziji života E. A. Poa koju je Bodler imao i koja je toliko bila popularna u hispankom svetu od polovine XIX pa sve do polovine XX veka.

Kosmička poema: Analiza *Eureke*

Eureka je knjiga asocijacija, veza i pomirenja između suprotnih pojmova kao što su materija i duh, univerzum, poezija i slikarstvo. Estetika prožeta duhovnim kategorijama. (Vinselite, 2008: 41). U uvodu *Eureke*, pisac predstavlja delo kao knjigu istina, ne zato što istinu govori, već zato što obiluje lepotom koja ga čini istinitim. Kaže:

„...Sanjatorima koje veruju u svoje snove kao da su jedina stvarnost. Njima predstavljam ovo delo kao *Proizvod* umetnosti, kao *Roman* ili ako nije previše smelo kao *Pesma*. Ono što ovde izlažem je istinito, samim tim da umre ne može, ali ako ikada ipak bude utabano i mrtvo, rodiće se ponovo u *Večnom životu*. Međutim, posle svoje smrti želim da ovo delo bude tretirano kao pesma...”. (Po, 1972: 15)

Krstići je kao *knjigu istina* Po svom delu daje gotovo biblijski značaj, iako oprezno naglašava da je ne naziva tako zbog istinitosti teksta samog po sebi već zbog lepote istine koju logika dela iskazuje. Kako kaže Elizabet Vinselite:

„U ovakvom kontekstu lepota čini da Eureka bude istinita, s obzirom da istovremeno gradi istinu i izgrađena je od istine. Ovo je samo jedan od paradoksa koje Po pravi.” (2008: 36)

Međutim, kako ona sama kaže, *Eureka* u svojoj suštini priznaje postojanje naivne književnosti, čitanje dela kao nečeg iskrenog, ne satiričnog pre svega zavisi od prihvatanja Poa kao naratora (Vinselite, 2008: 37). On želi da dotakne i gane svoju intelektualnu i duhovnu publiku, a da bi u tome uspeo, novi Po je u suštini isti stari Po, biće koje uživa u moći percepcije, koje je iznad ostalih lica Poa kao pisca (koje svoje čitaoce ispunjava uživanjem u neobičnom). U predgovoru *Eureke* Po očekuje da njegovi čitaoci, njegova publika delo prihvati kao istinu, ali i kao srećnu istinu drugačiju od one koju su njegovi savremenici objavljivali. (Po, 1972: 15).

Isto kao i Kjerkegor, glasom kao proročkim, Po dovodi u pitanje uskost intelektualne metodologije, tendencije da sve procese razuma kategoriše kao deduktivne ili induktivne, a priori ili a posteriori. On insistira da razum ne treba da se ograničava samo na I-ILI (nešto potpuno suprotno disjunktivnom egzistencijalizmu koji je danski filozof objasnio u svom delu *Ili-Ili*). (Kjerkegor, 1987 a).

Kao što je rekao pesnik, filozof, prorok, Po iznova stvara istoriju kosmologije kako bi postavio temelje nove teologije, u kojoj se prepliću grčka i klasična judeohrišćanska tradicija. I paradoks je suština ove

teologije, tako da čitanje *Eureke* treba shvatiti kao svojevrsan kriptogram ili slagalica. Otkriće istine u *Eureci* podrazumeva prihvatanje ovih paradoksa. (Vincelete, 2008: 37)

„Predlažem da ispitamo univerzum, sreću da je duh spreman da istinski primi, prihvati i doživi lični doživljaj. Onaj što sa vrha Etne baci pogled na okolinu, ostaje impresioniran pre svega širinom i raznolikošću scene koju posmatra. Samo brzo okretanje na stopalima može ujediniti panoramu i istaći uzvišenost njenog jedinstva. Međutim kao što nijednom čoveku na vrhu Etne nije palo na um da se okreće na svojim stopalima tako nijedan čovek nije uspeo da doživi jedinstvo perspektive; i za posledicu, sve okolnosti koje mogu biti sadržane u tom jedinstvu nemaju pozitivnu egzistenciju za čovečanstvo.” (Po, 1972: 16).

Argument, u oba slučaja – u priči i u *Eureci*, koristi dva lika Aristotela (Aristotela) i Hoga (Fransis Bekon) kako bi kritikovao aristotelovsku dedukciju i bekonovsku indukciju, zato što otkrivaju nedovoljno resursa za shvatanje Univerzuma.

„Mudraci su se zadovoljili zabranom bilo kog drugog protivnika, sadašnjeg, prošlog ili onog koji tek dolazi, stavili su tačku na svaku sumnju u pomenutoj temi, propagiranjem rigoroznog zakona, kojim su aristotelovski i bekonijanski put jedini mogući pravac u kom staze spoznaje treba da idu.

Bekonijanski...

„Kategorično vas uveravam”, nastavlja epistolu: „da ova pitanja izlažem nepristrasno, i biće vam lakše da shvatite koliko apsurdnih restrikcija je u to vreme trebalo da uspori razvoj nauke one koja zaista pokazuje svoj napredak, kako celokupna istorija pokazuje, kroz naizgled intuitivne skokove.” (Po, 1972: 19-20)

Po argumentuje prećutno da su kontradikcije suština istine u njenom približavanju razumu. Po ističe da je lepota u govoru suprotnog, u kontriranju, u suprostavljanju. Kako Vincelete kaže:

„S tim, potvrđuje svoju veru u sjedinjenje estetike i nauke. Satira o Aris Totelu dovodi u pitanje izjave Aristotela o Bogu i Univerzumu. Pravi Aristotel je smatrao da univerzum ima malu vezu sa verovanjem u postojanje boga. (37)”

„Nije imao obavezu da poštuje. Ipak, Po je sve samo ne dvosmislen. On zavisi od grčko-ptolomejske kosmologije, koja je prerađena u srednjevekovnoj filozofiji kako bi bila u slozi sa judeo-hrišćanskom.”.(38)

U tom smislu čini se da se Po poistovećuje sa mišljenjima do kojih je skoro posle vek i po došao filozof Karl Poper. Ovaj austrijski mislilac smatrao je da iako su ciljevi umetnosti i nauke različiti, nauka traži istinu umetnost savršenstvo, umetnost može takođe biti smatrana scenarijom za rešavanje problema počevši sa istraživanjem novih teza, do njihovih međusobnih sukoba do različitih rešenja istog problema itd. (Ortega 2003: 238).

„Prirodno, u umetnosti, problemi i načini njihovog rešavanja su specifični. Ipak postoji jedna dodatna analogija isto kao i u nauci, u razvoju umetnosti koja gradi svoj put idući od problema do problema, metoda kritičke analize koja se koristi za rešavanje istih igra glavnu ulogu... Primena kritičke analize je razlog zbog kog autor može da ide dalje od svojih mogućnosti i da da rezultat koji prevazilazi granice njega samog.” (Popper, citiran od strane Elizabete Pietruške-Madej, 2001: 37)

Popper smatra da sam metod dokazivanja i grešenja je ono što objašnjava evoluciju svrhe umetnosti i sistema vrednosti tipičnih za umetnički izraz. Smatra da oni koji shvataju pojam umetnosti kao običan izraz ili prezentaciju umetnikovih osećanja, često imaju i mehaničko shvatanje kreativnog procesa. Popper je odbijao da prihvati ekspresionističku teoriju umetnosti koja tvrdi da suština umetnosti leži u umetnikovom izrazu, njegovoj ličnosti, unutrašnjem svetu i osećanjima. (Ortega, 2003: 240)

U skladu sa Vinseleteovom, za E. A. Poa nauka i umetnost jedna drugu podražavaju, pesnik je posmatrač. Kako pesnik tako i naučnik imaju odgovornost da objasne Univerzum. Mnogi Poovi junaci potkrepljuju ovu teoriju. Npr. August Dupin predstavlja pesnika i naučnika istovremeno, požuruje naratora *Zločina u ulici Morg* da pokaže kako su „genijalci uvek fantastični i da imaginativna istina nikada ne prestaje da bude analitička” (38). Zbog toga, ministar se u priči izražava o Dupinu na sledeći način:

„Kao pesnik i matematičar, odlično je pojmio stvari, da je bio samo običan matematičar ne bi tako nikada mogao razmišljati. (P&T, 691)... Kako smatra Bendžamin Fišer: *Poovo glavno opažanje o nauci je bilo to što se često činila neispravnom, u tolikoj meri da je bila na granici logičnog funkcionisanja i mehanističke filozofije XVIII veka. Ovo poslednje, uvek je negiralo značaj mašte u poretku svetske misli. Iz istog razloga u uvodu Eureka Sonet nauci, Po se bavi devalorizacijom poezije u smislu imitacije, njenim odbacivanjem koje se temelji na pogrešnom shvatanju i nametanjem empirizma u pesničkoj misli. (Vinselite, 2008:38), budući da je u kosmologiji najbitnije pitanje gde počinje jednostavnost.”*

Po se bazira na primat percepcije kao način na koji se vraća intuiciji i ponovo se izjednačava sa senzibilitetom romantizma. (Vınselete, 2008:40) Prema tome, definišući *Eureku* ne samo kao poemu već kao i ljubavnu poemu, Po nudi delo koje se bavi intuicijom, percepcijom i transformacijom. Kurtis Bruks, pozivajući se na M. H. Abramsa de Kutsa u *Ogledalu lampe*, pokazuje da „Po bez pomoći platonskog ili idealističkog mišljenja, miri svoj mehanički univerzum (materija) sa svojom poezijom (duhom), tj. menja Kutsovo i Kjerkegorovo (ili nauka ili poezija) u vezu koja ih obe uključuje (i nauka i poezija).” (Vınselete, 2008:40)

„Evidentno je da niko nije mogao da pretpostavi da se ovde vodi borba da apsolutnu nemogućnost izrazimo ili bar to pokušamo pomoću reči *beskonačno*. Moja namera je da pokažem ludost pokušaja da se dokaže beskonačnost ili bar ono što mi takvim smatramo, kroz neku od grešaka u pojmljenju koje se pak vrlo često javljaju. Ipak kao individui mi je dozvoljeno da kažem da ne mogu da zamislim beskonačnost i ubeđen sam da nijedno ljudsko biće to ne može. Duh koji nema svest o sebi, koji nije navikao na samoanalizu svojih postupaka, često sebe može da zavara.” (Po, 1972:31)

Kolevka života: samo lepota, samo poredak

Šta je onda *Eureka*? I koje je njeno pravo značenje? Po kazuje istinu kroz svoje mitove i metafore. Barbara Kantalupo objašnjava da Po kreira svoju verziju univerzuma kroz jezički izraz primenjujući ligvističku definiciju Bartsa o performativnoj *Eureci*, u smislu da je ona savršeno jedinstvo izgovorenog i učinjenog. (Vınselete, 2008:40:41)

Neki analitičari dela E. A. Poa, posebno oni specijalizovani da izučavaju njegove romane i strašne priče u XIX i XX veku, nikada nisu mogli da sistematišu i shvate doprinos *Eureke*. Istraživači koji su se bavili biografijom Poa kao i njegovi kritičari nisu razumeli delo tako ekscentrično i udaljeno od dotadašnjeg njegovog interesovanja, usmereno ka smrti njegove supruge. Ipak mnogi naponi skorašnjih istraživača polako pokazuju rezultate u nalaženju i shvatanju izvora iz kojih je Po crpeo snagu da stvori ovo vrhunsko delo moderne književnosti, koje ruši granice nauke i kuca na vrata fikcije. Ajzak Kortni Fugate je pasionirani istraživač koji se bavi izučavanjem *Eureke*, polazeći od pomalo filozofskog stava udaljenog od analiza Poovog dela na koje smo do tada nailazili. Fugate je tragač filozofskih izvora koji su inspirisali Poa, on je tkač čuda koja ova knjiga nudi svetu nauke i umetnosti.

U ranim godinama pre Poovog rođenja, nemački filozof F. B. J. Šeling smatrao je da čitava nauka i poezija nastaju u samo jednoj našoj misli o jedinstvu i izvoru svih stvari. Stvarajući *Eureku* Po je govorio o davnim tradicijama koje su polazile od Nikolasa de Kuse (1401-1464), preko Đordana Bruna, Lajbnica i Kanta, samog Šelinga i potom Koleridža, von Homboldta i mnogih drugih. To je tradicija koja poreklo, prorodu i sudbinu samog čoveka poistovećuje sa kosmosom.

„Tvrdim da se Poova Eureka zasniva na ovoj istoj tradiciji, kako direktno tako indirektno, menjajući osnovne kriterijume u skladu sa filozofskom doktrinom i senzibilitetom samog Poa. (Fugate, 2012:109)... Eureka se može čitati pomno i odgovorno kao doprinos metafizičkoj kosmologiji koja se razvijala u Nemačkoj kroz dela Kanta i Šelinga. Jednom kada ovo bude razjašnjeno, mnogi zagonetni aspekti Eureka dobiće objašnjenje i samim tim, evidentna je potreba da se otkrije značenje iako je može primetiti da je danas to malo potcenjeno od strane sekundarnih izvora.

Da bih uspeo, skrenuću pažnju na niz sličnosti koje pokazuju da Poovo delo pripada tradiciji slično onoj koja prati filozofsku kosmologiju. Dakle, ima mnogo drugih sličnosti između Poa i Šelinga, fokusiraću se na poslednje vraćajući se na one delove koji imaju veze sa ukrštanjem ideja i sistematičkom građom univerzuma i odgovarajućeg naučnog i poetskog metoda. Tako ćemo videti da suština kosmološke misli nemačkih filozofa leži u toj tradiciji.” (Fugate, 2012:109-110).

Dok je detaljno izučavao *Eureku*, Fugate dospeva u svet gotovo neverovatnih sličnosti koje su motivisale nastanak *Eureka*, Kantova kritika čistog uma i Šelingov pristup. *Eureka* kako je i sam Po tvrdio je metafizička poema u svakom smislu te reči. Po nas od početka obaveštava da će se baviti fizikom, metafizikom, često i matematikom univerzuma kao i njegovom duhovnom i materijalnom dimenzijom tj. „njegovom suštinom, poreklom, nastankom, trenutnim stanjem i sudbinom.” U nastavku teksta „Po podseća čitaoca da se njegov cilj više bazira na fizički nego na metafizički poredak.” (109)

Kako smo ranije videli, „Po je obazriv u upotrebi termina univerzum kojim imenuje *legitimnu tezu ovog dela*, ne u njegovom fizičkom značenju, već u punijem, metafizičkom koji opisuje celinu kao lepu i potpunu u svakom biću tako u jednoj reči stoji i moguće i stvarno i materijalno i duhovno i prošlost i sadašnjost i budućnost – ceo Kosmos je uključen.” (Fugate, 2012:109)

Kant je filozof koji je gotovo sto godina pre Poa opravdavao potragu istinom u shvatanju personalizacije subjekta.

„U srcu Eureka se krije vrlo neobična koncepcija strukture kosmosa i to ona koja se ne nalazi u bilo kojoj teoriji davne ili srednjevekovne kosmologije. Iako njeni koreni potiču od starih mislilaca poput Kusa, Kopernika, Bruna, njena prva prava i detaljna razrada se vidi u spisima Imanuela Kanta kada se smatralo da priroda i večni zakoni koji su propisani radi recipročnog uticaja njenih činioca nisu samozadovoljavajući početak koji bi bio potreban u odsustvu postojanja Boga”... (Fugate, 2012:110)

Sušтина svih stvari treba da ima svoj početak u fundamentalnom biću. (Kant citiran od strane Fugate, 109:110) Iz ovog razloga otkrivaju se među njima veze harmonije koje postaju vidljive, opipljive, jer njihovi atributi potiču od jednog izvora znanja i razumevanja koji je višeg nivoa.

„Ne možemo reći da znamo bilo šta o prirodi i suštini Boga, da bi to znali moraš biti i sam po sebi Bog. *Potrebno je sam po sebi biti Bog* – sa ovakvom rečenicom koja još uvek odzvanja u mojim ušima, usudujem da se zapitam da li je naše trenutno neznanje o Božanstvu u stvari neznanje u kom se duša nalazi večno osuđena na to od strane *Njega*, ipak sada bar, *Nerazumljivi*, zbog Njega, smatran Duhom, tj. kao nešto nematerijalno, razlika koju umesto definicije koristimo za efekte razumljivosti, zbog Njega, kao postjećeg Duha, zadovoljimo se ove noći sa pretpostavkom da je stvorena ili istrgnuta niizčega zahvaljujući svojoj volji, u jednom delu prostora koji centralno zauzimamo, u jednom periodu koji ne nameravamo da odredimo, u svakom slučaju najudaljenije.” (Po, 1972:33)

Mudrost njegovog stvaralaštva opisala je sve ove veze i u njih utisnula mogućnost da se razvijaju kada se svedu na svoje sopstvene moći, samo lepota, samo poredak. Kada sve ovo uzmemo u obzir, priroda nam se čini dostojanstvenijom no inače. Jedino što može da je zaustavi na tom njenom razvojnom putu je ništa više do lepote i poredka. (Fugate, 2012:111)

U skladu sa Kantom, osnovna karakteristika božanskog poredka kosmosa i glavni dokaz stvaraočevog apsolutnog genija je mogućnost da prikaže dinamičnost i savršenost harmonije, kroz svoje delanje i samim tim nezavisno od bilo koje druge božanske radnje. Savršenstvo, drugim rečima treba da bude sažeto u zakonima mehanike koji vladaju kosmosom.(111.)

Poreklo, crna svetlost i boja: Po i Olbersov paradoks

Godine 1823. nemački fizičar Henrik Vilhelm Olbers razvio je sledeći paradoks da ako je kosmos beskonačan i zvezde su svuda rasprostranjene onda bi u bilo kom pravcu da pogledamo trebalo da vidimo zvezdu i tamno nebo bi trebalo da bude svetlo. Ipak nebo je tamno. Zašto? Ne postoji zadovoljavajući odgovor, ali najprihvatljiviji do sada je taj koji kaže da univerzum nije postojao oduvek i da je imao početak. (Alberto Roho, 2011: link)

„Po iznosi sledeći predlog i to da je u prvobitnom jedinstvu stvari, već postojao sekundarni uzrok svih stvari zajedno sa utisnutim kodom neizbežnog uništenja.”

Tako da se može kazati da naša vizija neba predstavlja samo udaljenost koju je svetlost prešla u nekom vremenu od nastanka univerzuma. Ne vidimo udaljene zvezde koje su daleke zato što svetlost koju su one počele da emituju još nije stigla do Zemlje. Univerzum je beskonačan ili bar ako ne beskonačan onda je van svih naših mogućnosti da ga izmerimo; ipak vidljivi kosmos je mali i ne može da bude potpuno prekriven zvezdama (Roho, 2011-link), nije ni fizičar ni astronom nego E. A. Po je bio taj koji u *Eureca: Poema u prozi* kaže:

„Jedini način da se razume prostor koji naši teleskopi pronalaze u svim pravcima, jeste zamisliti prostor koji je toliko veliki da nijedan zrak koji dolazi od mesta gde je univerzum nastao, još nije uspeo da dođe do nas.” Neverovatno, zar ne? Možda i ne toliko. Kada nauka dođe do granica razumevanja, potrebna joj mašta, a Poova mašta je zasigurno bila najslobodnija i najmoćnija u to vreme.

Na osnovu onoga što znamo o svetlosti, možemo reći da imamo siguran dokaz da udaljene zvezde postoje ili su postojale tako što ih sada vidimo kakve su bile tokom niza prethodnih godina. Odatle proizilazi zapažanje da svetlost koja je danas vidljiva u maglinama jeste jednostavno svetlost koju su površine zvezda emitovale tokom niza godina. Prosesi koji se sada odvijaju i posmatraju nisu pravi već samo obični duhovi prošlosti. Zaključak je da uslovi koje sada posmatramo na zvezdama nisu aktuelni, već odavno završeni u prošlosti i samim tim moj argument o relativnom stanju zvezda i maglina ne izaziva nikakve posledice.” (Po, 85-86)

Subjekt je taj koji na kraju generiše sve postojeće: Kosmos.

Fugate smatra sa druge strane da ova *vena* nije jedina koja hrani Poovo mišljenje. Sama udaljenost koju je Šeling uneo u Kantov ekstremni subjektivizam, ga navodi da održi balans između materije i

duha, forme i suštine, Univerzuma i prvobitnog jedinstva (koji je takođe propisan u konceptu piščevog univerzuma) (114 a 117).

Po stvara *Eureku* kao hibrida filozofije i religije koji pokušava da odgonetne pitanja stvaranja i smrti, misterije univerzuma. *Eureka* se približava i udaljava (Vinselite, 2008:38) od metafizike i fizike kako bi uspela da učvrsti osnovu u kojoj se duh i materija stvaraju. Kurtis Bruks pronalazi sličnosti između Poa i Empedoklea, presokratovskog grčkog filozofa. Ovo može da bude mogući izvor Poovih ideja...

„Ljungkvist smatra da Po neguje uzvišenost *Eureke kao metafore Božije moći* u potrazi za otkrivenim znanjem, *obsesija ili monomanija duše u potrazi za beskonačnim*. Jednostavnost Poa se ravnja sa komentarijama Burkea koji kaže da svaka genijalna stvar treba da bude jednostavna i kompletna.” (Vinselite, 2008:39)

Po učvršćuje lepotu poetske jednostavnosti – teorija koja obuhvata paradoks beskrajnosti i sićušnosti (jednostavnosti) iako su suštinski različiti. U Poovoj kosmologiji materija se rastura i to rasturanje dozvoljava potencijalnu energiju, moć celog univerzuma u datom trenutku, Jedinstvo.

„Pod pretpostavkom apsolutnog jedinstva primarne čestice dalje se implicira na njenu beskrajnu deljivost. Dakle, zamislimo da se čestica ne troši potpuno u svom širenju kroz prostor. Pretpostavimo da čestica, sićušna do te mere da je teško možemo i zamisliti, kao svojevrsni centar isijava sferično u svim pravcima koji su po našim kriterijumima nemerljivi, ali ipak određeni, i to u prostoru koji je ranije bio prazan, ogroman, ali ipak ograničen.” (Po, 1972:35)

Po želi da stvori analogiju između poetskog stvaranja i stvaranja univerzuma. Bez sumnje on je bio svestan igre reči koja implicira na to da reč *univerzum* (universo) kada se prevede bukvalno dobija značenje *samo jedan stih*.

„Etimološki smisao, osnova *versusa* u univerzumu otkriva takođe da reč *univerzum* (universo) ima unutrašnju dijalektiku, tako da koren reči *versus* može značiti *okrenuti se ka ili okrenuti se protiv nečega*.”

Sama reč je dakle paradoks. Pesnik treba da stvara na tom nivou kao da je interpretator Božije pesme ili pesme univerzuma. Pesnik u *Eureci* koristi svoju intuiciju kako bi dešifrovao tekst čiji je sam Bog autor. (Vinselite, 2008 39:40)

„I sada vidimo da naše uobičajene ideje o iradijaciji, odnosno sve naše poznate ideje o njoj su izvedene na osnovu procesa koje vidimo na osnovu svetlosti. Ovde postoji jedna stalna emanacija svetlosnih struja,

snage za koju nemamo pravo da kažemo da je promenjiva. Dakle u ovoj iradijaciji nepromenjive i stalne snage, prostori bliži centru neizbežno bi trebalo da budu puni ozračene materije u odnosu na one koji su udaljeni od istog. Ipak još nije zamišljena nijedna iradijacija poput ove.” (Po, 54).

Zaključak: Nebo prekriveno znacima

Naučni značaj *Eureka* je veliki. Ipak, istraživači Poovog dela ostali su iznenađeni, naučnom potvrdom nekih piščevih nagađanja. Bez naučnih dokaza na kojima bi mogao da zasnuje svoja razmišljanja Po će ustanoviti neke koncepte fizike i astronomije koji neće biti opovrgnuti u budućnosti. Njegovo uviđanje i neverovatna mašta pokrćiče teren nekim kasnijim spoznajama.

Po je pogrešio u mnogim stvarima, ali neke teške greške je uspeo da spreči. Potvrda njegovih tvrdnji bila je moguća sa razvojem nauke i tehnike savremenog doba. Na ovaj način, primećujemo da određena umetnička dela (maestralna književna dela i dela iz drugih sfera) mogu da imaju veliki uticaj na nove vidove saznanja, otkrića i teorijskog doprinosa u svetu nauke. Usavršavaju se vremenom i diktiraju promene. To je i u slučaju *Eureka*, književnog dela Edgara Alana Poa, završenog 1848. godine, godinu dana pre njegove smrti.

Ovde se naime nije razmatralo o životu zvezda, podrazumevalo se da su večne. Nije se znalo za pojavu širenja svemira, ni za relativitet, ni za kvantnu mehaniku. Iako se znalo za brzinu svetlosti pretpostavljalo se da je svemir beskrajn i nepromenljiv. Nije se znalo takođe ni da svemir ima poreklo. Hubble je tek u trećoj dekadi dvadesetog veka potkrepio teoriju da se svemir širi. U vreme kada je Po živeo verovalo se da je svemir beskonačan i beskrajn u vremenu i prostoru.

Veliki prasak, kao početak Univerzuma i ideja da se on širi su teze na kojima E. A. Po insistira u svom delu, i iz ovoga se kasnije rađaju ostale ideje koje njegovo razmišljanje čine genijalnim i vizionarskim. „Ono što nazivamo univerzumom je ništa drugo do njegovog trenutnog stanja koje se vremenom širi”, kazuje nam Po na kraju *Eureka*. (128).

Ovo je vrlo iznenađujuće razmišljanje čoveka koji živi u 1847. godini. Kako ranije rekosmo, prva naučna teorija koja govori o širenju univerzuma pojaviće se godinama kasnije. To se dogodilo tek 1965. godine kada je uhvaćena radijacija koja je generalizovana u svim pravcima prostora i kada je nauka priznala da je svemir pored Velikog praska nastao i iz koncentracije materija-energija. Bilo je potrebno da

prođe mnogo godina i da se razvije adekvatna tehnika da bi se ideja koju je Po u svojoj knjizi izneo bila i naučno potkrepljena.

Nezamislivi, ali realni svetovi E. A. Poa nisu samo predlog za paradoks koji se nalazi u značenju imena univerzuma – *jedan stih* (universo) ili u značenju univerzuma kao stiha koji u sebi sadrži i svog oponenta – *versus* (na latinskom značenje je *protiv*), već su i predlog da se nauka i umetnost udruže na način na koji Po predlaže. Samo što u ovom slučaju stvaralac, bilo da je naučnik ili umetnik stvara u laboratoriji života.

Po je narator dela koje istovremeno otkriva i objašnjava kroz intuiciju i maštu Univerzum koji se rađa, širi i umire. Univerzum koji je shvatljiv kroz metafiziku koja stvara njegovu vrednost povezujući makro i mikro, fizičko ili materijalno i mentalno, uzvišeno i grandiozno sa nečim što se na prvi pogled čini beznačajno.

Bibliografija

Abrams, Mejer H. (1971.), *Ogledalo i lampa: Romantična teorija i kritička tradicija* Oxford University Press, SAD, c1953.

Ajnštajn, Albert (1985.) *O teoriji relativiteta i drugim naučnim doprinosima* (prevod Hose M. Alvarez Flores i Ana Goldar), Sarpe, Madrid

Esplin Emron (2011) „Po kosmopolita: Uvod”, u *The Comparatist*, Vol. 35, 2011, University of North Carolina Press, str. 198-210.

Fugate, Kortni (2012) „Nemačka kosmološka tradicija i Poova Eureka”, u *Edgar Allan Poe Review*, Vol. 13, N° 2, Fall 2012, Penn State University Press, str. 109-134

Kjerkegor, Soren (1987a) *ili-ili*, vol 1, edicija i prevod H. V. Hong i E. H. Hong Princeton: Princeton University Press.

Li, Moris, S. (2009) „Verovatno Po”, u *American Literature* Vol. 81, N° 2, jun 2009., Duke University Press, str. 225-252.

Minser, Čarls V.; Torn, Kip S. I Viler, Džon A. (1973) *Gravitacija*, W. H. Freeman & Co., New York, NY, c1970.

Ortega-Viljasenjor, U. (2003) „Teorijska građa za proučavanje kreativnosti: poperijska misao u umetnosti i nauci”, u *Alpha: revista de artes, letras y filosofía*, str. 235-250

Po, Edgar A. (1972) *Eureka* (prevod H. Kortasar Alianza Editorial, Madrid), c1956, 129 str.

Roho, Alberto G. (2010) Naučni kafe, Razmišljanja o nauci pre svega (ciklus 2011) Program za naučni razvoj SECYT, Nacionalni Univerzitet u Krdobi

Dostupno na linku:

<http://www.secyt.unc.edu.ar/cafecientifico/index.php?sec=201105cienciayarte&col=1&ciclo=2011>

Roho, Alberto G. (2010) *Fizika u svakodnevnom životu*, Siglo Veinituno editores, Buenos Aires, c. 2007

Roho, Alberto G. „Književnost i nauka. Četiri primera jedne interesantne razglednice”, dostupno na linku:

<http://www.albertorojo.com/lycl/>. (poseta sajtu 15. novembra, 2013).

Rindler, Wolfgang (2001), *Relativitet. Specijalni, opšti i kosmološki*, New York, Oxford University Press,

Solcfus, Ben (2012) „Margitini književni afiniteti: Bodler i Po”, u *Intertexts*, Vol. 16, N° 2, Fall 2012, Texas Tech University Press, str. 29-53.

Vinselete, Elizabet (2008) „Lepota, istina i svet: Proročanstvo i teologija Poove Eureka”, u *The Edgar Allan Poe Review*, Vol. 9, No. 2 (Fall 2008), str. 36-54

Objavio: Penn State University Press, str. 36-54.

Prevod sa španskog jezika: prof. Ivana Šarčević

Ljiljana Pantelić – Novaković

IME SUDBINE

Nomen est omen u drami UJKA VANJA

Ime je znak (znamenje, predznak, kob, slutnja) koji nagoveštava sudbinu i karakter ličnosti. Tvrđnju *nomen est omen* primenio je **Anton Pavlovič Čehov** u drami **Ujka Vanja**. Kada se sklope korice knjige, otkriva se, možda sasvim slučajno, da su imena, odnosno prezimena ličnosti sinonimi njihovih sudbina i karaktera.

Simplificirani siže bi mogao da glasi: bogat psihološki život ličnosti sa sela iskazan dubokom unutarnjom borbom (Vojnicki), nadom za uspon ka zvezdama (Astrov) i mudrim mirenjem sa sudbinom (Sonja) – sukobljava se sa odlikama cenjenim u gradu: bogatstvom i ugledom (Serebrjakov), mladošću i lepotom (Jelena).

Ivan Petrovič Vojnicki (vojna, rus. – rat) – alias ujka Vanja je uzdržana i mirna osoba je čiji život ne odražava svu kompleksnost i suptilnost njegove intime. Unutar njega vodi se neprekidna borba zbog neprihvatanja života običnog spahije na selu. Oslobođen, unutarnji sukob eskalira najpre u ljubav (prema Jeleni) a potom, u želju za ubistvom (profesora Serebrjakova). Jelenina indolentnost zadaje mu prvi udarac, dok drugi udarac doživljava odlukom Serebrjakova da proda imanje. Maskirana želja za dvobojem i iznenadni otpor prema bilo kakvoj promeni, usmereni ka jednoj ličnosti, Serebrjakovu, od uzdržane osobe, ujka Vanje, stvaraju čoveka spremnog da se oružjem razračuna. Rat je sinonim za ubijanje. Tako je prezime Vojnicki našlo potvrdu ne samo u unutarnjoj borbi, već i u stvarnoj želji za ubistvom. Čistom igrom slučaja, ubilačka namera se ne ostvaruje, što ujka Vanji pridodaje nove elemente za još složeniju psihološku borbu nesvojstvenu njegovom karakteru – želju za ubistvom i kajanje – zbog pokušaja ubistva. Svakako da će se u tom klupku finijeg tkanja, naći mesta za zamršene niti skoro platonske ljubavi prema Jeleni, tihe rezigniranosti zbog neuzvrćene ljubavi kao i kajanje zbog iluzije da je takva ljubav bila uopšte ostvarljiva.

Prezime profesora Serebrjakova je direktna asocijacija na plemeni metal srebro (rus. srebro). On je oličenje bogatog, obrazovanog čoveka čiji egoizam se odražava u – srebroljublju. I mada mu sve prihode sa imanja uredno šalje u grad, Vojnicki dobija ponižavajuće nisku platu. No, profesoru to nije dovoljno i odlučuje se da proda imanje, koje nije u potpunosti njegovo (prva žena koja mu je umrla, sestra je Vojnickog). Nipodaštavanje njihovog truda, između ostalog i rada na prevodima profesorovih naučnih radova i nehat za njihov odnos prema njemu koji

ide do obožavanja (majka Vojnickog, Marija), daju sliku čoveka opsednutog samim sobom i novcem.

Doktor Astrov (astra, lat. – zvezda) podseća na zvezdu koja je iznenada pala na seosko tlo. Iz njega „isijava” neubičajena posebnost. Istovremeno on ima precizne i visoke kriterijume koji streme ka visinama savršenog. On je inteligentan, elegantan, šarmantan. Prijatne je spoljašnosti a po prirodi stvari, po zvanju, krasi ga plemenitost koja se ne ograničava samo na ljude već je proširena i na prirodu (posebno na očuvanje šuma). Monotonoj seoskoj sredini, on donosi zvezdane trenutke: Sonji – zaljubljenost, Vanji – prijateljstvo, Jeleni – zanos, ostalima – razumevanje, lečenje. Poput zvezdane prašine, raspršiće se, skoro istovremeno: Sonjina ljubav, kada sazna da je Astrov ne voli; Jelenina opijenost, kada postaje svesna da bi njen izbor Astrova bio put u nezvesnost; Vanjino prijateljstvo kada mu se učini da je Astrov kriv što ga Jelena ne voli...

Jelena, mlada i lepa profesorova žena, kao da je preuzeta iz grčke mitologije. Fatalna ćerka Zeusa i Lede, koju otima sin Prijamov, Paris, postaje uzrok Trojanskog rata. I Jelena Andrejevna nehotice izaziva smutnju i pometnju kada stiže na selo. Ona je uzrok buđenja uspavanih osećanja dvojice muškaraca: Vojnickog i Astrova, što će dovesti do poremećaja njihovih međusobnih odnosa.

Sonja, Sofija (grč. sophia – mudrost) je najtragičnija ličnost u drami. Da li mudrost nosi sa sobom nesreću? Ili lepota i mudrost retko idu zajedno? Jer, Sonja pre svega nije lepa, ali zato je pametna, odmerena, radna. Kroz njenu ličnost, Čehov opisuje i svoju religioznost, život na drugom, boljem svetu koji je očekivao svakako i sam pisac s obzirom da se borio sa, u to vreme neizlečivom, tuberkulozom. Tako i Sonja smatra će sve nepravde koje su je snašle na Zemlji, biti ispravljene odlaskom sa Zemlje, posle smrti. Ta rezigniranost koju ona iskazuje u svom dugom monologu na kraju drame, nije osuda bilo koga ili bilo čega. Ton kojim to saopštava je veseo, što samo ide u prilog njenoj mudrosti, da iz situacije u kojoj se nalazi – nalazi izlaz. Svoga ujaka Vanju, ona ubeđuje da i on pretrpi sve što ga je snašlo, jer ga upravo zbog toga, takvog načina života, čeka dostojna satisfakcija. Konačno pošto su mudrost i rad bliski, ona se, pozivajući i ujaka, okreće radu, jer je on jedina njihova stvarnost u kojoj se osećaju bezbedni i korisni.

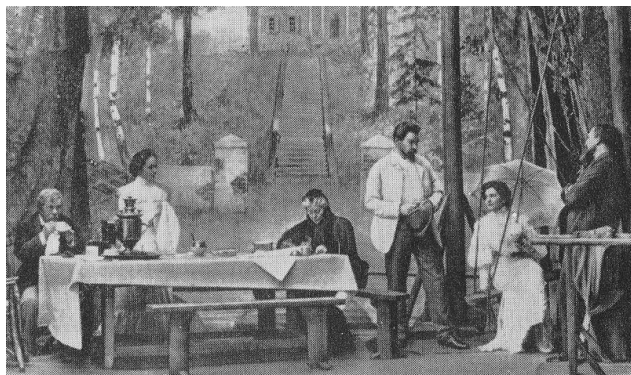
Ličnost kojoj je dato malo prostora u drami, ali je bogatim koloritom opisana njegova prošlost, je osiromašeni spahija Teljegin. On svira na gitari i uveseljava porodicu koja ga prihvata kao svog člana. Oličenje je čoveka – gubitnika, ali ne i nesrećnog zbog toga. Kada ga

voljena žena ostavlja i odlazi svome drugome, on i dalje, ne osuđujući je, prati njen život. U momentu kada joj je potreban on pritiče u pomoć i obezbeđuje i školuje njenu decu. Čini to nesebično sve dok potpuno ne osiromaši. Teljegin je čovek koji poput seljačkih kola, taljiga (rus. teljega), ceo svoj život vuče teški teret. Njegova žrtva je, međutim, dobrovoljna i čini ga sretnim. Satisfakcija je da je na izvestan način ostao uz ženu koju voli i da joj je stalno bio od koristi, baš kao što su i taljige neophodne da bi se prevukao teški teret.

Kao iz senke, naznačene su grofica Marija Vojnicka i dadilja Marina. Oba imena su indentični sinonimi božanskog porekla i premda na hijerarhijskoj lestvici dijametralno distancirane, one su istorodni simboli trpljenja, saosećanja i želje da se razume i uteši.

Vera (lat. istina), ćerka Marije Vojnicke, Vanjina sestra, prva žena Serebrjakova, Sonjina majka i pacijentkinja Astrova – povezana sa svim glavnim likovima, prusutna je samo u njihovim sećanjima. Ali svaki put kada neko govori o njoj, izazvan je dubokom emocijom, posle koje sledi priznanje istine, u zavisnosti od slučaja. Vera je, dakle, istina koja je bez obzira na sva zbivanja i na svoju odsutnost, duboko u svesti svih Čehovljevih junaka drame *Ujka Vanja*.

Na kraju, ne bez opore gorčine, nameće se zaključak da je pisac pred čitaoca izveo čitavu plejadu gubitnika. Nikome nije *dodelio sreću*, ali je dubokom psihološkom analizom pokazao da svi oni i kada su u mogućnosti da nešto menjaju, to istinski ne žele. Fatum, koji im je dodeljen, stoički podnose, svesni da to nije *ono pravo*. Ali isto tako, podsvesno znaju da je put do sreće *per aspera ad astra* i zato ljubomorno čuvaju one male stvari koje život čine...

Moskovski teatar 1899. godine. U ulozi Astrova - Konstantin Stanislavski; u ulozi Jelene – Olga Kniper, supruga Antona Čehova.

Dragan Krsnik

**ROMOR MITA – GRADNJA NOVOG SVETA
U PESMAMA VASKA POPE**

Ključne reči: Popa, mit, religija, sistem, moral, novi čovek, terapija pesmom, arhetip, romor, folklor, simboli.

„ Po celu noć letiš nebom
I s crnim se ognjevima biješ
Za sunčevo nasleđe“
„Nebojša kula“

Na ovom mestu osvrnućemo se na odnos Vaska Pope prema mitologiji, folkloru i narodnoj književnosti i na elemente koji kriju ključ, koji pretpostavljamo, služi za otkrivanje jednog svesno izgrađenog sistema (religijskog, moralno-etičkog) koji daje mogućnost za postojanje novog, boljeg čoveka, kroz sugestivno terapijsko delovanje Popine poezije.

Popin afinitet i veza sa avangardom stavlja se u prvi plan pored očevidne veze sa starijom kulturno-istorijskom tradicijom tj. mitološkim i folklorenim nasleđem. Verujemo da se u tom nasleđu, izvan, ali i u samoj poeziji, krije smisao:

Od ničega, ka Novom Čoveku.

Na početku:

Kako bi se izgradio jedan smisaoni i povezan sistem simbola, pesnik od svojih najranijih ciklusa do kraja, strpljivo, prvo dekonstruiše, uništava i obesmišljava svet u kojem se zatekao, a zatim magijom, kao vrač, baja i izaziva rast i razvoj novih vrednosti.

Tako, idući kroz ciklus pesama „Predeli“ nailazimo na stihove u kojima je predstavljen kraj, uništenje, smrt. Sve je u znaku neizrečenog kraja predstavljeno kroz slike koje trepere (ogromna ruka, mrtvi trupovi opušaka...) Dalje se nižu i u pesmi „U zaboravu“, beskrajnost ravnog, ravnog ništavila, a ostaje samo zaborav. Poništena egzistencija. Nepostojanje sveta. Kraj. Kao kod Srečka Kosovela u zbirci „Integrali“, slika sveta nakon rasprnuća, treperava „svetlost zgrade koja odavno ne postoji“.

Iz daleke tame
Isplazila se ravnica
Nezadrživa ravnica
„U zaboravu“

Istakao bih i ciklus „Kost kosti“ o problemu egzistencije, ogoljene, bez identiteta, bez srži postojanja.

Popa daje jasnu formalno motivsku koncepciju:

- I Na početku
- II Posle početka
- III Na Suncu
- IV Pod zemljom
- V Na mesečini
- VI Pred kraj
- VII Na kraju

Pod zemljom:

Sa centralnom tačkom u nizu „Pod zemljom“ gde je predstava podzemnog sveta prisutna gotovo kao paralelna realnost šalje nam se slika o mestu koji je centar kruga života. Takvu „paralelnu“ realnost Popa građu iz mita i pravi „pravu“ realnost, tekst poezije. Čovek u grobu sveta teži ka suncu, ka drugačijem svetu od onog što ga čeka. Uviđanjem bezizlaznosti, besmisla, kosti se uništavaju, a jedini izlaz je – smrt. (Vesna Cidilko, Studije o poetici Vaska Pope, Službeni glasnik, 2008.)

Sad se više ne zna
Ni ko je gde ni ko je ko
Sve je ružan san Prašine
VII „Na kraju“

Popa, ipak *na kraju* ostavlja odškrinuta vrata mogućnosti i iznalaženju mogućnosti za život *na suncu* u stihovima :

Čujem i tebe i sebe
Kukuriče iz nas kukurek
VII „Na kraju“

Nepočin polje

Generalno, skala tumačenja Popinih pesama kreće se od heraldičkog razumevanja dijalektike igre i rata, kako kaže S. Leovac, pa

do pretpostavki da se u ovom ciklusu radi o pobuni protiv mračnih i nepredvidljivih sila sudbine (K. Ostojić).

Možemo reći da se u tom buntu rađa šifra koju je potrebno rešiti ključem koji je za sada skriven ili je potrebno da ga svako od nas pronade za sebe, na pre svega, etičkom nivou.

Taj ključ se u velikoj meri može naći analizirajući mitološko-folklorni aspekt celokupnog Popinog opusa. Kroz romor simbola koji nisu potpuno jasni slažu se „cigle“ Popine građevine, novo merilo Čoveka nakon potpunog ništavila i uništenja.

Pretvornice, guje, krilatice, tute tutine, nigdine, belutak, tek je početak, osnovni materijal koji Popa slaže. Otvaranjem belutka iz njega izlazi Čovek, kao kad biolog, antropolog, arheolog, raspukne stenu, a iz nje izlaze novo-staro biće, fosilni predak. Srce postojanja.

Materijal koji se koristi su svakako i brojevi sa širokom paletom značenja koje nose. I Zbirka „Sporedno nebo“, donosi nam broj 7, sedam ciklusa po sedam pesama. „Sporedno nebo“ daje sliku sveta, njegovog stvaranja i postanka uzimajući u obzir i ljudsku dimenziju (Vesna Cidilko, Studije o poetici Vaska Pope, Službeni glasnik, 2008.)

Tragajući za onim koji će imati mudrost da kreira svet pronalazi Zvezdoznanca (paralela; videti o značenju Svetog Save u kontekstu Popine poetike), čija ostavština daje ključ za razumevanje romora i tugovanja čoveka. Pitanje je da li je i pesnik Zvezdoznanac i ostavlja li nam i on u amanet istinu predaka (pesme Zev nad zevovima, Skamenjeni odjeci, Mudar trugao, Zaboravan broj...) Na ovo pitanje, verujemo, na kraju će biti jasan odgovor.

Motiv broja u poslednjoj pesmi, a pogotovo nule, javlja se kroz magijsko pesničko bakanje:

„Delio se množio
Oduzimao sabirao
I uvek ostajao sam“

poznata je aluzija na narodne stihove :

„Kotile se množile se...“

Dakle, reč je o stvaranju sveta.

Isto tako, „Vučja zemlja“ je središnji, četvrti, ciklus zbirke „Vučja so“ (videti i značaj broja četiri kao centralnog broja ciklusa, pesma br. IV Pod zemljom). Popa pesnik predskazuje budućnost, Popa-Venconosac-Lučonoša – donosi istinu o svetu:

„Vidim sine zemlju našu raspetu
između četiri ocila
Na kojima vuk zube oštri...“

U „Skamenjenim odjecima“, svet grade odjeci:

Bilo jednom bezbroj odjeka
Služili su jednom glasu
Gradili mu svodove
„Skamenjeni odjeci“

I ovaj, kao i mnogi prethodni tekstovi oslanjaju se na melodiju bajke i bjanja. Motiv okamenjenja i pretvaranja u kamen tipični su za magijske radnje i kult žrtve (videti pesmu „Belutak“).

Okamenjenja, postajanje delom kamena ili kamene građevine čest je motiv u narodnom folkloru te i u književnom stvaralaštvu (Ivo Andrić: Na drini ćuprija, Legenda o Stoji i Ostoji, P. Džadžić: Mitsko i fantastično u delima Ive Andrića).

Jasna je Popina želja da se kroz vraćanje u srž, u pravreme, dosezanjem do prvobitne čiste istine, dosegne mogućnost za izgradnju novog sistema u kojem će pročišćen čovek egzistirati. Tajne šifre i simboli predstavljeni su kroz svesno odabran i strukturiran koncept. Prisutni su vekovni simboli vatre, pročišćenja kako kroz vatru, vazduh, tako i kroz zemlju i vodu. Reč je svakako o procesu individuacije. (Pogledati, Edgar Edindžer, Anatomija psihe: alhemijski simbolizam u psihoterapiji)

Kroz zbirke „Vučja so“, „Uspavana zemlja“, „Živo meso“, simboli su poređani u niz i koliko toliko prevodivi sa romor značenja na svakodnevnu čitljivost. Oni, verujemo, pokazuju osnovni koncept i nameru Popinog ukupnog stvaralaštva. Reklo bi se da je to deo Popinog svakodnevnog misaonog procesa – kako humanizovati starog „mrtvog Evropljanina“? Tako se u „Hodočašću“ kojim idemo „Sedam koraka prema severu“ sa „Sedam staraca hrastova“, „Sedam gugutki“,... gradi grupa simbola, cilj, gde ćemo pronaći odgovore, u pradomovini na severu, u pradomovini yukova – predaka Srba. Grupa simbola ukorenjenih u pesmama „Žiča“ i „Sentandreja“, samo su putokaz. Slika za kojom Popa traga otkriva se u ciklusu „Savin izvor“ i „Kosovo polje“.

Svakako bi bilo logično tvrditi da nastajanjem ideje za književno umetnički rad nastaje i npr. pesma. Međutim, stvaranje pesme ne znači i nastajanje njene ideje. U osnovi, to znači, da je novonastala pesma, u stvari, postojala pre nego što je zapisana, u večnoj ideji, arhetipu.

Pronalaženje identiteta kroz arhetipove

Sve slike u kolektivnom delovanju, Popa varira kroz različite istorijske teme zbirke „Kosovo polje“.

Motivi preuzeti iz hrišćanske tradicije su svakako novijeg datuma. Takvi, često su integrisani naknadno te su im i dodata naknadna značenja (npr. priča o Svetom Savi kao prapretku). Motiv Lazareve žrtve na Kosovu je samo deo tih naknadnih značenja.

Centralni mitski siže je prema D. Antonijeviću, kod Pope – solarni. Solarni mit u znaku krsta i žrtve. Međutim, motiv krsta i žrtve na krstu ne bi trebalo povezivati isključivo ili uopšte sa hrišćanskom tradicijom koja je znatno novijeg datuma.

Problematika identiteta i porekla u „Poklonjenju Hromom Vuku“ iz zbirke „Vučja so“ postaje osnova tematska ali samo tematska preokupacija Popinih pesama. Čista ideja o najzad humanom čoveku, kod Pope „čuči“ od početaka njegovog bavljenja pisanjem, a ideja je videli smo starija od svakog konkretnog stiha i iznetog sadržaja.

Iz sveta arhetipova on iznosi na svetlo, na sunce, ono najčistije u vidu Lučonoše, Venconosca, Zvezdoznanca, znakove zaboravljene mudrosti, simbole vekovnog trajanja, dokaze o postojanju večne memorije, i od toga, igrajući se kao dete sa planetom u rukama, pravi svoj sistem nove ljudskosti, novog čoveka. (videti I. V. Lalić, O poeziji dvanaest pesnika, Bgd. 1980.)

Popa je prepoznavao i dešifrovao lipov, pramaternji jezik koji romori neobičnim značenjima. Nalazi motiv Hromog vuka u liku Vučijeg pastira Svetog Save koji se smatra ekvivalentom čoveka, pretka Srbina.

Međutim, Bojan Jovanović ističe da je ovde reč o naknadno dodatom značenju i neadekvatnom tumačenju folkornog nasleđa (Bojan Jovanović, Duh paganskog nasleđa u srpskoj tradicionalnoj kulturi):

„Valja ovom prilikom istaći da je vreme slabljenja hrišćanstva bilo povoljno za obnovu predstave o starim bogovima, ali da je nedovoljno i pogrešno tumačenje o prenosu njihovih odluka na lik Svetog Save...“ „U odnosu na hrišćanski identitet, paganske crte u liku Svetog Save su plod narodnog kompromisa i regresije na neposredne elementarnije oblike religijskog života“.

Ono što svakako možemo tvrditi je, da je Vasko Popa stvaralac, vrač, koji kroz realnost postojanja njegovog stvaralaštva, sugestivno svojim stihovima deluje na čitaoca:

„Vršilac rituala, bajalica, vračara ili ukoliko to čini muškarac, onda bajač, vračar, izgovaranjem određenog teksta basme, pošaljilac je magijske poruke nečistoj sili oličenoj u demonu kao uzročniku bolesti“ (Lj. Radenković, Narodne basme i bajanja, 1982.)

Ne radi li upravo to Popa stihotvoreći, romoreći?

„ Po celu noć letiš nebom
I s crnim se ognjevima biješ
Za sunčevo nasleđe“
„Nebojša kula“

Iako je mogućnost interpretacija višestruka, pretpostavio bih na osnovu simbola roga, meseca, zuba vuka, četiri ocila... da Popa daje svetlu iskru čoveku i njegovoj mogućnosti opstanka.

Donji svet, smrt, guje, zmajevi, crni orao... hodanje unazad, nošenje kamena, razbijeni lonac... beskrajni lanac asocijacija, a cilj: kroz veru, predanje, čast, ljudskost, izgraditi božansko u čoveku koji je posrnuo, dosegnuti preobražaj kroz pretka (kao što hrišćani kažu, kroz Hrista), mitskog božanstva u nama. Kako bi se krenulo ka formiranju sistema Popinih simbola, neophodno je simbole pročistiti od savremene vulgarizovane nijanse, koja je nastala naknadnim učitavanjem značenja. Ta i takva značenja su služila, a i danas služe, raznim „teoretičarima književnosti“ za samopopularizaciju, te njihova mišljenja ne bi valjalo uzimati u ozbiljna naučno-teorijska razmatranja o književnosti Vaska Pope.

U zbirci „Vučja so“ motivu smrti, suprotstavlja na kosmičkom bojištu sunce kao izvor života. Popa kao učitelj pokušava da u nama izgradi sistem vrednosti koji će biti večita suprotnost mračnim krugovima u koje je svet zabasao.

Sutjeska se propinje kroz oblake
Sa suncojedom u koštac se hvata
„Sutjeska se propinje kroz oblake“

Emocija skrivena u belutku

Prateći niz Popinih putokaza, znakova kraj puta, mogli bismo primetiti da je reč o izgradnji gotovo novog religioznog sistema zasnovanog na izvoru srpskog narodnog verovanja. On se gradi i kroz čitanje. Kroz sistem asocijacija dok pokušavamo da razumemo značenje. Kroz katarzu. Putovanje mašte. U sopstvena sećanja, sećanja predaka, snove.

Ofra Ayalon kaže da je biblioterapija „staro isceliteljsko umeće u novom ruhu.“ Tom se metodom slušatelj obavija pričom, pazeći pritom na njihove želje i potrebe. Oni se ponesu sadržajem, poistovete s likovima te posredno dožive mnogo oslobađajućih emocija. Ayalon uočava šest

procesa potaknutih čitanjem priče ili pesme: identifikacija (poistovećivanje), projekcija i introjeksija, katarza, uvid, terapija poezijom te pripovedanje.

Slajući simbol po simbol pastir Popa nas uči, gradi novi pojam čoveka u novoj otadžbini, ali:

„Ova Popina projekcija ogradiće pojam otadžbine od svake prolazne, kratkotrajne, pragmatičke vulgarizacije“ (Damijan Antonijević, *Uspravna zemlja Vaska Pope*, 1976, IP „Bratstvo-jedinstvo“ Novi Sad).

Od Daboga, Peruna, kulta stvaranja, duša predaka, kamena, vuka, pastira Save, Hromog vuka, do države i univerzalnosti duha, do kosmogonije u čoveku i čoveka u kosmosu. Put, težak, trnovito Isusov, neimarski.

„Ako je mit jezik, a poezija se ostvaruje u jeziku, onda je svaki mit poetičan, odnosno poezija je deo određenog implicitnog mitskog sistema. Ali, mit nema razvojnu dimenziju u sebi, to je okamenjena imaginacija – školjka; poezija ostvaruje razvojni princip pesničkom imaginacijom u neprekidnom značenju“. I upravo je to Popa, biser u školjci koji isijava mudrošću, a snaga kojom sija katarzično deluje na onoga ko vidi i želi da čuje.

Ako bismo morali da nabrojimo osnovne stubove Popinog novog sveta u čoveku koji se preobrazio onda su to: „bratstvo među ljudima, realizovanje ljudskosti na celokupnom prostoru čovečanstva, životni elan i optimizam, afirmacija života, komunikacija sa ljudima kao uslov ljudskosti“ (Petar Milošević, *Poezija apsurd*). To je najsazetija moralna pouka Vaska Pope.

Na kraju

„Jezička realnost iza granice uma određena kao zaumni jezik prepoznata je u romoru, mitskom previranju onostranog i nastojanja da se ono odredi neologizmima i kovanicama. Natčulno iskustvo se jezički transponuje u iskustvo natčulnog. Magijske formule u basmama su u jezičkom kodu psihoterapijski metod isceljenja. Izuzetna moć ovog jezika nad svešću i razumom, svojstvena je bajanju koje ne ostvaruje svoj cilj fizičkim već prvenstveno psihološkim sredstvima. Za razliku od verbalnih obrazaca, narativnih struktura, koje imaju preventivno terapijsku funkciju, bajanja su arhaičan, neposredan način terapijskog delovanja“, kaže B. Jovanović.

Nije li upravo to Popino stvaralaštvo – „poezija terapija“? Zar nismo dobili lek po koji je on otišao za nas kroz vreme savladavajući za nas mračne sile? Nije li se i on žrtvovao za nas?

„Ukorenjena u mitu, pesnička imaginacija kao autentični način saznavanja sveta aktivira arhetipske obrasce koji u pesmi iskazuju svoju duhovnu moć. Isceliteljska snaga pesme potiče iz integriteta binarno opozicionih arhetipskih elemenata vezanih kako za semantičko polje pesme, tako i za njenu melodiju i ritam“ (B. Jovanović, Duh paganskog nasleđa u srpskoj tradicionalnoj kulturi).

КРИТИЧКИ ПРИКАЗ ПРИПОВЕТКЕ ГИ ДЕ МОПАСАНА ”БАДЊЕ ВЕЧЕ”

Налазио се у Нормандији код рођака, Жила. Био је одушевљен замком, његовом патином, старинским намештајем, усамљеношћу. Чуо се само ветар који је „јурио“. Спавали су дрхтећи од хладноће. Претходно накупивши топлоту уз камин који се налазио у једној соби. Ветар је допирао са океана, кров је „цвилео“ од неподношљиве зиме.

Слушкиња их је подсетила да је да је данас Бадњи дан. Звоно је звонило цео дан. Али звонило је и из још једног разлога. Умро је чича Фурнел. Човек који је доживео сто година. Одлучили су да да посете те јадне људе. Прво су отишли у цркву на службу. Небо је било препуно звезда.

Затекли су покојниковог унука и снају како вечерају. „Био је стар. Није имао овде шта да тражи“ – рече снаја. Хтели су да виде леш тог стогодишњака. Сељаци се видно узнемирише. Тишина и непријатност се осећала. Рекоше да он није више у својој соби. Жена је склонила тањире, и подигла плочу са које су јели. Видели су један замотуљак где су извиривале глава и ноге.

Његов унук и снаја су вечерали на њему. Објашњење је следило. Имају само један кревет. Откад се разболео, они спавају на земљи. Њему кревет више не треба. А да они, живи, треба да спавају у топлоту. Жил, љутито изађе а „ја сам се смејао до суза“.

Заиста ситуација у којој су затечени је заиста трагикомична. С једне стране борба за сопствени живот а са друге безосећајност према мртвом човеку. Шта одабрати?

Да ли се љутити или смејати?

Да ли је човек који је још јуче био жив, био човек достојан људскости а данас део неживе природе, ствар према коме се тако и опходе. Сада је небитно где је, и за шта служи. Али једну истину су заборавили. Његова душа је и даље жива, ко зна где. Бар у срцу свог унука свакако.

Да ли је нагон за одржањем живота људско најјаче осећање?

Да ли треба испоштовати људско тело које је живело сто година и кроз чије тело је живео дух Божји, и самим тим потврђивао своје постојање. Његово тело је део неживе природе али његова

душа живи даље, вративши се оданде одакле је и дошло. Зар сада то неживо тело постаје ништавна ствар, зар његов дух ни мало не живи у његовом унуку? Зар је сада само сто на коме се једе? Понижавајућа улога људског живота на земљи је достигла у овој ситуацији свој максимум, граничећи се са гротеском, са смешним. Да ли људски живот вреди живети и зашто, када ће и унук и снаја ускоро бити слични свом деди.

Наравно, овде је оправдање за такво виђење људског живота, борба за сопствени живот, људски нагон за одржањем живота, донекле помогло да схватимо поступке ових људи. Али када би се ти људи запитали „зашто то раде“ можда би схватили да ће једнога дана бити без Божјег живота у себи. Ствар.

Мопасан отвара питање, вреди ли људски живот на земљи. Наше тело јесте пропадљиво, гризући га полако дан за даном, али дух не. Да ли вреди живети и тиме потврдити да у нама живи Божји дух? Да ли смрт затвара сва питања о смислу живота. Није ли можда довољно живети сто година телом и тиме уздизати и уживати у бесконачном Божјем духу сво време, у љубави, душевном благостању које нам душа пружа. Да ли је то довољан разлог живети на земљи ограничено време.

Његов дух ће још сигурно дуго живети у духу унука, док год прошлост живи у њему као део њега самог, или ко зна где. Да ли је заиста човек после смрти ствар на којој се вечера, или је дух људски вечан? Пролазност је видљива, али вечност не. Она је јача од онога видљивог. Можда дедина вечна душа сада посматра свој леш у срамној улози и недостојном опхођењу. Његово тело и душа нису доживели последњи опроштај на земљи. Божје присуство у његовом телу није испоштовано. Сто година није било довољно да се и духу и телу ода пошта, значај.

Човекова хуманост је затајила.

Није случајно што се приповетка зове „Бадње вече“. Тада се рађа Божји син у људском телу, да спасе и промени људе да се освесте, просветле и живе Божјим животом и благостањем, да их живот у љубави, поштовању спасе од моралног пада.

Управо то вече је морал и значај једног људског живота унакажен, од стране неморалних људи. Да ли ће се човека душа заиста просветлила? Мислим да сви знамо одговор на ово питање.

Dino Hajdarević

SVE SU PITE PITICE, AL' BUREK JE...

Priča Nikole Šimića Tonina *Umro burek na Bašćaršiji*, napisana u prvom licu u formi pisma, na satiričan način progovara o nekoliko aktualnih problema bosanskog podneblja.

Pismo bratu u Njemačku, odnosno *Švabiju*, piše brat iz Bosne i Hercegovine i tuži se kako mu iz Njemačke šalje sve manje novaca. Naime, brat iz BiH i njegova obitelj čuvaju imetak što je krvavim *žuljima* brat u inozemstvu stekao da mu to:

...ne razvuće mahnita svjetina k'o Alajbegovu slamu.

Silno mu se i besramno umiljava, a ne zaboravlja ni riječi samohvale: *Dragi brate moj: vrijedni, poštenu, pametni... kao što sam ti i sam: vrijedan, pošten i pametan*, te kako pismo odmiče navodi sve neosnovanije razloge zbog kojih bi mu trebao slati više novca. Nesvjestan vlastitih proturječja, brat iz BiH posebno ističe nesebičnu požrtvovnost sebe i njegove obitelji, koji su se radi što boljeg (o)čuvanja bratove imovine ostavili svakog posla i uskratili svakog sticanja vlastitih dobara! Na račun potonjeg želi da mu se to - *po Božjoj pravdi* - pošteno nadoknadi.

Kako bi ga uvjerio u svoje tvrdnje otvara mogućnost uzurpatorskog djelovanja iz redova buduće obitelji brata iz Njemačke – njegove buduće žene, *oštrokonđe* koja ga može biti okreće protiv vlastite krvi. Argumentacija i paradoks koristoljubivih konkluzija dosežu svoj vrhunac u središnjem dijelu pisma kada nakon svega brat iz BiH izjavi:

Sve smo mi to zavrijedili dan noć plizući po tvom da se tko drugi ne useli, ne unese guzicu, te nam ne daješ svoje, već nam daješ naše.

Potom piše o novostima iz sela i općenito Bosne i Hercegovine, koje se raspedaju u nizu nedavnih tragičnih događaja (poplava), obiteljskih nedaća (prevara) i novonastalih kulturoloških promjena na planu jezičnog izraza (burek). Pripovijedanje potonjih životnih tegoba – *novina* – olakšano je prepoznatljivim bosanskim humorom koji svaku tragediju razblažuje smijehom, umanjujući težinu ozbiljnosti događaja iako ne rješava sam problem. Tako je neki dovtljivi Emko doveslao do poplavljene Emkine kuće i na tabli obješenoj na ogradi dovorišta na kojoj piše "Pazi ljut pas" dopisao "morski"; muž kojeg je žena prevarila s nekim fratrom minirao i digao u zrak vlastitu kuću da mu žena po rastavi braka ne dobije išta, a sam brat iz BiH na kraju

pisma primjećuje stanovite promjene u Sarajevu te sarkastično zaključuje – *umro burek na Bašćaršiji!*

Tema se nameće kao satiričan osvrt na postepenu, ali sve vidljiviju moralnu i ekonomsku propast bosanskog čovjeka te postepeno nagrizanje žive i specifične bosanske kulture koje je simbolu u ovoj priči - burek. Na potonjim se tematskim stupovima izgrađuje i značenjski, odnosno idejni sustav priče.

Inertni bosanski čovjek eksploatira radišnog brata u Njemačkoj licemjerno ističući svaki razlog da se njegova eksploatacija nastavi, jer se navikao na poprilično bezbrižno uživanje bratovih plodova rada. Čuvanje ognjišta vuče za sobom specifične životne tegobe no to ipak nije razlog da se potpuno zapostavi osmišljavanje vlastitih načina privređivanja koji će biti neovisni o Drugome. U tom smislu autor sugerira potrebu za akcijom, konkretnim djelovanjem te kritičkim promišljanjem o situaciji koja je zadesila bosanskog čovjeka u ekonomskom pogledu. Inercija bosanskog čovjeka očituje se i na planu očuvanja kulturne baštine pa brat ističe:

Sad poručiš burek, a on te sve i jedan pita, a ona te sve i jedna, s čime?

Umro burek na Bašćaršiji!

Burek je, kao dio (gastronomske) kulturne baštine, došao u bosansko podneblje širenjem Osmanskog Carstva te je tradicija pripreme bureka pustila svoje korijenje i u bosansku zemlju. Burek je jelo turskog porijekla, a prema Abdulahu Škaljiću (1966.), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo (str. 154 – 155), označuje *mesnu pitu koja se spravlja tako da se u tanko razvijene jufke zamotava s lukom isjecano ili mljeveno meso. Burek u "gužve" je ako se jufke savijaju, a "polagani" ako se meso stavlja između cijelih položenih jufki*. Sama riječi perzijskog je porijekla (būrek) koja je vremenom prešla u turski jezik (börek) u značenju – *pita uopće*. Ipak, kao što je vidljivo iz rječničke definicije, iako znači „pita uopće”, u bosanskom podneblju burek znači samo pitu s isjecanim ili mljevenim mesom s lukom. Sve ostale pite, pita sa sirom, pita sa zeljem, pita s krumpirom, pita s tikvom imaju svoje nazive i to redom: sirnica, zeljanica, krumpiruša i masirača. Reći dakle burek sa sirom, iako burek izvorno znači „pita”, za bosanskog je čovjeka potpuno krivo i, zapravo, na neki način svetogrdno, odnosno kulturocidno. Zanimljiva je u tom smislu izreka - *sve su pite pitice, al' burek je pitac*. Što dovoljno govori o emotivnoj privrženosti bosanskog čovjeka

dotičnom jelu, dakle vlastitoj kulturi; na isti način kao što je Slavonac privržen kulenu, Dalmatinac pršutu, Poljak boršču, Španjolac paelli ili koji drugi etnos kojoj drugoj deliciji karakterističnoj za određeno podneblje preko koje se odražavaju segmenti kako regionalnih tako i nacionalnih kolektivnih identiteta.

Burek je u priči tek motivator, signalizator određenih društvenih devijacija – razvlačenje Bosne i Hercegovine i kulture Bosne i Hercegovine kao Alajbegove slame¹. Pomalo se nagrizava specifičnost bosanskog podneblja, a Bošnjko ne *haje* pa burek naziva „burek s mesom”. Svojom inercijom i sam Bošnjko, onaj koji bi se najviše trebao brinuti za svoje podeblje i svoju kulturu, razvlači burek i Bosnu i Hercegovinu kao Alajbegovu slamu, pa ta ista Bosna i Hercegovina biva nečija, svačija i ničija. A tko će se birnuti za Bosnu i bosansko ako ne Bošnjko? Brat iz Njemačke?

Budući se ipak radi o „smrti” bureka na Baščariji, „krivac” tome može biti turizam koji potiče fluktuaciju inih etniciteta, kultura, jezičnih varijanti, a koji je opet jedan od ekonomskih stupova Sarajeva u kojem se Baščaršija nalazi. Prema tome, kako svaki čovjek ima primarnu potrebu da se prehrani i da tu hranu nekako nazove/imenuje, hrana i jezik su među prvim indikatorima određenih promjena, uključujući onih jezičnih koje su u ovom slučaju došle izvana i onih društvenih koje dolaze i izvana i iznutra. Međutim, bez obzira što se označitelj (burek) u odnosu na druge kulture izmijenio proširkom „s mesom”, ozačeno, tj. jelo burek uvijek ostaje burek. Dosjetkom „usmrćenja” bureka autor zapravo apelira na očuvanje jedinstvene bosanske kulturne baštine te ujedno provocira jer traži reakciju. Budi iz fatalnog sna. Sugerira akciju, zauzdavanje inertnih i egoističnih navada bosanskog čovjeka koji sve više liči na karikaturu te zagovara da ta karikatura napokon dobije – (ob)lik.

Jezik priče obilježava izrazit narodni govor lišen standardne ijekavice, natrunjenog različitim jezičnim elementima. Pronalazimo: ikavicu (*majčinsko mliko*), šćakavštinu (*godišće tvoje*), turcizme (*mahala, dunjaluk*), umekšan izgovor palatala (*razvuće mahnita svjetina*), ispadanje samoglasnika (*stekao > steko; kao > k'o; imao > imo; kazati > kazti; zbrisao > zbriso*), spajanje dvaju inače odvojenih

¹ Alajbegova slama je imovina bez gospodara; ono s čime svatko može raditi što god hoće. Sinonim je za ono što nema vlasnika, o čemu nitko ne vodi računa; ono što je svačije i ničije.

leksema u jedan (sve četiri > *svečtetvere*; kome ćeš > *komeš*) , arhaizme (*vascijeli, jedared*) te ulančavanje izraza u tautološki niz u svrhu isticanja čega (*Pošalješ ti i sadekaderce, gdjekad i što-šta, ma ne više tako redovito...*). Specifični narodni izraz figurira kao amalgam različitih jezičnih idioma i turcizama što ponovo govori o specifičnosti bosanskog jezičnog izraza i bosanskog podneblja. Isti narodni govor opravdava i upotrebu vulgarizama kojima se autor na pojedinim mjestima služi u svrhu što vjerodostojnijeg ilustriranja dotičnog.

Pripovijedanje je izvedeno u prvom licu (Ich-form), a sam je pripovjedač brat iz Bosne i Hercegovine. Odabirom prvoosobne perspektive autor je svjesno odabrao umanjenu razinu objektivnosti, ali je povećao razinu „objektivne” emocionalnosti/pristranosti koju gaji spram bosanskog podneblja.

Likovi u priči su plošni i o njima ne doznajemo gotovo ništa, ali je simptomatično što niti jedan spomenuti lik - izuzev Emka i Emke čija su imena dovoljno neodređena poput Petra i Petre ili Hrvoja i Hrvojke, a autoru su poslužili radi lakšeg pripovijedanja - nemaju imena. Autor je time izbjegao etničko i/ili vjersko označavanje i obilježavanje likova kojima je matična zemlja, ono isto majčinsko *mliko* koje ih je odgojilo – Bosna i Hercegovina. Odabirom obraćanja brata bratu autor veoma vješto i zapravo oduševljavajuće jednostavno progovara o zadanoj geografskoj, povijesnoj, kulturnoj i ljudskoj međusobnoj povezanosti te sugerira prijeku potrebu da se ta povezanost ponovo osvijesti i uspostavi u vidu očuvanja bureka na Bašćaršiji, dakle kulture Bosne i Hercegovine, same Bosne i Hercegovine i svekolike njezine šarolikosti jezičnog izraza, kulture, etniciteta i religijskih pripadnosti koje je čine onime što ona doista jest: specifični multietnički, multikonfesionalni i multikulturalni - PITAC!

МУШКИ ЛИКОВИ У ТАСОВОМ „ОСЛОБОЂЕНОМ ЈЕРУСАЛИМУ”

Тасов „Ослобођени Јерусалим” је у тесној интертекстуалној вези са “Илијадом”. Структура и стилско обликовање сцена у многоме су слични. Карактеризација, са друге стране, битно се разликује од оне коју проналазимо у Хомеровом тексту.

Главни лик је вођа хришћанске војске, краљ Гофред. Појављује се још и као Војвода од Булоња, Булоњ итд. Хомеров лик, који би одговарао Гофреду по улози у тексту, свакако је Агамемнон, међутим, њихове особине и мотивација потпуно се разликују.

Мотивација Агамемноновог похода, могла би се поделити на повод, односно експлицитну мотивацију, и узрок, односно имплицитну мотивацију. Повод је наравно част његовог брата Менелаја. У узрок би се могле сврстати жеља за влашћу, материјална добит, моћ итд. Код Гофреда, не постоји имплицитна мотивација. Његов једини циљ и мотивација је да ослободи Христов гроб.

Гофред добија задатак од самог Бога, што је још једна битна разлика у односу на “Илијаду”. Агамемнон нема подршку свих богова, чак ни већине. За свет богова много је битнији Ахилеј, него Агамемнон. Гофред је апсолутни фаворит код једног јединог правог Бога.

По природи налогодавца, јасно је да Гофредов задатак не подразумева било какав интерес или материјалну корист. Пред њим је мукотрпна борба за сопствени живот, живот војника, и слободу Христовог гроба. Гофред свесно подноси жртву. Он не тражи други избор, којег као и да нема. Тасо поставља почетак епа тако да је Гофред и његова судбина апсолутно детерминисана. „Залуд се пакао диже” каже Тасо, јер Гофред ће свеједно ослободити Јерусалим.

Јако битно је и то на основу чега је баш Гофред изабран од Бога. „Власт, благо, слава, занимају га мало”. Гофред није човек који се предаје страстима. Његова вера, воља и пожртвованост издвајају га од осталих. Управо зато он је достојан да буде носилац једног заиста светог похода. Гофред мора бити такав јунак због саме суштине похода, као и Агамемнон. Хомер ни у

једном тренутку не фаворизује хеленски циљ, чак му не придаје ни епитет праведног. Оба лика осликавају оно што воде.

Покретачке снаге Булоња врло су очигледне већ из самог почетка епа. Што радња више одмиче, оне су све јасније и присутније. У складу са њима, војвода ниже потезе који постају пресудни за ток радње. Гофред не жели да губи време, он одмах окупља војску која ће кренути на Јерусалим. Свестан је да непријатељ јача сваким изгубљеним тренутком. Одлучност и искреност искачу у први план.

У поход се креће одмах пошто је Гофред и званично изабран од војске. Он одлучно креће напред. Ни у једном тренутку у делу, Гофредова одлучност неће бити исхитрена, већ напротив правремена. Једино тензија појединих ситуација у делу привремено прикрива правременост Гофредових одлука. Искреност такође игра важну улогу у упознавању читаоца са ликом Гофреда. Војвода је кроз цело дело врло отворен са војницима по питању мука, смрти и свега што ће заједно преживети пре коначне победе и ослобођеног Јерусалима.

Јерусалимом влада краљ Аладин. Тасо га при првом представљању приказује као скоро параноидног, и врло окрутног владара:

„Аладин, краљ, јер тако њега зову,
господар нов, у вјечном живи страху”

Упоредимо ли Аладина са Хектором, наилазимо на велике карактерне разлике. Прва је у храбрости. Хектор достојанствено носи титулу принца Троје. Он је херој, који се стара о свом граду и становницима. Са друге стране, Аладин се осећа несигурно између зидина Јерусалима и прилично је неповерљив према сопственим грађанима. Због мешовитости народа и вера, његова сумњичавост још више расте, као и урођена окрутност због надолазеће хришћанске претње.

Потпуно супротно од Хектора, који се под директном претњом Ахејаца осећа још сигурније близу својих Тројанаца. Друга битна разлика је у хуманости. Хектор је хуман ратник, много хуманији и од Ахилеја и од Аладина. Дело сугерише мноштво фактора који мотивишу Аладинову окрутност. Страх, борбу са хришћанима, и пишчеву потребу да непријатеља хришћана прикаже као етички инфериорног могуће је навести и

као повод окрутности, међутим, много је више узрока протканих кроз текст.

У поређењу са Хектором, истиче се фактор родитеља, односно узора. Хектор поред себе има свог оца Пријама. Као јако моралан и мудар човек, Пријам доприноси Хекторовим добрим одлукама. Аладиново васпитање, као и очинска фигура потпуно изостају из текста. У тренутку када се упознајемо са Аладином, његов саветник је чаробњак Исмен. Тасо Исмена описује у неколико стихова:

„Исмен, уз мрмљај песме што је знао
чак Плута да у царству застрашује,
код злих да дела демоне му зове,
дрешу их, веже ко праве робове.
Кришћанин беше, сад Алаху се клања,
ал’ први обред још му у памети,
штавише, оба закона с незнања,
богохулно он раби и ремети”

Исменов негативан утицај на Аладина, али и све остале, је очигледан када видимо епизоду са Олиндом и Софрониом. Трагика ових младих љубавника оставила је дубок утисак на окупљен хришћански свет, па чак и на самог Аладина. У Аладину се рађа искра милости, али она није довољна да преовлада, све док не дође Клоринда. Агон Клориндиног и Исменовог утицаја избија из следећих стихова.

„– Исмен нек даље чаролије реда
све, оружја је моћ то његова цијела,
ми витезови не знамо до мача,
то нам умјеће, то нам наду јача -
ушут је, милости иако доходи
тешко до срца царева, ал жели
њој удовољит, разбор да угоди”

За разлику од Аладина, Гофредова стабилност и доследност се не доводе у питање. Краљ Египта шаље Гофреду најлукавије и најспретније говорнике не би ли га убедили да се повуче и прекине припреме за опсаду Јерусалима. Гласници Алет и Аргант нуде Гофреду помоћ да учврсти своје нестабилно царство, као и низ аргумената за прекид борбе. Предвиђање глади и смрти није ни близу довољно да Гофред промени одлуку. Он их одбија, и испраћа уз дарове и витешке речи:

„кришћане да би ропства избавили,
ту милост Бога стећ да нам је моћи,
нит ће кад за циљ такав тешко бити
час свијета, живот, царство изложити,
јер није страст да славе нас узбуди
земске на потхват, да нас је водила,
већ рука тога што у срца крута
продире благо, и мекша смрзнута”

Гофред је можда једини мушки лик у целом епу који поштује принцип доследности, осим Аладина који је доследно недоследан. То је зато што једино кроз призму Гофредове личности и његове воље, божја воља може апсолутно да делује. Ни један други лик не испуњава критеријуме за то деловање. Скоро да нема јунака у делу, који бар у једном тренутку није попустио пред магијом, хедонизмом или некаквом љубавном авантуром.

Војвода је једини доминантни карактер у односу на радњу. Чак и кад је рањен и приморан да напусти битку, он се чудесно опоравља и опет успоставља доминацију. Када је Гофред присутан не поставља се питање шта ће се догодити. Сваки други лик је подређен радњи и тежини ситуације у одређеној мери, што је најбоље потврђено у епизоди са чаробницом Армидом.

Остале карактере краси битно несталније понашање. Од хришћанских јунака највише се идвајају Риналдо и Танкреди. За разумевање ових јунака, морају се испитати њихови међусобни односи и разлике са супротстављеним јунацима Аргантом и Солиманом. Односи између Риналда и Танкредија су по свему јако пријатељски, што се најбоље види у две ситуације. Прва је Танкредијево упозорење Риналду после убиства Гернанда; друга, Риналдово ослобођење Танкредија од Армиде.

Јасно је да се ови јунаци међусобно помажу у тренуцима највеће слабости. Ситуација код муслимана је обрнута. Аргант показује озбиљну љубомору према Солиману, због које отпочиње низ двобоја са Танкредијем, односно Рајмондом итд. Њих двојица су један уз другог једино у борби, приморани заједничким непријатељем. Тасо, како би показао да је Ислам погрешна вера, карактерима додаје особине које изгледају узалудно. Танкреди, који изостаје из битака и двобоја, када је присутан, довољан је да одбије Солимана и Арганта заједно, иако су они све време

посвећени само борби. Риналдо на крају успева да убије Солимана.

Чини се као да су искрена храброст и прави циљ главни недостатак муслиманске војске.

У дванаестом певању, Танкреди трагично убија своју неостварену љубав Клоринду. Аргант је имао прилику да је спаси, што је она као његов најближи саборац, више пута за њега учинила. Он то не чини, већ бежи иза зидина града, остављајући је свом највећем супарнику поред Солимана – Танкредију. Тек после њене смрти, он се заклиње на освету, правдајући себе речима:

„Што ја не рекох, учиних? Молио како сам краља, да да отпријет врата?”

Прилика за искупљење, међутим, не пружа се ни једном муслиманском јунаку, док је код хришћанских, напротив, искупљење доминантан мотив. Танкреди се искупљује за свој изостанак кроз истицање у борби. Риналдо, као пандан Ахилу, то чини кроз ослобађање магичне шуме и Армидиних витезова. Да би искупљење могло бити испуњено, потребан је опроштај. Риналдо пре него што је ослободио магичну шуму, прво је морао по опроштај Гофреда, па опроштај и прочишћење од Бога.

Интеракција јунака са Богом има потпуно другачију природу од оне у Илијади. Хомерови богови на почетку заузимају стране, али су ипак и они потпуно подређени Судбини, односно Фортуну. У Тасовом случају, Судбина и Бог, морају бити на истој страни. Једине оностране силе које помажу Сараценима су ђаволи. Узалудност њихове храбрости и борбе против бога је очигледна, што Тасо на више места истиче.

Предодређеност постоји, али је она другачија него код Хомера. Не постоји јунак у делу који је судбински детерминисан као Ахилеј. Риналдо, којег са Ахилејом повезује срџба, није изабрао да умре млад. Он је у походу, не из личне побуде, већ због славе коју подразумева ослобођење Христовог гроба. Због тога Риналду недостаје трагичност коју поседује Ахилеј.

Цело дело је много мање трагично од Илијаде. Бол који се све време провлачи кроз Хомерово дело, замењен је притиском који је на Гофреду. Борба добра и зла у којој нужно побеђује добро, што се антиципира на почетку, неизоставно доводи до губитка трагичности. Са јунацима Хомеровог епа можемо да

саосећамо у току радње, чак и да навијамо за једну или другу страну, док су Тасови ликови лишени напетости. Разлика је управо у ономе за шта се зна да је детерминисано. У Илијади је суђено да страда истински херој, вредан дивљења. Чак и ван текста, сазнање о Ахиловој прераној смрти нас потреса. У Тасовом делу, на крају страдају муслимани, антихероји. Задовољство и олакшање су једине емоције које осећамо.

Та разлика нераздвојиво је повезана са самим циљем и тематиком дела. Хомерова инвокација усмерена је на Ахилев гнев према Агамемнону, „штоно Ахејце у хиљаде ували јада”. Дакле, Хомер не наводи на почетку рат као узрок јада и невоља, већ Ахилејеву срџбу. Тројански рат је сурови оквир за драму која ће се развити између ликова и у њиховом унутрашњем свету. Тасов увод потпуно другачије утемељује дело од Хомеровог.

„Оружје певам побожно, војводу,
гроб који силни Криста ослободи,
много у славном претрпи походу.”

Ослобођење Јерусалима се одмах антиципира.

Двадесето певање је само завршни чин, где четири највећа хришћанска јунака убијају своје противнике. Танкреди убија Арганта изван зидина града, далеко од очију војске, чиме га потпуно декласира као јунака жељног славе и освете. Аладин гине као кукавица од руке Раимонда, кријући се у кули, као што се током целог дела крио иза зидина. Риналдо убија страшног Солимана који је пред крај потпуно сломљен. За разлику од Арганта који и на самрти прети, Солиман се достојанствено мири са својом смрћу. На крају, Гофред усмрћује Емирена, вођу египатске војске и тиме доноси својој војсци коначну победу и ослобођење Јерусалима.

Трагичност изостаје јер се стиче утисак о заслуженој смрти муслиманских јунака. Еп се завршава као што је и најављено. Гофред, као отелотворење похода, затвара еп, доводећи своје саборце до циља – слободног Христовог гроба.

MORALISTIČKI KOMENTAR U MOL FLANDERS

Kako u svakodnevnom životu gledamo na moral? Šta u našem jeziku to uopšte znači? Nije li od samog morala licemerno to što se savija pod naletima novih vremena i tabua? U definiciji morala, ako je prihvatimo kao istinitu kaže sledeće: Moral je pojam koji označava ono što se u ljudskom ponašanju i običajima prihvata kao valjano i dobro; to je skup, ureden sistem normi ljudskog ponašanja². U etici su prisutne različite pretpostavke o karakteru morala. Neki etičari smatraju da se, shodno ljudskoj prirodi može umskim ili razumskim putem izgraditi i uspostaviti univerzalni sistem normi ljudskog ponašanja koji bi važio na opšti i nužan način *a priori*, nezavisno od datih istorijskih i socijalnih okolnosti. Ukoliko se to ne bi postiglo, po tom stanovištu, bilo bi moguće barem razlikovati ono što je u nekom sistemu normi opšteljudsko i trajno važeće od onoga što je važeće sa nekog specifičnog, posebnog stanovišta. Prema drugom mišljenju, sistemi normi ljudskog ponašanja ne mogu se veštački oktroisati, oni su posebna sfera (duhovne) stvarnosti ili kolektivne svesti i, kao takvi, uvek su partikularni. U tom smislu, moral je uvek skup pravila ponašanja jedne određene zajednice, koja može biti posmatrana na nivou jednog naroda, jedne klase ili posebne organizacije kao i na nivou profesija i sl. Moralne norme kao i statusni simboli iako funkcionišu na isti način u svim kulturama, su često različiti u istim.

Dakle, možemo zaključiti da shvatanje morala može biti individualno na različitim nivoima. Ono što bi se moglo uzeti kao činjenica je da svako od nas zahvaljujući vaspitanju i kulturi u kojoj smo odgajani ima u sebi jednu moralnu crtu koja je tu ako ne da nas spreči da počinimo nešto nemoralno onda barem da služi da u svojoj svesti razgraničimo postupke na moralne i nemoralne.

Problem nastaje kada se naš individualni moral, ono što mi mislimo da je dobro ili barem dozvoljeno, sukobi sa kolektivnim moralom društva ili zajednice kojoj pripadamo. Šta se dešava kad se naš lični moral usprotivi kolektivnom koji je dobrim delom uslovio naš individualni moral?

² *Mala enciklopedija*, Prosveta, Beograd 1986

U svojoj knjizi *Negativni junak* Nikola Milošević se bavi pitanjem junaka književnih dela koji su na razne načine ispali iz etičkih šina stvarnog, čitaočevog sveta i fikcionalnog sveta iz knjige, te se stoga mogu okarakterisati kao nemoralni ili sumnjivog morala. Jedan od takvih junaka je upravo naša junakinja Mol Flanders iz istoimenog romana Daniela Defoa. Roman *Mol Flanders* napisan je u prvom licu kao pripovest žene u Engleskoj 17. veka. Ona pripoveda o svom životu punom prepreka u kome prolazi kroz šest brakova iz kojih dobija trinestoro dece od kojih ni jedno nije zadržala, da bi se na kraju prepustila lopovskom životu i dovela sebe pred vešala kojih se jedva spasila. Za njen život teško da bi se moglo reći da je moralan, ali ipak čitaoc oseća određenu dozu empatije i ne želi za Mol Flanders kraj kakav je ona možda i zaslužila ako bismo slepo pratili etička pravila (koja su kruta, malopre sam pomenuo licemernost morala koji je fleksibilan i vremenom prolazan). Čitalac ne želi da ona završi na vešalima niti bude kažnjena za svoju poročnost.

Tim fenomenom se bavi Nikola Milošević. Smatra da privlačnost negativnog junaka leži u piščevoj specifičnoj etičkoj kalkulaciji³ kojom nas, kao čitaoce i saučesnike negativnog junaka, suptilno vodi ka tome da opravdamo junakove zločine (deo smo junakovih zločina jer im pasivno prisustvujemo a ne činimo osudu). Jedna od glavnih tehnika pisca koju prepoznaje je „advokatska” koju autor koristi kada želi da nam približi svog junaka i da ga moralno opravda kao što to advokat radi za svog klijenta pred sudom. Za razliku od prve tehnike koja polazi sa moralističkih pozicija ova „advokatska” polazi od humanističkih nastojeći da nas učini popustljivim i velikodušnim, odnosno humanijim nego što bi smo to bili sa vanknjiževnim zločincem. Oba ova tumačenja, po Miloševiću, zasnivaju se na pretpostavci da pisac brani negativnog junaka apelujući na (ne)idelane strane čovekovog bića – moral i humanost. Tako pravdajući negativnog junaka, čovek pokazuje ono što je dobro u njemu samom.

Sa Mol Flanders imamo specifičnu situaciju utoliko što nam prisac obraća kroz nju pa tako dobijamo utisak da je ona sama svoj advokat, samim tim je bolji advokat ako mi prisustvujemo njenim (ne)delima a ona

³ N. Milošević objašnjava da etička kalkulacija podrazumeva da se nemoralnost prestupnika iskupljuje kajanjem negativnog junaka. Po autorovom mišljenju to čitaoca dovodi do opraštanja i saosećanja. (Nikola Milošević, *Negativni junak*, Betra, Beograd 1990)

uspe da se odbrani. Tome u prilog ide i njen karakterističan diskurs kojim ona jasno pokušava da se opravda. Naime, ona svojim izlaganjem apeluje na čitaočevu humanost i moral a da pritom sama ne pokazuje nikakve odlike moralnosti. Ja bih to prepoznao kao specifičan vid sofizma, ali urođenog. Moralistički komentar u Mol Flanders nije ništa drugo do jedan deo njene specifične odbrane i stoga je potrebno tu odbranu razmotriti.

Situaciju možemo da posmatramo i iz ugla u kome ona, prestupnica sa dosijeom u Starom Bejliju i Nju gejtu pokušava da se od tih pravnih akta koji svedoče o njenoj krivici odbrani ovom ispovešću koju sama piše. Tako bi se moglo reći da je ova knjiga zapravo priznanje o krivici, pravdanje i odbrana pred sudom čitaoca.

Prvo opravdanje za svoj pad daje nam već na samom početku:
...moja me je taština upropastila.

Nakon toga opravdanja se samo ređaju: strah od bede, loš položaj žene, potreba za sigurnošću...

Još jedna od olakšavajućih okolnosti koja doprinosi tome da čitaoc sažaljeva Mol kada strahuje od mogućnosti vešala je činjenica da nju hapse zbog sitnog zločina, naivnog, koliko to krađa može biti.

Jedan psihološki dobro realizovan trik u odbrani Mol je to što ona sama sebe postavlja kao negativni primer a svoje postupke označava kao nešto što onaj ko njenu pripovest čita nikako ne bi smeo uraditi. Znam da su paralele između ove dve knjige u najmanju ruku problematične, čak vrlo diskutabilne, ali u Kamijevom *Strancu*, imamo zanimljivu rečenicu koje sam se setio pri čitanju Mol Flanders : *Krivac sam, ja to ispaštam i od mene se više ništa ne može tražiti.* Istu rečenicu bih mogli čuti iz usta Mol Flanders al u nekom, drugom posebno kontekstu. Ona kaže:

Tako sam pošla u propast bez najmanje brige, i evo sam valjana opomena svim mladim devojkama čija je taština veća od njihove vrline.

A to je samo jedan od mnogih saveta koje ona putem svog lošeg primera upućuje čitaocu apelujući na njegovu moralnost.

Digresija: Metod koji autor koristi je takođe nametanje morala kroz ovakav lik, što je jako vešto. Dete ćete naučiti da se boji vatre kada ono samo uvidi da je vatra vrela. Jako vešto, obzirom na to da se u isto vreme i saosećamo sa Mol. Setimo se Robinzona koji postavlja stubove morala po svom nahodanju i pristrasnom sećanju na civilizaciju.

Na taj način mi dobijamo utisak da ona zapravo nije toliko negativna i nemoralna jer je svoje nemoralnosti svesna i ne podržava je. Tako se čitaocu stavljaju vodice te on naveden Molinom samoodbranom

može da previdi da je njen zločin utoliko veći što ona znajući da čini zlo nastavlja sa time. I sam Defo tvrdi u predgovoru kako se radi o autentičnim memoarima žene čiji je životni put bio veoma šarolik, pa bi upravo zbog svojih zastranjivanja trebao služiti čitateljicama kao opomena da same ne pokleknju pred sličnim iskušenjima.

Jedan od glavnih agurmenata kojima se Mol brani je težak položaj žene u svetu u kome dominiraju muškarci.

Mol Flanders je žena koja teži ka materijanoj sigurnosti. Smatra da je siromaštvo prokletstvo vrline a lepota uzrok poroka. Njen ideal od detinjstva je oslobođenje od bilo kakve vrste materijalne zavisnosti. S obzirom na prilike života u 17. veku s pravom možemo postaviti pitanje da li je i kako žena mogla sama preživeti poštenim radom. Isto se pita kad razmišlja o novoj udaji pošto joj je muž pobegao od poverenika. Ona nas zapravo izveštava da su venčanja posledica smišljenih planova, interesa, trgovine, a da ljubav u tome nema udela, ili tek vrlo malo.

Nakon što ovo kaže mi zapravo primećujemo koliko je Mol emancipovana pa makar i po cenu morala. U modernom tumačenju taj njen kvalitet mogao bi da opravda i olakša moralnu težinu njenih (ne)dela.

Neki istoričari književnosti sugerišu da je osamnaestovekovno pripovedanje zarobljeno između potrebe za stvaranjem novog, ubedljivog diskursa o individualnoj autonomiji i želje za uzdizanjem pojmova socijalne obaveze i kauzalnosti.

Defo ublažava ovu napetost žrtvujući društvene obaveze radi individualne autonomije. Time on na neki način opravdava Molino skandalozno ponašanje.

Savremena čitanja Mol Flanders naglašavaju njenu otuđenost i emancipaciju iz društva u kome dominiraju muškarci. Tim tumačenjem njen život se analizira kao vrsta samoočuvanja kojim se motiviše njeno ponašanje.

Moderni kritičari Molin individualizam tretiraju kao jedini uspešan primer osujećivanja karaktera patrijarhalnog autotriteta u romanu tog vremena. Tim zaslugama se nemoralnost njenih postupaka baca u senku. Po mom mišljenju to je delimično tačno ali nisam siguran da Mol radi to što radi kako bi tendenciozno srušila patrijahalne moralne vrednosti. S pravom se onda možemo zapitati da li to znači da po modernom tumačenju moralistički komentar u romanu nije potreban kao odbrana junakinje.

Ali moramo se upitati koliko je ta vrednosna računica opravdana i koliko je ta opravdanost proizvod promjenjenih vrednosti modernog društva i piščevih metoda odbrane svoje junakinje. Kada se nabroje sva Molina nedela⁴ nije teško videti da je njen život pun moralnih padova sa svetlom tačkom samo u zatvoru, kada je mislila da joj je smrt na vešalima neminovna. A čak i tada možemo da se zapitamo koliko je njeno kajanje iskreno. Da li naš moderni osećaj za moral dozvoljava toliko prekršaja zarad stabilnog života u višem staležu?

Činjenica je da je Mol Flanders književni lik koji ne samo da se kreće u sivim oblastima morala već neke granice dobrono prekoračuje.

Nesumnjivo je dakle da kroz ovu pripovest o Molinom životu mi zapravo vidimo jednu dobro zapakovanu odbranu u kojoj je moralistički komentar samo jedan od argumenata odbrane. Dakle, uz narativni tok teče i tok jedne dobre „advokatske“ odbrane negativne junakinje.

Čak i pored ambivalentnosti narativnog bića koja se posebno oslikava u kontrastu između dela junakinje i njenih moralističkih komentara ta odbrana ne gubi smisao, već čak može snažnije da deluje na čitaoca.

Literatura :

Danijel Defo *Mol Flanders* Prosveta Beograd 1952

Nikola Milošević *Negativni junak* Betra Beograd 1990

Mala enciklopedija Prosveta Beograd 1986

⁴ udaja za jednog brata dok ima aferu sa drugim, ostanak u rodoskrnavnoj vezi sa bratom čak i kada je saznala ko je on, naložništvo, napuštanje sve svoje dece, krađa i dr.

Miloš Popović

KAKVA GOD DA SI, UVEK ĆU BITI RAZAPET

Ovidijevu pesmu *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* moguće je tumačiti u kontekstu Katulovog i Ovidijevog stvaralaštva, prvenstveno Katulovog epigrama LXXXV, i upravo to će biti tema ovog rada. Pored toga, sagledaćemo i intertekstualni odnos ove pesme s pesmama nekih drugih autora. Prevod koji ćemo koristiti je prevod M. V. Atanasijevića. U ovom prevodu, pesma sadrži šezdeset i četiri stiha i podeljena je na trinest strofa.

Osvrnimo se na sam tekst Ovidijeve pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja*, za početak na njenu prvu strofu:

*Mnogo, dugo trpeh, ali tvoje mane
Nadjačaše ipak sve moje strpljenje.
Sramna ljubavi, povuci se već jednom
Iz moga srca što je tako umorno!*

U okviru prve strofe susrećemo lirsko „ja” koje je potpuno nemoćno u svojoj želji da se odupre ljubavi koju oseća. Kao u Katulovom epigramu LXXXV, ono što lirsko „ja” oseća nalazi se van njegovih moći delanja tj. dešava se mimo njega. Razlika između lirskog „ja” iz Katulovog epigrama i lirskog „ja” ove Ovidijeve pesme jeste ta što lirsko „ja” pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* eksplicitno želi da se odupre tom osećanju ljubavi, dok Katulovo „ja” ostaje pasivno.

Želju za oslobođenjem od ljubavi možemo videti samo u još jednoj Ovidijevoj pesmi koja u prevodu M. V. Atanasijevića nosi naslov *Želim smrt kad se setim tvojih grešaka* ali između ove dve pesme postoji jasna razlika. U pesmi *Želim smrt kad se setim tvojih grešaka* lirsko „ja” govori:

Odlaz', Cupidone, što tobolac nosiš!

U pesmi *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* lirsko „ja” ne krivi ni Kupidona, ni Amora i njegove ubitačne strele zbog bola koje oseća, već ženu, prvenstveno njene mane.

Takođe, moramo obratiti pažnju na pridev iz Katulovog epigrama *excrucior*, koji je u prevodu Dubravka Škiljana preveden kao „mučim se”, ali bi mogao da znači i „razapet sam”. Dakle, u okviru prve strofe pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* lirsko „ja” je razapeto između svog strpljenja i mana žene koje voli, kao i između osećanja sramne ljubavi i osećanja nemogućnosti da se tog osećanja i oslobodi.

Nakon prve strofe nastaje transformacija lirskog „ja” koje je sada oslobođeno iz već pomenutog „raspeća”:

*Raskinuh lance, slobodan sam sada,
Stidim se lanaca što nošah bez stida.
Pobedih i gazim pobeđenu ljubav,
Dobih rogove tek kasno na glavi.
Istraj, trpi, bol će da koristi jednom!*

U drugom stihu druge strofe javlja se jako zanimljiv momenat u kome ovo „oslobođeno” lirsko „ja” postaje, na neki način, ponovo zarobljeno. Oslobođeno osećanja sramne ljubavi, zarobljeno osećanjem stida zbog te iste ljubavi.

U prvoj strofi naglašeno je da se „sramna ljubav” nalazi u srcu, stoga treći stih druge strofe, u kome lirsko „ja” pobeđonosno gazi svoju ljubav, može predstavljati aluziju na Spafinu pesmu „Moje je srce” u kojoj pesnikino srce biva izgaženo kao zumbul, te ono leži i u purpuru krvari.

Poslednji stih možemo sagledati kao intertekstualnu vezu sa Katulovom pesmom „Samom sebi”, u kojoj lirsko „ja” pati zbog neuzvrćene ljubavi, te govori:

..nit' za njom juri, nit' zivi u bolu, već stegni srce i trpi; izdrži.⁵

Nesumljivo je da i Katulov i Ovidijev stih aludiraju na stih iz dvadeset i četvrtog pevanja *Ilijade*, koji je postao jedno od osnovnih načela aretičke etike: „...sve podnesi i nemoj bez prestanka plakat' u duši.”, izgovara Ahilej. Ova intertekstualna veza može predstavljati poistovećivanje bola izgubljene ljubavi sa bolom smrti, prevashodno bolom usled smrti voljene osobe.

U okviru dela teksta od treće do devete strofe, lirsko „ja” se direktno obraća svojoj dragoj:

*Ja, slobodan čovek mogoh da legnem
Na tvrdu zemlju, guran od tvojih vrata!
Legoh kao rob pred zatvorenom kućom
Kad te ne znam ko na rukama držao.*

Na primeru treće strofe primećujemo kontrastan par „slobodan čovek” i „rob” koji nam mogu ukazivati na ponovnu pojavu Katulovog raspeća na kome je lirsko „ja” razapeto između sopstvene slobode i tvrdih ropskih okova koje mu donesi ljubav prema voljenoj osobi.

5

□ Katul, Pjesme, Dubravko Škiljan (Zagreb, 1979. god.)

Motiv ljubavnika koji stoji pred vratima ljubavnice pojavljuje se u mnogim Ovidijevim pesmama. Najbolji primer možemo naći u VI pesmi zbirke ljubavi, broj jedan „Duga ljubav stanjila me, mogu proći” u prevodu M. V. Atanasijevića ili u pesmi II, zbirke ljubavi broj dva, pod naslovom „Protiv čuvara”, u istom prevodu.

Sada ćemo se okrenuti tumačenju četvrte strofe:

*Videh tad umoran izlazi na vrata
Vukuć slabo i iscrpeno telo.
To za mene ipak mnogo lakše beše
Nego da je on mene video takvog.
Nek tu sramotu neprijatelj doživi!*

U četvrtoj strofi susrećemo lirsko „ja” koje primećuje svog suparnika kako izlazi iz kuće „njihove” drage. Možemo uvideti niz isprepletanih osećanja ali prvo sa kojim se susrećemo je osećanje ljubomore, čime odiše i čitava pomenuta strofa. Zatim tu je osećanje olakšanja koje lirskog „ja” oseća usled „pobede” nad svojim suparnikom. Čudno je kako u okviru ovog osećanja pobede, u stvari primećujemo nemoć lirskog „ja” u odnosu na svog takmaca. Ono likuje nad iscrpljenim i umornim telom svog suparnika, govori kako je to sramota koju neprijatelj treba da doživi i kako mu je mnogo lakše što nije u njegovoj poziciji, ipak odajući utisak da mu posve zavidi.

Čitajući tekst, nismo bili u prilici da razmatramo osećanje „mržnje”. Pored ljubomore, ova strofa, na neku način, odiše i osećanjem „mržnje” koju lirsko „ja” usmerava ka svom suparniku. Ne možemo reći da je ovde reč o onoj istinskoj mržnji koju susrećemo u Katulovom epigramu LXXXV, već o osećanju zavisti koja je na granici da preraste u mržnju. Ipak, to se ne dešava, već lirsko „ja” postaje ponovo razapeto, ovog puta između ljubljene žene i svog „neprijatelja”, između ljubavi i zavisti.

Nastavak pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* donosi niz aluzija na predhodne Ovidijeve pesme, počevši sa stihovima pete i šeste strofe:

*Zašto da se sećam tvojih sramnih laži
I bogova što varaš na moju štetu?*

Ovi stihovi nas vraćaju na III pesmu zbirke ljubavi broj tri „Bogovi ne smeju da vredjaju žene”, u prevodu M. V. Atanasijevića, u kojoj Ovidije navodi da bogovi dopuštaju ženi da ih vara i nekažnjeno krši zakletve. Ovom pesmom Ovidije želi da istakne moć žene, prvenstveno moć ženske lepote, ali moramo obratiti pažnju na to da on ovu moć ne

pridodaje celokupnom ženskom rodu, ovde nije reč o ženi i ženskoj lepoti u opštem smislu, već o „njoj“ i samo „njenoj“ lepoti:

*Ona je pogazila svoju zakletvu
Ali osta lepa kao pre što beše.
Dugokosa beše i pre krivokletstva,
Al osta ista i kad varaše bogove.*

Predstavljanje žene kao nekog ko može prevariti bogove, u okviru pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja*, može koristiti lirskom „ja“ da opravda svoju nemoć pred voljenom osobom. U nastavku teksta pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja*, lirsko „ja“ će reći:

*Zaklinjem te tvojim vrlo lepim licem
Koje je za mene veliko božanstvo!*

Ovi stihovi, u potpunosti, objašnjavaju, već pomenutu, moć ženske lepote, koja sada prerasta na nivo božanske moći. Ipak, ne smemo ispustiti iz vida naglašavanje lirskog „ja“ da je lepo lice ove žene božanstvo isključivo za njega ali, kao i svako drugo božanstvo, nekada donosi mnogo više muke nego blagostanja. To nas upućuje da odnos između lirskog „ja“ i žene, koja za njega poseduje božanske karakteristike, sagledamo kao neravnopravan, što, iz svega pomenutog, on zapravo i jeste.

Sledeću aluziju nam donose stihovi sa početka šeste strofe:

*Zašto da se sećam znakova glavom
Što si davala mladićima na gozbi
I znaka ugovaranja mesto reči?*

Navedeni stihovi se pozivaju se na IV pesmu zbirke ljubavi broj jedan, u prevodu M. V. Atanasijevića nosi naslov „*Pesnik ljubomoran na muža svoje dragane*“, u kojoj se lirsko „ja“ nalazi u ulozi, upravo ovog, „mladića sa gozbe“. Lirsko „ja“, ljubavnici koja je u prisustvu muža, daje uputstva kako da se služi znakovima tela govoreći:

*Gledaj mene, gledaj znake moje glave,
Moje lice gledaj koje mnogo kaže!
Primi tajne znake i uzvрати isto!*

Dolazimo do osme strofe, susrećemo lirsko „ja“ koje podseća na ono transformisano i „oslobodjeno“ lirsko „ja“ iz druge strofe:

*Prestani s laskanjem i rečima takvim
Koje mogoše da me zalude nekad!
Nisam više glup ko što bejah onda.*

U ovom delu teksta ističe se moć reči koje poseduje žena, reči koje imaju tj. koje su imale moć da zalude. Sama po sebi, osma strofa, ne

doprinosi veliki značaj u analizi celokupne pesme, ali, u koliko je sagledamo u odnosu na devetu i desetu strofu, ona dobija mnogo veću važnost. U osmoj strofi lirsko „ja” je slobodno, nije, kao nekada, zaludeno rečima voljene žene i baš kao takvo, ulazi unutar Katulovog epigrama LXXXV i poistovećuje se sa njegovim lirskim „ja”, što najbolje možemo videti iz daljeg teksta pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja*:

*U mome lakom srcu bore se stalno
S jedne strane ljubav, s druge strane mržnja,
Ali, mislim, ipak pobeđuje ljubav.
Mrzeću ako to ikako mogu,
Ako ne mogu, voleću protiv volje.*

Na ovom mestu pesma prelazi na univerzalan plan. Nemamo više „nju” ili bilo šta drugo što uzrokuje ljubav ili mržnju. Nailazimo na potpuno izolovano lirsko „ja” i na ono što se odvija unutar njega samog. Ovo lirsko „ja” isto je kao lirsko „ja” iz Katulovog epigrama LXXXV samo u okviru prva dva navedena stiha, nakon kojih dolazimo do najvažnijeg segmenta ove pesme.

U trećem stihu navedene strofe, Ovidije kroz lirsko „ja” daje direktan odgovor na Katulov epigram i zbog toga je od izuzetne važnosti univerzalnost ovog dela pesme. Ovidije smatra da će u borbi između ljubavi i mržnje pobediti ljubav i time, u potpunosti, ruši raspeće iz Katulovog epigrama LXXXV!

U četvrtom stihu ove strofe javlja se problematika mržnje. Ovim stihom, Ovidije ne poništava postojanje mržnje kao osećanja, sa druge strane, ne može biti siguran da ona zaista i postoji, stoga ova problematika ostaje nerazjašnjena. Ono što sigurno možemo reći je to da tamo gde ima i najmanje ljubavi nema mesta ni najvećoj mržnji.

U petom stihu ponovo susrećemo Katulovo raspeće. Ovog puta lirsko „ja” razapeto je između volje i ljubavi, volje koja želi da mrzi i ljubavi koja ne zna za mržnju, stoga bi ovaj stih mogao da glasi:

Ako ne mogu, voleću protiv mržnje.

Nakon ovog univerzalnog dela, vraćamo se tumačenju daljeg teksta. Lirsko „ja”, desetoj strofi, biva suočeno sa nizom od tri raspeća:

*Klonim se neverne, lepota me vraća,
Karakter odvraća, al' privlači telo.
Ne mogu da živim bez tebe ni sa tobom,
Čini mi se ne znam šta u stvari želim.
Da si manje lepa il' manje neverna!*

Prvo raspeće ove strofe postavlja lirsko „ja” između lepote i nevere voljene žene, što možemo primetiti iz prvog i petog stiha. Iz drugog stiha ove strofe vidimo lirsko „ja” koje se nalazi između karaktera i tela svoje drage. Treće raspeće ili „Raspeće svih raspeća”, kako ga možemo nazvati, predstavlja skup svih raspeća koje smo susreli u toku analize ove pesme i krije se unutar trećeg stiha pomenute strofe. Dakle, lirsko „ja” s jedne strane ima život sa voljenom ženom i svim onim što taj život donosi, dok sa druge strane stoji život bez nje. Lirsko „ja” neće znati šta želi do samog kraja ove pesme, ali pre toga moramo obratiti pažnju na još jednu važnu stvar iz daljeg teksta.

U jedanaestoj strofi imamo ponovnu pojavu reči mržnja, kao i pojavu prva dva raspeća iz desete strofe:

*Lepota se ne slaže i karakter loš.
Tvoje ponašanje izaziva mi mržnju,
Ali tvoja lepota podstiče ljubav.
Avaj, moćnija je od svih poroka!*

Na osnovu teksta ne možemo biti sigurni šta je to što je za lirsko „ja” jače od svih poroka. Da li je to lepota ili je to ljubav? Pre bismo mogli da kažemo da je to ljubav, te ova strofa donosi novi dokaz o nadmoćnosti ljubavi u odnosu na mržnju, što smo susreli i u analizi devete strofe.

Nakon ove strofe, dolazimo do kraja pesme *Kakva god da si uvek ćeš biti moja*, tačnije do poslednje dve strofe koje jednim imenom možemo nazvati „zakletva”. Lirsko „ja” zaklinje svoju dragu sledećim rečima:

Štedi me, tako ti zajedničkog kreveta,

*I svih bogova, stanovnika neba,
Koji dopuštaju da ih često varaš!
Zaklinjem te tvojim vrlo lepim licem,
Koje je za mene veliko božanstvo!
Tako ti očiju koje me opiše,*

*Kakva god da si, uvek ćeš biti moja!
Samo biraj: da li hoćeš da ja hoću
Ili da te volim makar protiv volje!
Ah što ne krenuh uz povoljan vetar,
Kad moram da volim mada to ne želim!*

Prvo što lirsko „ja” pominje, u okviru „zakletve”, jeste zajednički krevet koji predstavlja simbol svetog braka, što najbolje vidimo iz dvadeset i četvrtog pevanja *Odiseje*, dok ovde može predstavljati simbol svete ljubavi ili ljubavi uopšte, jer nigde nemamo naznake o braku. Lirsko „ja” prvo zaklinje dragu krevetom pa zatim bogovima, što nam govori o tome da je za njega ono što predstavlja njihov krevet, dakle, njihova ljubav, mnogo iznad samih bogova. Zaklinje je lepim licem, zatim očima, zaklinje je da kakva god da je, uvek bude njegova.

Drugi i treći stih trinaeste strofe nas vraćaju na devetu strofu. Lirsko „ja” svojoj dragoj ostavlja da bira: ili će biti manje neverna i on će je voleti, ili će biti ista i on će je voleti protiv volje.

Kao njen odgovor dobijamo poslednja dva stiha ove strofe, koja nam omogućavaju da razumemo stihove s kraja sedme i početka osme strofe:

Ali moja lađa sa zavetnim vencem

Sada mirno sluša silne vale mora.

„Lađa sa zavetnim vencem” predstavlja lirsko „ja”, dok „more” predstavlja njegovu ljubav prema dragoj, a „silni vali” nose značenje ljubavnog nemira, nevremena protiv koga će se „lađa” izboriti ili će biti nasukana.

Odgovor sledi:

Ah, što ja ne krenuh uz povoljan vetar,

Kad moram da volim mada to ne želim!

Analizirajući pesmu *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* mogli smo da primetimo niz transformacija lirskog „ja”, niz oslobođenja i ponovnih okivanja na raspeća iz Katulovog epigrama, pobedničke usklike i jauke gubitnika, unutrašnju borbu između ljubavi i mržnje, kao i što šta drugo.

Ipak, celokupna poenta pesme *Kakva god da si, uvek ćeš biti moja* krije odgovor na pitanje: Šta znači istinski voleti? Voleti protiv svoje volje.

ПОЛЕМИЧКЕ ВЕРТИКАЛЕ

Миша Лазар:

``НОВИ ФАРАОНИ`` СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Последње две деценије, сведоци смо непрестаног, све дубљег и безочнијег криминала у Србији, са којим „раме уз раме” расту мито и корупција. Последице су осиромашење и обесправљеност обичног, тзв. „малог” човека (али, у свакој здравој друштвеној организацији – битног и „великог” делатника!), како у базној економско-егзистенцијалној сфери, тако, нажалост, и у оној духовној, која тек „човека чини човеком”. У идеалном или реалном погледу, свеједно, не постоји ни толико судова, ни судија и затвора, да се бар већина актера и дела ове црне националне хронике обујме правдом. То је ланац без краја, Сизифов посао са делимичним учинком и повременим осећањем да се „ипак нешто ради”. Разлог – и овде се, као у много чему другом у Србији, „лече” последице, а не узроци! А суштински узрок је у том духовном бићу Србије, у оном, што није само прости збир свих њених грађана са њиховим потребама једног мирног и достојанственог живота, већ креативно-делатни учинак збирног и сабирног духа њиховог, који је пред светом уздиже међу уређене и просвећене, а пред Богом, благородне и небеске. Пре толико векова, кад се у Србији још писало на пергаменту и просвећивало само на дворовима и у манастирима, њени, и себри и велможе, и сам цар Душан, подређивали су се строгом закону овоземаљском, али и богобојажљивошћу чистили и брусиле своју савест, те узрастали у закону небеском, којим се, и онда, и пре, а и данас побеђује главни космички проблем човека – његов морални пад! Гледајући данашњу „модерну” Србију, у којој никако да се донесу ти најбољи закони „по мери правде за човека”, у којој има више мобилних телефона и књига од свег досадашњег кроз њену историју реченог и кориченог, у којој је све више факултета и цркава, а коју, од толико „учених јој глава” само њу „боли глава”... – хоћемо ли коначно признати, да нам је духовно биће један морално тешко посрнули цин, кога не могу подићи ни све пресуде и затвори овога света?

Ако је општенародна духовност, просвећеност и васпитаност тело националног духовног бића, главу истог би по природи ствари, чинили њени челници и тзв. елита.

Поготово она, која води и „надвисује” народ својом делатном духовном креативношћу и мудрошћу. Овде, не мислим на духовно у оном ужем религијском смислу, већ на деловање духа и кроз уметност, културу, просвету, медије итд. Писац сам, па ћу се овде „издвојити” до уметности, тј. до књижевности. Шта је са овом узвишеном граном људског духа и њеним актерима у Србији, за ове последње две, драматичне и више него смутне деценије? Само невероватна хиперпродукција аутора и књига, те у њеном већем делу (њени сурогати или симуланти) обесмишљавање и „самоубијање”, и једног и другог, те „гушење” и гурање на маргину у медијски мрак, оног, што истински вреди. Ретки су данас овде, који се могу назвати „новим Вуком” или „новим Андрићем”, али их свакако има (тешка и неправедна времена, увек знају оставити свету и небу најбоље духовне волумене!). Само, на јави их нема! Као да су у илегалу, као да их се боје – а и то може само говорити у прилог њихове велике вредности.

Али, пођимо редом... У Србији данас, сваки трећи човек нешто пише и објављује (ту подразумевам и најновије електронске „објаве”) без обзира на основно професионално занимање, које, углавном нема, бар занатских додирних тачака са књижевношћу. Кажу неки – велика друштвена криза, плус, урођени словенски сензибилитет душе, и ето уметности, ето књиге! Исповедајући своју причу, као рефлексију на (увек!) „филмску причу” реалног живота у тешком времену, душа се растерећује, али, дотад „невидљива” и обезвређена, одједном постаје „јакo важна”, тј. неко и нешто у том „маћехинском” свету само бројева, а не уникатних јединки. Нажалост, она увећа и свој нездрави его (потреба, за бар „пет минута” ворхоловске славе) и да замаха неконтролисаном таштини. Даље, у ``прокламовању`` новог књижевног имена, без обзира на почетни таленат и знање, може бити (и углавном буде), само довитљиво и вешто сналажење, често сасвим бескрупулозно, док књига, као истинска и трајна духовна вредност, остаје у другом плану (више се ради на промовисању имена, а мало или никако на узрастању у књижевном занату!). Дакле – а то данас у српској књижевности преовлађује – не пише се књига ради вечне књижевности, већ ради пролазне славе и богаћења. Овде су удаљености између вредности и сумњиве вредности толико велике, да надвисују и оно уврежено између „правог злата” и бижутерије.

То – „исповедање” новопрокламованих српских писаца, то – и смишљено интелектуализирање и бојење тобожњом старо-новом филозофијом, то – комбиновање историјских факата и измишљених личности, реликвија и догађаја, та – у поезији већма психоделизација (оно бретоновско „што на ум то на друм”, тј. на папир, а што су велики српски модрнести друге половине прошлог века (Попа, Павловић...) и у време идеолошке канонизације писања, маестрално избегли!) пуна унутарњег бесмисленог, нејасног, хаотичног, анахроног..., која „једе” исту (поезију)... то је нова књижевна сцена мале Србије. Намерно овде користим плеоназам о минуциозности простора за деловање (мада, духовни простор не мора ограничавати његов „физички носач”) јер, у морално посрнулој држави, сва наведена хиперпродукција и „популистичка бука” су процес извикивања лажних вредности. Шта ће толико писаца на овом меридијану духовног згуснућа? Овде су вечни само „одабрани”, а не „самопрокламовани”. Шта ће Србији разних књижевних конкурса и награда (државних, националних, локалних, приватних и, не знам, каквих све још!) двоструко више од броја дана у години, а десетоструко више, рецимо, од броја библиотека и општина? Ко контролише стручност, моралност и свеобухватност њихову и њихових жирија? За последњих двадесет година, да ли је иједан конкурс, иједна награда, бар у овим што претендују да „пронађу” у књижевном шаренилу и лудилу, нове трајне вредности и духовне постаменте, да ли је стављен под лупу „правде” (сем медијске прашине и личног препуцавања „мањих” и „већих риба (играча)” у унапред режираној причи)? Није и неће скоро! Ником не пада на памет, да „дира” (ако постојећи закони уопште имају нека решења у том правцу) у процес, који споља делује као „уметничко надигравање” и што унутар себе самог врши селекције, верификације и сатисфакције (што у морално достојанственим и уређеним друштвима, може бити добар начин препознавања вредног уметничког дела). Ко ће се усудити да у некој врсти подељеног српског књижевног простора (договореној или „немуштој” – свеједно) по разним затвореним круговима (да ли рећи и „клановима”?) – београдски, војвођански, косовски, рашки, шумадијски, прекодрински... – и њиховим „подиспоставама” кроз разне културне установе и манифестације, да било шта посумња и стави под лупу добробитне књижевне будућности Србије?

Као и у свету, у Србији књиге пишу, продају и књижевно име граде многи (не)успешни лекари, судије, адвокати, правници, новинари, глумци, сликари, режисери, естрадне, тв и спортске личности итд. А „успеха” нема без одређене рекламе и подршке, од оне „најближе” (рецимо – ја тебе лечим, погурај ми књигу или ја те правно заступам... итд.) до већ толико пута потврђене на вишем нивоу – кроз политичке и тајкунске центре моћи. Не треба много да се осврћемо уназад – деведесетих прошлог века „награде и име” су добијали углавном они подобни тадашњој власти. Кад је на прелазу у нови миленијум у Србији победила „тзв. демократија”, очастили су се други миљеници. А има и оног „пута”, који, већ рекох, у здраво устројеним културама даје сјајне резултате, а код нас, повремене. То је уздизање писца кроз званичну функцију управника или сарадника културно-уметничких установа и манифестација (библиотеке, домови културе, књижевна удружења, књижевни сусрети и сабори итд.) кад му се (писцу) отварају могућности да на разне начине утиче и лобира за себе и своје дело. Заиста, ретки су награђени и промовисани у последње време, они који нису ни у каквом „роду” са већ набројаним могућностима (моћници, кланови и установе) они, који су „САМО ПИСЦИ”!

Не заборавимо медије. У целој овој причи, они су важна карика, пре свега због свог „профита”. Представљање лоших књига и аутора је додатни чин срозавања националног духовног бића. А кад се по сваку цену форсирају већ показана и (не)доказана имена, међу којима има чак и академика (а сведоци смо да се многе титуле из минулог периода доводе у сумњу!) то је цинични и дрски „прет у око” од стране таштих и „покондирених”, који су одавно престали бити несавршени генијалци са некад добрим, а некад лошим делом, и постали у својој себичности „савршени богови” речи. Господо, ни Андрићево перо није било генијално сваког дана и сваким словом, па зашто би било ваше? Много је примера „из рукописа” објављивања тих „великана”, који, не само да су дискутабилни, већ су неодрживи до бласфемije.

Ништа није боље ни са наградама, поготово неким ново-установљеним и „ванбеоградским”, да не кажем „из провинције”. Углавном лауреати постају већ помињана „велика имена”, без обзира на квалитет (а некад и на „усмерење”) њиховог дела (а тобож, све је званично, законски и по конкурсу). Опет се улази у опасну замку популарисања награде, манифестације и сл. по сваку

цену, када се врши медвеђа услуга истим, а тиме и целокупном националном књижевном корпусу. Немам ништа против, рецимо, овогодишњих лауреата награде „Преподобне деспотице мајке Ангелине”, која (награда) у свом називу има име српске светице, али, рецимо и то, да оно „оли ми га дат”, никако не иде у том правцу светости. Ако су награђени заиста толико велики „еквилибристи језика”, којим иронично критикују и тај несвети, недуховни новожаргонски (а да ли га, бавећи се њиме, у ствари и подржавају, јер по оној Аристотеловој и неких светих отаца, да „ум постаје онакав, какво је оно што посматра”?) нека им се додели нека друга адекватна награда, не дирајући у чистоту, којој приличи само чистота. И код представљања таквих дела и аутора у медијима, а и при оваквим награђивањима, нова софистика, у ствари, вешто зна „заметнути траг”, и народски речено „замазати ствар”. Колико ли само изазова за нове Зеноне и апорије?

Што се тиче евентуалне (не)моралности писаца и осталих у низу код „уздицања” њиховог имена и дела, исто питање – зашто и чему то? – постављам и атеистима, који верују у своје дело и срећу, и дарвинистима, који полажу на „природни” (пре бих овде рекао, неприродни!) одабир јачих и моћнијих, а поготово у Бога верујућим.

А кад смо већ код цркве, јер у оснивању поменуте награде (и неких других) и она саучествује, имамо и случајеве некад посведочених духовних књижевника (поготово песника), који се и даље „држе скута” уважених владика и архијереја, које виђамо, попут фарисеја из Христовог времена, „у чело” разних духовних и важних сабора. Не видим, да су по суштинској хришћанској скромности, одбили иједну понуђену награду, по горе већ реченим „принципима и путевима” додељивања истих.

Напротив! Ако за хиљаду година, неки радознали дух буде завирио у њихову заоставштину са толико овоземних награда и титула, неће их свештати ни као људе-институције свог времена, већ као нове фараоне чија је таштина превагнула над истинском вредношћу њихова дела. За наук само – да се зна!

Али, вратимо се оном што је у целој причи најбитније и око чега треба да се „све врти” – књизи. Добра и трајно вредна књига се чита најмање три пута у животу – у ђачком добу, као лектира и из радозналости, у средњем добу због дивљења истинском аутору и делу, и у зрелом добу, због искуственог созерцања и сабирања искуства све три битности: писца, књиге и читаоца. Таква књига се

не чита у препуном градском аутобусу или на бучној летњој плажи. Истинска књига тражи од читаоца, бар део оне самоће, концен-трације и удубљивања, које је имао и писац у, некад, врло дугом и сасвим посвећеном процесу, прво на идејној конструкцији, па онда и у самом чину писања. Модерно доба је створило „брзог и плитког читаоца”, који нема много времена да мисли о суштинским стварима свог живота (то за њега чини Велики брат!) те му треба дати “игру” – да се забави, убије време кратке доколице итд. Профит, популизам и сензационализам (пиши – аброви и измишљена „чуда невиђена”) су ту добили шансу, па је већ дуже време књига скоро сасвим економска категорија, тј. роба, популистички бренд, који неке доноси новац, а неком име лажне величине. Оно што су некад домаћице читале уз кување ручка, а оне запослене на путу од посла до куће (чувени петпарачки љубићи), што су потом понудиле разне прозаичне америчке, шпанске, турске... тв серије, те најновији разни ријалити програми разголићавања човека до нивоа његове пукe анималности, е то се вешто пласира и кроз нову светску књижевност, зарад свих других интереса, само не оног суштинског књижевног. Као свака потрошна роба и сензација само ради сензације, таква књига се чита за једно вече, већ сутра се заборавља, па срозани и оплићали дух поново иште слично... и тако „лажу се књига и читалац” у бескрај, јер нема истинских вредности и порука, за које душа може суштински да се „ухвати”, јер је та душа по својој базној природи сама суштина и истина, те је не засићује трајно ништа друго изван тога. У целој овој причи, свакако, сасвим је „сумњив” тај нови писац, пре свега као човек. Јер, **ЧОВЕК ЧОВЕКА ПОСМАТРА КРОЗ САМОГ СЕБЕ, АЛИ МУ ПОРИВ, ТАШТИНА И КОРИСТОЉУБЉЕ НЕ ДАЈУ ДА ВИДИ ОБЈЕКТИВНО!** Шта такав може трајно понудити у духу и читаоцу-зналцу и читаоцу-незналцу?

Дакле, живимо у време олакших писаца и олакших књига. За наук свима, а поготово писцима, увек опрезни, сумњичави и само-испитујући велики Андрић, врло конкретно се бави овим проблемом у есеју о језику и стилу у делу Вука Караџића. Он говори о досади, која може обузети читаоца при читању неке књиге, али против ње не предлаже никакав сензационализам, којим се служе данашњи писци. „...Видите, та бојазан да се не буде досадан, то је знак правог, доброг и савесног писца”... каже он, и наставља: „...У тој бојазни, садржано је осећање одговорности и услов за стицање доброг или најбољег

могућег стила”. Дакле – мајсторство и оригиналност писца. Па наставља: „...Слаби и неодговорни писци, лако су и брзо задовољни својим делом и личе на ону жену, која је грлила своје дете, говорећи: – Боже, ја како ли је селу драго, кад је мени овако мило!” Даље, он препоручује, да прави писац током писања, мора да се зауставља и „посматра и проверава са тачке гледишта читаоца”. По њему, тај „непознати” читалац је писцу „строг судија, али и драгоцен сарадник” („На читаоца, умног и строгог судију, не треба никад заборављати при писању”). Андрић упозорава и на оно још битно, што управо и већини данашњих српских писаца недостаје: „...Несумњиво је, да је за добар стил потребна висока морална, интелектуална, осећајна вредност онога што се казује” и „Нема стила без садржине”. Зар овде, и треба још нешто додати?

Па где је то спасоносно решење за оздрављење, не само ове сфере делатности духа, већ целог српског духовног бића? Свакако, у духовном препороду (с тим, што се претходно мора разлучити, ко га истински жели и очекује, а коме одговара ово „мочварно стање духа са премного гладних крокодила”!). И ова генерација, а поготово стасајући млади нараштај, којег Европа „учи” како се трудољубиво и савесно прави „хлеб материјалног живота”, нека се за мешање сланог и нетрулежног духовног хлеба, окрену само на великане српског духа, какви су Свети Сава, владика Николај Велимировић, Тесла, Андрић... Тад ће и књижевност имати вредне писце и још вредније читаоце. И за „игре” ћемо лако, јер ће бити племените и угодне. Из ових данашњих „хлеба и игара”, због лоше и нездраве духовне пластике, све ће више бити судова и затвора, а у књижевности блјутавог ништавила, лажа и паралажа. Та наша лепа Србија „међ’ шљивама и међ’ боговима”, чини ми се, све је ближа овом првом, јер свесно сахрањује сопствену вечну књигу!

У Бгд: 3. септембар 2014.

*(Из рукописа критичких осврта на разне теме:
НА СОКРАТОВОМ ТРГУ)*

САТИРИЧНЕ ВЕРТИКАЛЕ

ПИШИТЕ ПРИЧЕ

Пишите приче. Било какве. О било чему, Пишите читко, бритко, или полагаано, магловито, тајанствено.

Пишите.

Седите, размислите, пустите оловку да води, идите њеним трагом, стигните са њом до циља.

Или, ходајте лагано, замишљени, одсутни за околину, усредсређени на своје мисли, јунаке маште, заплете, расплете, туге и радости, унутрашњег живота, у вама настале приче.

Пишите. Не препуштајте се олакости, не јурите без циља, јер сте онда управо ви нациљани, погођени непромишљеном брзином, увучени у вртлог, и само се бесциљно, безмисаоно, окрећете, окрећете...

То није циљ, ту сте уциљана мета.

Циљ је промислити, застати, не прихватити прво што падне на памет, и притом мислити да је то открита суштина.

Напротив, најчешће је скривајуће поједностављење.

Пишите приче.

Лагано ходајући, или мирно седећи.

Али, пишите!

ЛИЧНО

Сто милиона компјутера, двесто милиона телефона и факсова, тристо милиона мобилних.

Осамсто хиљада чиновника.

Не помаже!

„Не, господине, ви морате отићи тамо лично!”

„Далеко је, и споро. Зар не можете телефонирати, факсирати, добити имеилом?”

„Не, не и не! Морате лично отићи, или да вам пошаљу поштом!”

„Чему толики напредак технике, ако све морам лично да урадим?”

„’Оћете да вам кажем, је л’ ’оћете?!”

„Реците.”

„Да вам узимамо отиске прстију, као што су вам се преци потписивали док су били неписмени! Ето, зато!”

„Само је сада све много скупље, јер сва та опрема кошта.”

„Него да кошта! Свака се школа плаћа!”

„Истина, само нисам с’ватио ко плаћа школу?”

„Нисте?!”

„Не.”

„Да вам кажем?!”

„Ако можете.”

„Ви, и такви као ви, сви „ви”, који сте с друге стране шалтера.”

„Хвала, мада сам то знао и пре објашњења. А у чему је поента школе, то не знам?”

„Просто! Што смо ми боље опремљени, треба више чиновника да то опслужује!”

„Аа, истина.”

„Што смо опремљенији, и што нас има више, то смо моћнији!”

„Сасвим сигурно.”

„А што смо моћнији, то...”

„То?”

„Можемо више да вас притишћемо!”

„То је чиста истина. Хвала, госпођо.”

„Па кад лично одете до те далеке општине, лично то и донесите!”

„С’ватам госпођо.”

„Следећи!”

ZAKASNELI PRVAČIĆ

Već je bio prilično star kada su ga upisali u prvi razred. Nije bilo koristi od toga da će nešto da nauči, ali, smatrali su njegovi sinovi, nije zgorega da ima makar završenu osmogodišnju. A ne bi bježali ni od četiri razreda, samo da se opismeni.

Da li se uplašio od tolikog broja mališana, ili je bio mnogo gladan, ne zna se, tek, sa vrata stao je da ždere. Nije pravio pitanje da li je dječak ili djevojčica, uglavnom, gutao je sve u slast.

Još istog dana izbacili su ga iz škole ne dajući mu drugu šansu, jer od prvaka ništa više nije ostalo.

RIBE SA GRANA

Jednom je moj prijatelj Novo dva sata lovio ribu. Svaki put kada bi zabacio, štap bi mu se istrkao iz ruke i poboo među ostale topole u parku s druge strane jezera.

Sljedeće godine, kada je ostao bez poslednjeg štapa za pecanje, splavom je prešao jezero da bi sakupio sve odletjele štapove.

I da vidiš, svuda po granama visile su ribe, a štapovi su mirno trzali.

KO SMO SAD MI

Imao sam dva dobra druga sa kojima bi razgovor tekao kao mlijeko. I uvijek bi nam zasmatalo kada bi neko mijenjao temu, jer je postojala opasnost od narušavanja jedinstvene harmonije u komunikaciji.

A kada bi stvar krenula po zlu, pretvarali bi se u likove naših neprijatelja i, savršeno ih oponašajući, svadali bi se do mile volje.

A onda bi se vraćali sebi i sve bi, ponovo, bila pjesma. Dok jednom nijesmo zaboravili da li smo se vratili ili ne.

Sada, kada se sretnemo, ne znamo šta nam je.

ПИТАЊЕ И ОДГОВОР

– Мислиш ли да сам нормална...? – пита.

Хм... Зарањам у њен поглед, пуштам се да као камен потонем у те дубине... Видим боје... Безброј нијанси... Видим мир, спокој... Сумње и стрепње... Бисере у маринади од снова... Људе и децу... Себе, далеко бољег него што заправо јесам... Видим Добро... И цвет потпуно другачији у гомили других... Све је тако различито од гомиле свега другог... Глас ме лагано враћа горе. Нежно и полако. Израњам пред збуњени осмех:

– Хеј, па, реци... Мислиш ли да сам нормална...?

– Наравно да не мислим, шта ти је... Знаш да те никада не бих тако увредио...

Srdan Simeunović Sendan

ТАКМИЧЕЊЕ

Posle desetak godina građanskih ratova, poigravanja medija kroz ispiranje mozgova ljudi, velike nemaštine i svakodnevne borbe za goli opstanak, u gradu Sadmaradu, jedan od novopečenih biznismena došao na pomalo čudnu ali u isto vreme i šaljivu ideju, koju je odlučio da sprovede na krajnje ozbiljan način. Organizovao je takmičenje pod nazivom: TRAŽIMO POSLEDNJEG NORMALNOG ČOVEKA U TRANSPONENIJI ZA 2002. GODINU, na koje se prijavio veliki broj takmičara, kako zbog mogućnosti kratkotrajne slave, tako i zbog novčane nagrade koja ni u kom slučaju nije bila za bacanje.

Pobedio je izvesni Dragutin Nikodinovuli, koji je svima odavao smirenog, pametnog čoveka, učinivši da niko u publici ili od organizatora ne posumnja da je u pitanju težak psihopata koji je prošao celokupan put razvoja teške bolesti. I to od neurotičara neprihvaćenog od vlastite sredine, zatim depresivnog agresivca koji bi s vremena na vreme činio ispade što su ga još više odvajale od ljudi, preko psihoitičara potpuno zatvorenog u sebe i na kraju latentnog šizofreničara uspešno naučenog tehnicu ponašanja u grupi.

Dok se spremao da primi svoju nagradu u glavi mu se radala ideja kako da ubije voditelja programa, jer mu se činilo da ga previše dobronamerno gleda, a on to nikako nije mogao da istrpi...

НОВИ ОБЈЕКТИ

– Да вас питамо, министре: када сте били у опозицији, ви сте били против те идеје и пројекта, односно, против изградње тог објекта?

– Ма, шта је било - било је, хајде да се окренемо новим идејама и новим пројектима.

– Када сте дошли на власт, ви сте изградили тај објекат. Како то да, преко ноћи, тај објекат добије економску оправданост?

– Ма, добро, шта је било - било је, одлучило се тако, како ви кажете, преко ноћи, и готово. Требало би се сада окренути новим пројектима.

– Али, ни ова фабрика није довршена, нити се зна њена намена! Да ли нам можете рећи када ће се завршити и која ће бити њена намена?

– Ма, било је, јесте, ту много расправа и натезања око њене намене, па је договор да то буде фабрика шећера, једина у овом крају.

– На овој планини фабрика шећера?!

– Ма, шта је било - било је, али ми смо убрзо увидели да ће се сировина довозити из далека, што ће свакако повећати трошкове производње.

– И, онда сте променили намену објекта?

– Дабоме! Што је било - било је, и ми одлучимо да тај објекат претворимо у хотел. Знате оно: чист ваздух, зими скијаши, страни туристи...

– Али, како кад нема изграђених путева нити инфраструктуре?

– Па, то сам и ја рекао на једном састанку, али шта је било - било је! Требамо се окренути новим пројектима.

– И, ви се окренете?

– Да, окренем се ја, и то неколико пута, и видим да је ово идеалан терен за спортске терене, а овај објекат би могао постати спортска хала. Нека се млади забављају, друже и баве спортом. Да их склонимо са путева, тј. странпутица, ливада и траве, да

постану здрави људи и допринесу нашој земљи на путу за Европу, а не да одлазе у иностранство.

– Свака част! Намера вам је била генијална, али, молим вас, господине министре, дозволићете: па овде нема младих!?

– Па, јесте, отишли су одавно из ових крајева, пре него што смо ми започели овај пројекат и изградили објекат. Али, шта је било - било је, вратиће се они када виде да се овде нешто дешава и гради и када се окренемо новим пројектима.

– Хвала на разговору и желимо вам пуно среће на новим пројектима!

– Нема на чему!

АФОРИЗМИ

Živko Prodanović

- A onda su nas pogodili politički promašaji...
- Autocenzura je kao droga – jednom je probaš i više ne možeš prestati.
- Birokratski karneval – svaki sudionik masku nosi u tri primerka.
- Glad je učiteljica života.
- Imao je velike planove za budućnost, ali je sudija imao drugačije mišljenje.
- Kada se dugo živi vidi se mnogo smrti.
- Kaktusi ne trče za nikim da bi ga uboli.
- Kocka je bačena. Na koga?
- Korumpirani sudija je verodostojni stup mafijaške odbrane na sudu.
- Loša su vremena kada na maskenbalu prvu nagradu odnosi maskirna uniforma.
- Lupež lupežu uvek brani čast i poštenje.
- Najveći su pesimisti oni koji se boje da optimisti mogu biti u pravu.

Vasil Tolevski

- U našoj ludnici i doktori su nečiji pacijenti.
- Nije problem što nam je država ludnica.
Problem je što nam ludaci prepisuju recepte za bolji život.
- Naš čovek ujutro najpre mora proveriti da li je živ,
jer u toku dana ne daje znakove života.
- Nije strašno što nam kriminal poprima državne razmere.
Ionaka nismo neka velika država!
- Više ne važi stara uzrečica: prost narod, jaka država.
Sada nam je i država kao narod.
- Svrake koje su nam popile mozak
Sada graču sa govornice!
- Ne treba nam državni grb i zastava.
Naše državno obeležje su korupcija i kriminal.
- Naši pastiri su pobrkali stvari.
Izabrali smo ih da nas čuvaju, a ne da nas muzu.
- Ne možemo jesti svaki dan. Jelo nije turska serija.
- Ljudi u zatvorima odbijaju da gledaju televiziju.
Hoće da se osećaju kao slobodni ljudi.
- Naša demokratija je kao grob Aleksandra Makedonskog.
Svi kažu da je tu, a niko ga nije video.

Миладин Берић

- Онај за кога сам гласао је заиста мој представник.
Иде за мене на љетовање, на зимовање, на крстарење...
- Онолико црногорско јунаштво се није могло описати са
тридесет слова.
- Да би се прорекла наша будућност не треба бити пророк,
довољно је бити песимиста.

- Удружење поштовалаца лика и дјела Јосипа Броза Тита налази се у улици Драже Михајловића.
- Кинески чај нам долази из Кине, Руски кавијар из Русије, а Индијска конопља из Херцеговине.
- Како ћемо објаснити муслиманима да су Срби кад не можемо Црногорцима.
- Ми из Босне смо толико паметни да смо и од сопствене глупости успјели да направимо бренд!
- Можда би се ми и извукли из кризе да није стигла међународна помоћ.
- Када деда сакрије паре у кући једино он од укућана не зна гдје су!
- Ми Срби смо толико несрећан народ да и Нову годину славимо тринаестог.

Nebojša Janković

- Оружје зveckа јер се ноге tresу.
- Поштуј своје непријатеље јер они те никада неће издати
- Лоши људи увек ће наћи велики разлог да мрзе, а добри мали разлог да vole.
- Да човек може да купи време, вероватно би га глупо потрошио
- Издајник је онај који је најпре издао себе, а сваки следећи пут било је све лакше.

Pavica Veljović

- Demokratija je jednaka prema svima.
Razlika je samo u dužini lanca.
- Vodja je slep. Ali mi to ne vidimo.
- Vlada je formirana. Ličnosti u njoj nisu!
- Iskoristimo slobodu govora. Beknimo!
- O muškarcu najviše govori žena pored njega. I govori, i govori, i govori....

Снежана Марко-Мусинов

- Oblaci su iznad naše zemlje, kad ne treba, sve izdašniji. Bilo bi dobro da je tako i sa kovertama. Uvek treba!
- Dirigent izgubio palicu. Nije strašno. Nema kome ni da diriguje. Svak' udara u svoj doboš.
- Nastradale pčele. Izgubiše truta. Nastradali glasači. Novog izglasali.
- „Ko o čemu, baba o uštipcima. Ne mešaj „babe i žabe”, uštipaka nema, samo običan hleb.
- Kao pečurke posle kiše otvaraju su novi privatni smeštaji za stara lica. Majke koje su svoju decu previše tetošile neće dočekati da ta ista deca tetoše njih. Ne veruju u bajke: vile, vilenjake, zakopano blago...

Добривоје Лазаревић

- Трчао је победнички круг, бежећи испред правде.
- Да је Сизиф знао шта га чека на врху, не би носио камен, него мито.
- Од мајмуна настао човек, а од човека радиоактивни човек.
- Мајмун је скупљао корење и постао човек, а човек је разбио атоме и постао мајмун.
- Први човек је пронашао ватру, а последњи атомску бомбу.
- Пензионери су постали угрожена врста. Ваљда ће их Брижит Бардо узети у заштиту.
- Извозимо мозгове у свет, а празне главе пунимо увозном сламом из Кине.
- Нисмо ми небески народ, већ ружичасти.
- Тројанцима су увалили коња, а нама демократију.
- Мрачна прошлост помрачује нашу светлу будућност.
- На крају тунела не чека нас светла будућност, већ помрачена садашњост.

Срђан Симеуновић Сендан

- Десет година се борио против њих,
сада се нови боре против њега.
- У два режима мозак му је испиран свакодневно.
Овај трећи, може напокон да се опусте.
Посао је у потпуности обављен.
- Прво је био вођа револуције, а онда и режима.
Сада предводи побуњенике у затворској спаваоници.
Ко зна шта је следеће?
- Док је био у опозицији непрестано је говорио:
„Ми морамо подићи главе. Ми не смемо бити некритични.“
Од како је дошао на власт, чује се друга прича:
„Ко то тамо стално штрчи?! Ко то зна само да критикује!?“
- Мобилисао је целу земљу да постане председник.
Касније се земља, једва мобилисала да би га отерала.
- Црква је опијум за народ, а држава коначно освешћење.
- Чепкати по људској души је исто као и по свемиру.
Свуда мрак и чемер, тек понека искрица.
- Испеци па реци, да не би рекао, па био испечен.
- Продај се и купићеш ново одело.
Продај друге – имаћеш ауто и стан.
Продај своју земљу и стећи ћеш богатство.

НА УЛАЗУ У СРБИЈУ

(извод из епске песме)

*Ко ногом овде крочи
видеће, што не видеше људске очи.*

O AUTORIMA

Mirjana Likica Milošević, rođena 1956. godine u Kragujevcu. Na Filološkom fakultetu u Beogradu diplomirala u leto, daleke 1980. Iste jeseni ušla među decu i mlade kao njihov nastavnik srpskog jezika i književnosti. Sa njima i uz njih ostala do dana današnjeg. Povremeno radila lekture za književni časopis „Koraci“.

Srdan Simeunović Sendan, rođen je 1966. godine u Beogradu. Piše poeziju, poeziju za decu, prozu, aforizme, eseje. Objavio je desetak knjiga: *Dveri nesna*, *Samotno stepenište*, *Empirejski vrtovi*, *Izokrenuti meridijani i sedam razloga za napuštanje poezije*, *Ne prebrojavaj (me)*, *Kratko=Short*, *Hazard(der)ski rečnik*, *Prepoznat*, *Pesme iz Bebonije* i dr. Član Udruženja književnika Srbije i predsednik Društva književnika Beograda. Uspešno se bavi i kantautorskim radom.

Ljubomir Vujović, rođen je 1952. godine. Završio pravni fakultet. Piše poeziju, priče i aforizme. Objavio knjige poezije: *Modra škrinja*, *Noć punog meseca*, *Boje sna*, *U svetlosti mrak*, *Bezmerja*, kao i knjigu aforizama *Ne brinite, svaka slučajnost je slučajna*. Objavljuje u književnoj periodici. Dobitnik mnogobrojnih književnih nagrada. Član Udruženja književnika Srbije.

Tihomir Škara, rođen sredinom avgusta 1994. godine u Zrenjaninu, trenutno živi u Novom Sadu gde studira ekonomiju. Smatra da samo povremeno zapisuje misli koje oblikuje u poeziju.

Dušan Ćirić, Bela Palanka. Dobitnik je više književnih nagrada i objavljen je u više zbornika.

Dorđe Bogojević rođen je 1988. godine u Šapcu, gde je završio osnovnu i srednju školu. Diplomirao na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. U novembru 2012. iz štampe mu je, kao autorsko izdanje, izašla knjiga pesama „Ulični jauci“. Dobitnik više književnih nagrada za poeziju.

Perica Jokić, rođen 1962. Objavio sedam knjiga (aforizmi, drama, roman u baladi, satirične priče). Objavljivao u štampanim izdanjima. Zastupljen u mnogobrojnim antologijama. Dramom "Lift", na anonimnom konkursu Televizije Crne Gore, osvojio je otkupnu nagradu. Prevođen na ruski, engleski, slovenački i makedonski jezik.

Aleksandar Arizanović, rođen je 30. aprila 1986. godine. Student. Ima objavljenu jednu knjigu pesama. Najmlađi član Društva književnika Beograda.

Miša Lazar je rođen 1957 godine u Torniku kod Ljubovije. Do sada je objavio sedam knjiga poezije, jednu knjigu pripovedaka, jedan roman i dve prozne knjige o starom govoru Azbukovice. Dobitnik mnogij književnih nagrada i zastupljen u antologijama. Živi i stvara u Beogradu.

Vladimir Zlatić, ima 38 godina, rođen, živim i radim u Užicu, a po zanimanju sam ekonomista. Pesme objavljivao u elektronskom književnom časopisu *Sušтина poetike*.

Slavica Dabevska Ćirovska, rođena u Tetovu, R. Makedonija. Radi kao diplomirani pedagog u osnovnoj školi u Tetovu. Piše prozu i poeziju. Objavila je stihozbirke: „Bulke pored pruge“ Venčanica“ „Duša koja greje“ i „Samo zvezde znaju“ Uskoro joj izlazi iz štampe roman pod nazivu: „Zeleni kaputić“. Više puta je dobijala književne nagrade, i zastupljena je u više zbornika i časopisa. Svoj umetnički dar iskazuje u muzici i slikarstvu. Član je Udruženja Pisaca Makedonije.

Dragica Ohaši, piše haiku, poeziju, satiru, crta Manga i ilustrira knjige. Završila je školu ilustracije u Japanu (2004) i dodatno se usavršavala u Manga tehnici. Za svoju poeziju je nagrađivana. Bavi se i ilustracijom knjiga.

Vera Pavlović, završila je Pravni fakultet u Beogradu. Piše poeziju i prozu. Objavila je knjigu poezije. Bila je dobitnik *Nagrade Scene Crnjanski* za priču. Objavljuje u književnim časopisima i periodici. Živi i stvara u Beogradu.

Snežana Nikolić (Čomor), rođena je u Beogradu 1963. godine. Uspješna slikarka i pisac. Novosadski *Prometej* joj je objavio knjigu *Putentragija*. Jedan od osnivača Društva književnika Beograda.

Mirjana Novokmet, rođena je u Beogradu, 1958., gde je diplomirala na Fakultetu likovnih umetnosti. Kao slikarka, imala je osam samostalnih i više zajedničkih izložbi. Član je ULUS-a. Kao književnica, do sada je objavila trinaest knjiga, koje je sama ilustrovala i opremila: *Izazov nepoznatog*, *Sećanje na početak*, *Pećinski crteži*, *Želja za dodirrom*, *Arijadnino klupko*, *Prestiziranje svetlosti*, *Prostorna kombinatorika*, *Glineni golub leti u nebo*, *Srebrne senke* kao i romane: *Papirni ždralovi*, *Arlekin i Luna*, *Erosova strela*, i *Škica za vremeplov*. Dobijala je nagrade za književno stvaralaštvo. Član je UKS.

Dušan D. Živančević, rođen je u Dobanovcima u Sremu. Po zanimanju je inženjer vazduhoplovstva i pravnik. Do sada je objavio deset samostalnih knjiga poezije i proze i pet sa grupom autora. Zastupljen je u devet antologija - /poslednja na francuskom/ kao i u više zbornika i književnih listova. Pesme su mu prevedene na engleski, ruski, francuski, nemački i švedski jezik. Dobitnik je mnogih domaćih i stranih priznanja. Bio je predsednik je Književnog kluba „Ivo Andrić” – Zemun. Potpredsednik Saveza književnika u otadžbini i rasejanju kao i osnivač Prve pesničke kolonije „Srem” – Dobanovci. Član je Udruženja književnika Srbije.

Snežana Milanović, rođena 1966. godine u Požarevcu, živi i stvara na relaciji Crljenac– Cirihi. Objavila je sedam samostalnih knjiga /četiri poezije, dve proze i knjigu pesama za decu/. Dobitnica više književnih nagrada.

Aleksandar Soknić je rođen u Sarajevu. Diplomirao je Engleski jezik i Englesku i Američku književnost. Piše pesme, priče i romane, a ponekad književnu kritiku i prevodi. Radove je objavio u mnogim časopisima i novinama. Dobitnik je više književnih nagrada. Do sada je objavio osam knjiga pesama, dve kwige priča i tri romana. Član je Udruženja književnika Srbije.

Gordana Čulibrk, rođena je 1952. Živi i stvara u Beogradu. Prozu i poeziju objavljuje u periodici. Za pripovetku *Vučica* dobila je Nagradu Scene Crnjanski. Objavila je: *Snaga otiska*, knjiga poezije i *Pusto ostrvo u srcu civilizacije*, roman. Prevođena je na francuski i engleski jezik. Zastupljena je u više antologija.

Vasa Radovanović, rođen je 1961. godine. Živi i stvara u Beogradu. Objavio je pet knjiga pesama: *Blesav grad*, *Boemska priča*, *Boja*, *miris*, *zvuk*, *Krik sebra* i *Kap bistre vode*. Prevođen je na francuski, engleski, japanski, turski i nemački jezik i zastupljen u više antologija. Član je Udruženja književnika Srbije.

Zoran D. Živković, rođen je 3. maja 1966. godine u Mračaju (Bosansko Grahovo). Objavljene samostalne knjige pesama: *Nebo je uvek iznad* i *Pesme o izgubljenom moru*, kao i *Haiku cvet (A Haiku Flower)*, sa Tatjanom Stefanović.

Zorica Milosavljević Zora (1945), Malo Orašje (Smederevo). Objavila samostalne knjige pesama: *Klatno*, *Zorilo u prozoru*, *Bistre i mutne vode*, *Mozaik pomerenih kockica*, *Sedam Vlašića*, *U božjoj bašti* i *Stišani vihori*. Član je Udruženja književnika Srbije. Živi i stvara u Beogradu.

Mirjana Danilović, rođena je 1953. godine u Krnjevu. Živi i stvara u Beogradu. Završila je Medicinski fakultet. Piše poeziju i prozu. Objavila je knjigu pesama *San o ptici*, knjigu pesama za decu *Baš neću* i roman *Jorgovan za Čajkovskog*. Zastupljena u Antologiji boemske poezije i dobitnik više književnih nagrada.

Stojan Ratković, rođen je 26. januara 1964. godine. Ima jednu objavljenu knjigu poezije. Pesnik specifičnog književnog govora i nespornog talenta pred kojim je budućnost. Živi i stvara u Beogradu.

Predrag Banjeglav, rođen je 1947. godine u Novim Karlovcima. Član Udruženja književnika Srbije (2003) i Društva književnika Vojvodine (2004). Osnivač i predsednik Kluba književnika „Pavle Marković Adamov” Novi Karlovci (2005). Objavio je dve knjige pesama, pet romana i jednu knjigu priča. Bavi se i vajarstvom. Živi i stvara u Novim Karlovcima.

Dr Anka Stanojčić, primarijus. Rođena u Makarskoj, živi i stvara u Beogradu. Piše poeziju i prozu. Objavila je tri knjige: *Valcer*, *Rumba* i *Tango*.

Biljana Kotur, rođena je 1. aprila 1972. godine u Novskoj. Živi i stvara u Beogradu. Piše poeziju, kratke priče, bajke, blogove... Do sada je objavila dve knjige pesama: *Vetrovanje* i *Ispovednica*. Veoma je aktivna u blogerskom svetu. Dobitnik više književnih nagrada.

Zorica Mihajlović-Ranitović, Rođena je 1968. godine. Završila je Pedagošku akademiju u Jagodini. Diplomirala profesora srpskog jezika i književnosti stekla na beogradskom Filološkom fakultetu. Autor je knjige "Na dečjim krilima", dramski tekstovi za decu. Pored toga, piše poeziju i prozu za decu i odrasle. Živi i radi u Kragujevcu.

Vitomir Miletić WITATA, rođen je 1967. u Šljivnu kod Banja Luke, a od 1969. godine živi u Petrovaradinu. Pesnik, haiku pesnik i slikar. Bavi se i mejl-artom i performansom. Zastupljen u značajnim svetskim haiku antologijama i dobitnik više značajnih nagrada. Objavio knjigu haiku poezije *Kad se zemlja lepi za stopala*, i učestvovao u više zajedničkih knjiga.

Zoran Antičić, rođen je 1976. godine u Novom Sadu. Pisanjem klasične poezije bavi se od detinjstva, a haiku piše od 1996. godine. Pesme su mu objavljivane u knjigama, zbornicima, časopisima, elektronskim magazinima. Pored srpskog jezika, pesme su mu objavljivane i na engleskom, nemačkom, ruskom, bugarskom, japanskom i drugim jezicima...

Dr Miodrag D. Ignjatović, Batočina – Kragujevac. Pesnik, književni kritičar i teoretičar. Doktorirao s tezom o teorijsko-metodičkim aspektima književne kritike, o čemu je objavio više studija i priloga. Poezija mu je prevedena na engleski i francuski jezik, a zastupljen je u brojnim antologijama i dobitnik mnogih književnih nagrada i priznanja. Član Udruženja književnika Srbije.

Ljiljana Pantelić Novaković, živi u Beogradu, gde je i završila fakultet. Objavljuje pesme, priče, eseje, putopise, kritike, prevode i romane (separat) – u časopisima, on-line i štampanim. Dobila je i više nagrada. Pesme su joj objavljene u dvadesetak zbornika.

Dragan Krsnik (1983), Sombor. Diplomirao na katedri za srpsku književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Radio kao novinar *Večernjih novosti*, direktor međunarodne kompanije *Phoenician art*, Liban. Živi na relaciji Srbija-Malta. Piše poeziju i prozu, književnu kritiku.

Spomenka Soskić, rođena u Zrenjaninu. Završila Filološki fakultet na katedri za opštu književnost i teoriju književnosti u Beogradu. Na istoj grupi završila i master studije. Živi i stvara u Mladenovcu.

Goran Kljajić je rođen 1955. godine u Čapljini. Bavi se pisanjem, uglavnom satiričnih formi. Objavio je nekoliko knjiga satiričnih priča među kojima su najzapaženije *Najbolji smo* i *Druže moj*, knjigu aforizama *Cinična logika* i knjigu „kratkim misli, uz duže primisli” *Opazanja*. Idejni je osnivač i urednik Međunarodnog časopisa za satiru, humor i karikaturu „Nosorog“. Živi u Banja Luci.

Miodrag Lazarević, rođen je 1954. godine u Požarevcu. Od 1980. godine, aktivnije se bavi novinarstvom i književnim stvaralaštvom. Naročito je plodan njegov rad u oblasti humora i satire gde osvaja brojne nagrade, a uvršten je i u mnoge antologije. Napisao je i objavio 12 knjiga kratkih priča, aforizama i poezije. Dobitnik je Povelje kulture Kulturno prosvetne zajednice opštine Požarevac. Živi i radi u Požarevcu.

Živko Prodanović, književnik, Zagreb 1945. Objavio dva romana, četiri zbirke poezije i dvije zbirke priča. Pesme, pripovetke i aforizmi štampani su mu u časopisima, zbornicima, antologijama i raznim drugim publikacijama u dvadesetak zemalja. Član je Hrvatskog društva pisaca.

Vasil Tolevski je rođen 1956. godine u Budimpešti. Piše aforizme, humoreske, monodrame, skečeve i satirične tekstove. Objavio autorske knjige aforizama: *Četiri koraka do istine*, *Muzika za gluve*, *Isuse*, *Lucifer nas zove*, *Makedonijo majko, ko mi je otac* i više zbornika aforizama i aforističara. Zastupljen u mnogim zbornicima i antologijama aforizma. Živi i radi u Skoplju.

Miladin Berić, pjesnik i satiričar je rođen 18. januara 1962. godine. Do sada je objavio knjige: *Korakom ranjene kornjače*, *Svitac u ogledalu*, *Jutro na Zadušnice*, *Laku noć propali studenti*, *Lovci na sjenke*, *Jednom u zavijek i dalje*, *Priče iz Pedonije*, *Od konca do gajtana*, *Na dan Svetog Trifuna* i druge. Živi i stvara u Banja Luci.

Nebojša Janković, aforističar, prozni pisac i pesnik. Turistički tehničar, treća godina, srednja škola, Žabalj.

Pavica Veljović, rođena je 1978. godine u Novom Sadu. Živi i stvara u Surčinu. Satiričar. Objavila knjigu aforizama *Sizife, promeni ruku*. Zastupljena u mnogim elektronskim i štampanim medijima.

Snežana Marko-Musinov (1958). Živi i stvara na teritoriji opštine Zemun. Poezija i kratke priče su joj objavljene u štampanim i elektronskim zbornicima.

Dobrivoje Lazarević, aforističar, pesnik i slikar. Živi i stvara u Beogradu.

SADRŽAJ:

Uvodna reč	3
PROZNE VERTIKALE	
Mirjana Likica Milošević – Sonata za gugutku	7
Srđan Simeunović Sendan – Rosanda	33
POETSKE VERTIKALE	
Ljubomir Vujović – Vinograd	39
Tihomir Škara – Čista hemija	40
Dušan Ćirić – Mađioničar	42
Đorđe Bogojević – Smisao	45
Perica Jokić – Nadežda, revolucija, mir	46
Aleksandar Arizanović – Kafana bez vrata	50
Miša Lazar – Silazak presvete	51
Vladimir Zlatić – Bez reči	52
Slavica Dabevska Kirovska – Pizola - Libertango	53
Dragica Ohashi – Jesenja balada na oblacima	54
Vera Pavlović – Za S.	55
Snežana Nikolić Ćomor – Zemlja moja	56
Mirjana Novokmet – Lavina	57
Dušan D. Živančević – Košuto	59
Snežana Milanović – Komadi stakla	60
Aleksandar Soknić – Sa Heraklitom do pučine, i dalje	61
Gordana Ćulibrk – Ljubav	62
Vasa Radovanović – Omeđavanje	63
Zoran D. Živković – Ti i ja	64
Zorica Milosavljević Zora – Još se ne nagleдах šarenila sveta	65
Mirjana Danilović – Ulica	66
Stojan Ratković – Kukulji zemni	67
Predrag Banjeglav – Ne sudi	68
KNJIŽEVNE VERTIKALE ZA DECU	
Anka Stanojčić – Vladar reči	71
Biljana Kotur – Zašto mesec nije okrugao	72
Mirjana Mirča Cvetković – Neću o njemu	73
Kristina Plavšić – Bajka o dvije sestre	74
Zorica Mihajlović Ranitović – San	77

HAIKU VERTIKALE

Vitimir Miletić Witata – Trenutak u večnosti / Večnost u trenutku	81
Zoran Antonić – U starom ranu / Zalazak	82

ESEJISTIČKE VERTIKALE

Dr M. D. Ignjatović – Književna kritika i tumačenje knjiž. dela	85
Prof. Dr Umberto O. Viljansenjor, Alonso S, O, Goonzales – Poetska geneza u jednom scenariju bez iskrica	96
Ljiljana Pantelić-Novaković –Ime sudbine	110
Dragan Krsnik – Romor mita - gradnja novog sveta u pesmama V. Pope	113
Spomenka Soskić – Kritički prikaz pripovetke „Badnje večer”	121
Dino Hajdarević – Sve su pite pitice, al’ burek je...	123
Novak Lukovac – Muški likovi u „Oslobođenom Jerusalimu”	127
Luka Radovanović – Moralistički komentari u Mol Flanders	133
Miloš Popović – Kakva god da si, uvek ću biti razapet	138

POLEMIČKE VERTIKALE

Miša Lazar – „Novi faraoni” srpske književnosti	147
---	-----

SATIRIČNE VERTIKALE

Goran Stevin (Kljajić) – Pišite priče	157
Goran Stevin (Kljajić) – Lično	157
Perica Jokić – Zakasneli prvačić	159
Perica Jokić – Ribe sa grana	159
Perica Jokić – Ko smo sad mi	159
Dejan Zlatić – Pitanje i odgovor	160
Srđan Simeunović Sendan – Takmičenje	160
Miodrag Lazarević – Novi objekti	161
Živko Prodanović – Aforizmi	162
Vasil Tolevski – Aforizmi	163
Miladin Berić – Aforizmi	163
Nebojša Janković – Aforizmi	164
Pavica Veljović – Aforizmi	165
Snežana Marko-Musinov – Aforizmi	165
Dobrivoje Lazarević – Aforizmi	166
Srđan Simeunović Sendan – Aforizmi	167
O autorima	168

KNJIŽEVNE VERTIKALE

Broj 3 • maj – avgust 2014.

DRUŠTVO KNJIŽEVNIKA BEOGRADA

Za izdavača:

Srđan Simeunović Sendan, izvršni direktor

Glavni i odgovorni urednik:

Vasa Radovanović

Zamenik glavnog i odgovornog urednika:

Živojin Ivković

Uredništvo:

Živojin Ivković, urednik za prozu

Mirjana Novokmet, urednik za poeziju

Srđan Simeunović Sendan, urednik za satiru

Biljana Kotur, urednik za knjiž. za decu

Ilustracije (karikature):

Dobrivoje Lazarević

Štamparija:

Dijamant print

Rukopise slati isključivo elektronskim putem na:

drustvokb@gmail.com

Rukopisi se ne honorarišu

(za sada, ali se nadamo da će se za to steći uslovi)

Web sajt:

www.dkbg.tk

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

КЊИЖЕВНЕ вертикале / главни и одговорни
уредник Васа Радовановић. - Год. 2, бр. 3
(мај-август 2014)- . - Београд (Зетска 5) :
Друштво књижевника Београда, 2014 -
(Дијамант принт : Београд). - 21 cm

Три пута годишње
ISSN 2334-9085 = Књижевне вертикале
COBISS.SR-ID 201902860

ISSN 2334-9085